T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'ÂN-I KERÎM'DE FASL VE VASL İNCELİKLERİ (YÛSUF SÛRESİ ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans

Hazırlayan

Hülya GÜNGÖR

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi
Mehmet YILMAZ

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **"KUR'ÂN-I KERÎM'DE FASL VE VASL İNCELİKLERİ (YÛSUF SÛRESİ ÖRNEĞİ)"** adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

31./01/2020

Hülya GÜNGÖR

ÖZET

KUR'ÂN-I KERÎM'DE FASL VE VASL İNCELİKLERİ

(YÛSUF SÛRESİ ÖRNEĞİ)

Bir düşünceyi yerinde ve zamanında, mânası en açık ve akıcı şekilde ifade etme anlamına gelen belâgat, Arap edebiyatında son derece önemlidir. Belâgat ilmi ma'âni, beyân ve bedî' olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bu çalışmada ma'âni konularından biri olan fasl ve vasl konusu incelenmiştir. Fasl ve vasl üslûbu peşpeşe gelen cümlelerin birbirleri üzerine atıf yapılıp, yapılmamasını içermektedir. Araştırma Kur'ân-ı Kerîm ve Arap şairlerinin şiirleri üzerinde örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Tez konusunun 'Kur'ân-ı Kerîm'de fasl ve vasl incelikleri (Yûsuf Sûresi Örneği)' olması sebebiyle fasl ve vasl ilintisi Yûsuf sûresi ayetlerinde ayrıntılı olarak ele alınıp, izah edilmiştir.

Araştırma giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın amacı, konusu, yöntemi, araştırmada yararlanılan kaynaklar hakkında ön bilgi verilmiştir. Birinci bölümde belâgat ve üslûp yönüyle Kur'ân-ı Kerîm, belâgatın tanımı ve belâgat ilminin kısa tarihçesi hakkında bilgi sunulmuştur. İkinci bölümde fasl-vasl kavramlarının tarihçesi ve fasl-vasl kavramı incelenmiştir. Üçüncü bölümde öncelikle Yûsuf sûresi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra ise fasl-vasl üslûbu, Yûsuf sûresindeki ayetler üzerinde gösterilmiştir. Sonuç kısmında ise elde edilen bulguların değerlendirilmesi ile çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, Belâgat, Ma'âni, Fasl, Vasl.

ABSTRACT

FASL AND VASL SUBTLETIES IN THE HOLY QUR'AN

(EXAMPLE OF SURA YUSUF)

The rhetoric, which means expressing a thought in an appropriate time and place in the most clear and fluent manner, is extremely important in Arabic literature. The science of rhetoric is divided into three parts: ma'âni, declaration and bedî. In this study, one of the ma'âni topics, fasl and vasl, has been examined. Fasl and vasl style includes whether successive sentences should be cited on each other or not. The research was tried to be explained by giving examples of the poems of the Qur'an and Arab poets. Fasl and vasl are explained in detail in the verses of Yusuf, as the subject of the thesis is 'fasl and vasl in the Qur'an (Example of Sura Yusuf)'.

The research consists of introduction, three chapters and the result. In the introduction, preliminary information is given about the purpose, subject, method, and resources used in the research. In the first chapter, information is presented about the Qur'an in terms of eloquent and style, the definition of eloquent, and the brief history of eloquent science. In the second chapter, general information about the history of the concept of fasl-vasl and the concept of fasl-vasl is examined. In the third chapter, general information about the Sura Yusuf is given first. Later, the concept of fasl-vasl is shown on the verses of the Sura Yusuf. In the conclusion, by interpreting the findings and the ideas which are reached, the study is completed.

Keywords: Arabic Literature, Belâgat, Ma'ânî, Fasl, Vasl

ÖNSÖZ

Semâvî kitaplar arasında Kur'ân-ı Kerîm, insanların hidayeti için gönderilmiş bir kitap olmakla beraber aynı zamanda bir edebiyat şaheseridir. Onda, hakikat, mecaz, teşbih, istiare gibi edebî sanatlar bulunmaktadır. Bu sanatları ve Kur'ân-ı Kerîm'i daha iyi anlayabilme adına belâgat ilmi öğrenme ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Belâgatta ma'ânî ilminin konusu olan fasl ve vasl üslûbu en az iki cümle arasında gerçekleşmektedir. Vasl, cümlenin cümleye vâv harfi kullanılmak suretiyle atfı anlamına gelmektedir. Fasl ise iki cümlenin atıfsız olarak peş peşe gelmesidir. Erken dönem Arap dilbilimcilerinden Ebû Ali el-Fârisî'nin belâgatla ilgili kendisine yöneltilen bir soruya "Belâgat, fasl ve vasldır" ifadesi bağlamında araştırma vasl ve fasl üslûbunun Yûsuf sûresinde incelenmesi açısından önemini belirtmektedir.

Araştırma giriş, üç bölüm, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde araştırmanın amacı, konusu, yöntemi, araştırmada yararlanılan kaynaklar hakkında ön bilgi verilmiştir.

'Belâgat İlminin Tarihçesi ve Kur'ân Belâgatı' başlıklı **birinci bölüm** de belâgat, belâgat ilminin tarihçesi, Kur'ân-ı Kerîm'in belâgatı ve üslûbu konuları incelenmiştir.

'Fasl ve Vasl Üslûbu' başlıklı **ikinci bölüm** de fasl ve vasl üslûbunun kavramsallaşma süreci, fasl ve vasl üslûbunun nahiv ilmi ile bağlantısı ve fasl ve vasl üslûbunun kullanıldığı durumlar geniş çerçevede örnekler üzerinden izah edilmeye çalışılmıştır. Örnekler mümkün olduğu kadar Kur'ân-ı Kerîm'den ve muteber Arap şairlerine ait şiirlerden seçilmiştir.

'Yûsuf Sûresi'nde Fasl ve Vasl İncelikleri' başlıklı **üçüncü bölüm** de ise Yûsuf sûresi ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra araştırma konusu olan fasl ve vasl üslûbu Yûsuf sûresindeki ayetler üzerinden değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Sonuç kısmında ise çalışmada ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

Tez konusunun seçiminde ve çalışmanın her safhasında ilmi bilgisini ve yardımlarını esirgemeyen, verdiği fikirler ve yönlendirmeleriyle tezin yazımına vesile olan, büyük bir sabırla çalışmalarımı takip eden ve kaynak temin etmemde her zaman yanımda

olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ'a, tez yazım aşamasında bilgilerini ve şahsi görüşlerini eksik etmeyen hocam Prof. Dr. Ramazan DEMİR'e, teknik bilgileri ile desteğini esirgemeyen Öğr. Gör. İbrahim İSLAMOĞLU'na, ayrıca desteklerini her zaman yanımda hissettiğim hocalarım Öğr. Gör. Rümeysa İrem YILMAZ'a ve Öğr. Gör. Hüsameddin KAYAR'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmanın ilk evresinden son evresine kadar duasını, sevgisini ve emeğini esirgemeyen annem Ayten GÜNGÖR'e, ablam Dilek BABA'ya ve arkadaşım Zümra Betül BABA'ya çok teşekkür ederim.

Hülya GÜNGÖR

Çanakkale, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **İ**
ABSTRACT ..... **İİ**
ÖNSÖZ ..... **İİİ**
İÇİNDEKİLER ..... **V**
KISALTMALAR ..... **Vİİ**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
BELÂGAT İLMİNİN TARİHÇESİ VE KUR'ÂN'IN BELÂGATI

1.1. Belâgat Nedir? **3**
1.2. Belâgat İlminin Tarihçesi **4**
1.3. Kur'ân-ı Kerîm'in Belâgatı ve Üslûbu **12**
1.3.1. Aklı ve Vicdanı Uyarmayı Hedeflemesi **16**
1.3.2. Metot Çeşitliliği **17**
1.3.3. Söz Dizimi **18**
1.3.4. Edebî Tasviri **19**
1.3.5. Teması **20**

İKİNCİ BÖLÜM
FASL VE VASL ÜSLÛBU

2.1. Sözlük Anlamı **22**
2.2. Istılah Anlamı **22**
2.3. Kavramsallaşma Süreci **23**
2.4. Fasl ve Vasl Üslûbunun Nahiv İlmi ile Bağlantısı **27**
2.4.1. Te'kîd **27**
2.4.2. Bedel **30**
2.4.3. Atıf **31**
2.5. Belâgat İlminde Fasl Üslûbu **35**
2.5.1. Fasl Üslûbunun Yapıldığı Durumlar **35**
2.5.1.1. Kemâl-i İttisâl (Tam Bağlantı) ***36***
2.5.1.1.1. Cümlenin Te'kîdi ***36***
2.5.1.1.2. Bedelu'l-ba'd Mine'l Kull ve Bedelu'l-iştimâl ***37***
2.5.1.1.3. Cümlede Atf-ı Beyân Bulunması ***39***
2.5.1.2. Şibh-i Kemâl-i İttisâl ***40***
2.5.1.3. Kemâl-i İnkıtâ' (Tam Ayrılma) ***42***

2.5.1.3.1. İki Cümlenin Haberî ve İnşâî Olarak Gelmesi 45

2.5.1.3.2. Haberî ve İnşâî Cümleler Arasında Birleştirici Bir Bağın Bulunmaması 47

2.5.1.4. Şibh-i Kemâl-i İnkıtâ' 48

2.5.1.5. et-Tevassut Beyne'l-Kemâleyn (Vasl Mânayı Bozduğunda) 49

2.6. Belâgat İlminde Vasl Üslûbu 50

2.6.1. Vaslın Câmi' (Birleştirici Olması) 50

2.6.2. Vasl Üslûbunun Yapıldığı Durumlar 51

2.6.2.1. İrab Hükmünde Ortaklık 51

2.6.2.2. İki Cümlenin de Haberî Veya İnşâî Olması 52

2.6.2.3. Faslın Mânayı Bozması 55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÛSUF SÛRESİ'NDE FASL VE VASL

3.1. Yûsuf Sûresi'nde Fasl ve Vasl Üslûbu 57

3.1.1. Yûsuf Sûresi'nde Fasl Üslûbu 57

3.1.2. Yûsuf Sûresi'nde Vasl Üslûbu 67

SONUÇ 73

KAYNAKÇA 75

ÖZGEÇMİŞ 80

KISALTMALAR

a.s. : Aleyhisselam

bkz. : Bakınız

Ed. : Editör

Hz. : Hazreti

Mür. : Müracaat

Nşr. : Neşreden

s. : Sayfa

thk. : Tahkik

Ts. : Tarihsiz

v. : Vefat

v.d. : Ve diğerleri

y.y. : Yayın yeri yok

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, YÖNTEMİ VE YARARLANILAN KAYNAKLAR

Çalışmaya geçmeden önce, çalışmanın içeriği ve sistemine dair ön bilgiler verilecektir. Bu bakımdan giriş olarak adlandırdığımız bu bölümde araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve yararlanılan kaynaklar ele alınacaktır.

1. Araştırmanın Amacı Ve Konusu

Bireysel ve sosyal yaşamla ilgili getirdiği öğretiler, ibâdet türleri ve geçmiş uluslar hakkında aktardığı bilgiler gibi birçok yönüyle mucize olduğu kabul edilen Kur'ân-ı Kerîm, belâgat ve fesâhat incelikleri bağlamında da önemli konuma hâizdir. Kur'ân ayetleri incelendiğinde eşsiz bir söz dizimine sahip olduğu ve çok sayıda belâgat ve fesâhat incelikleri taşıdığı görülmektedir. Bu çalışma, Yûsuf sûresi içerisinde belâgat ilmi ma'ânî konuları arasında yer alan fasl ve vasl üslûbunu incelemeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın konusunu 'Kur'ân-ı Kerîm'de Fasl ve Vasl İncelikleri (Yusuf Sûresi Örneği)' oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada öncelikle Kur'ân'ı Kerîm'de ki fasl ve vasl üslûbu incelenip örneklerle anlatılacak akabinde Yûsuf Sûresinde geçen fasl ve vasl tek tek tespit edilecek ve ayetler üzerinde izahı yapılacaktır.

2. Araştırmanın Önemi

Kuşkusuz Kur'ân-ı Kerîm'in söz dizimindeki belâgat incelikleri belâgat ilmine vâkıf olmakla anlaşılır. Belâgat ilmi yerine göre uygun söz kullanmaya dayalı olması sebebiyle sözün hem yapıcı hem de yıkıcı düşüncelere hizmet edecek biçimde istihdamı söz konusudur. Yüce Allah 'güzel sözü' kökü yerde sabit, dalı gökte güzel bir ağaç şeklinde tasvir ederken, 'kötü sözü' ise gövdesi yerden koparılmış, bu yüzden ayakta durma imkânı olmayan habis bir ağaca benzetir.[1] Bu bakımdan çalışma konusu Yûsuf sûresini doğru anlayabilmek için sûrede yer alan fasl ve vasl incelikleri ayrı bir öneme haizdir.

[1] İbrâhim 14/ 24-26.

3. Araştırmada Takip Edilen Yöntem Ve Metot

Araştırma, tespit ve tarama modeli esas alınarak hazırlanmıştır. Bu çalışmanın hazırlık aşamasında öncelikle belâgata özgü klasik kaynaklar taranıp kaynak mahiyetinde kullanılacak olanlar tespit edilmiş ve konu açıklamalarında bu kısımlardan faydalanılmıştır. En uygun istifade biçimi ile Kur'ân-ı Kerîm'in Yûsuf sûresinde fasl ve vasl üslûbu incelenmiştir.

Metin içerisinde adı geçen kişilerin vefat tarihleri verilmiş; ancak birkaç âlimin vefat tarihine ulaşılamamıştır. Ulaşılamayan vefat tarihleri (v. ?/?) şeklinde gösterilmiştir. Araştırmanın dipnotla ilgili kısmında ise kaynağın yazarı, basım yeri, basım yılı vb. bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca kaynaklarla ilgili bilgiler araştırmanın kaynakça kısmında da belirtilmiştir.

4. Araştırmada Yararlanılan Kaynaklar

Araştırmanın temel kaynağını Kur'ân-ı Kerîm oluşturmaktadır. Hal böyle olmakla birlikte çalışmanın belâgat konusu olması sebebiyle, alanında hazırlanmış özellikle Arap diline özgü klasik kaynaklardan faydalanılmıştır. Söz gelimi Câhız'ın (v. 255/869) 'el-Beyân ve't-tebyîn'i, el-Muberred'in (v. 286/900) 'el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb'i, İbnu'l-Mu'tez'in (v. 296/908) 'Kitâbu'l-bedî''si, İbn Fâris'in (v. 395 /1004) 'Mu'cemu makâyîsi'l-luga'sı, Ebû Hilâl el-'Askerî'nin (v. 400/1009'dan sonra) 'Kitâbu's-sınâ'ateyn el-kitabe ve'ş-şi'r'i, İbn Sinân el-Hafâcî'nin (v. 466/1073) 'Sırru'l-fesâha'sı, 'Abdulkâhir el-Curcânî'nin (v. 471/1078-79) 'Delâilul-î'caz'ı ve 'Esrâru'l-belâga'sı, ez-Zemahşerî'nin (v. 538/1144) 'el-Keşşâf'ı, Ebû Ya'kub es-Sekkâkî'nin (v. 626/1229) 'Miftâhu'l-'ulûm'u, el-Hatîb el-Kazvînî'nin (v. 739/1338) 'Telhîsu'l-miftâh'ı gibi eserlerden yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BELÂGAT İLMİNİN TARİHÇESİ VE KUR'ÂN'IN BELÂGATI

Fasl ve vasl üslûbu Belâgat ilminin ma'ânî alt dalı konuları arasında yer almaktadır. Konunun daha iyi anlaşılması amacıyla çalışmanın bu bölümünde Belâgat ilmi, Belâgat ilminin tarihçesi ve mucize kitap Kur'ân-ı Kerîm'in belâgatı ve üslûbu hakkında bilgiler verilecektir.

1.1. Belâgat Nedir?

Belâgat kavramı, Arapçada (غ ل ب) kökünden mastar olup sözlükte 'belirli bir hedefe ulaşmak'[2] anlamına gelmektedir. Istılahta ise, zorlama ve yapmacıklıktan uzak olup yoruma gerek bırakmadan kolay ve anlaşılır bir tarzda, insan nefsinde etki bırakacak şekilde halin muktezasına -durumun gereğine- göre söz söylemektir. Bir başka ifade ile fikrin, sözlü ve yazılı olarak, yerinde ve zamanında, mânası en açık şekilde ve akıcı bir dille ifade edilmesidir.[3]

Belâgat ilmi temelde ma'ânî, beyân ve bedî' olmak üzere üç ana kola ayrılır.

Ma'ânî, sözün muktezâ-i hâle yani yer ve zamana uygun olması ile alakalı konuları ele alır. Buna göre ma'âni ilmi, belâgat ilminin özünü oluşturur. Nitekim ma'ânî ilmi, inşâ', musned, musnedun ileyh, kasr, vasl, fasl, musâvât, îcâz ve itnâb gibi direk mâna ile ilintili konuları ele alır.

Beyân ilmi ise anlatılmak isteneni açık bir şekilde ve farklı yollarla ifade etme yöntemlerini inceleyen ilim dalıdır. Beyân ilmi, hayal, tasvîr, mecâz, istiâre ve kinâye gibi herhangi bir düşünceyi farklı yollarla anlatan konuları inceler.

Bedî' ilmine gelince, tevriye, seci', cinâs, husnu't-ta'lîl, te'kîdu'l-medh bimâ yuşbihu'z-zemm veya aksi gibi sözü güzelleştirme sanatlarını konu edinir.

---

[2] Belâgat kavramının lügat anlamları için bkz.: el-Ferâhîdî, el-Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn,* thk. Abdulhamîd Hindâvî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût, 2003, I, 161; el-Câhız, Ebû 'Usmân 'Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-tebyîn,* thk. Abdussellâm Muhammed Hârûn, Mektebetu'l-Hâncî, Kâhire, 1998, I, 88-96; el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu'l-luga,* thk. Abdussellâm Muhammed Hârûn, el-Muessesetu'l-Mısrıyye el-'Âmme li't-Te'lîf, ts. VIII, 139; İbn Fâris, Ebu'l-Huseyin, *Mu'cemu mekâyîsi'l-luga*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1979, I, 301, 302; İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensâri, *Lisânu'l-'Arab,* Dâru'l-Ma'ârif, Kâhire, ts. I, 345. (Bâ Bâbı).

[3] et-Taftazânî, Sa'duddîn, *Şurûhu't-Telhîs,* Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût, ts., I, 74; es-Sa'îdî, 'Abdu'l-Mute'âl, *Bugyetu'l-îdâh li telhîsi'l-Miftâh*, Mektebetu'l-Âdâb, Kâhire, 1999, I, 26.

1.2. Belâgat İlminin Tarihçesi

Dillerine önem veren Cahiliye Arapları söz ustası birçok hatip ve şair ortaya çıkarmışlar ve Arap edebiyatının şaheserlerini meydana getirmişlerdir. Cahiliye Arapları kabilede hatip veya şair çıkması halinde bu durumu kutlamak amacıyla şölenler düzenlemekte ve günlerce eğlenmektedirler. Kuşkusuz bu durum Cahiliye Araplarının şiire ve güzel konuşmaya verdikleri öneme işaret eden göstergelerdendir.

Yine Cahiliye Arapları bir yere temsilci göndermek istedikleri zaman heyetlerin başına güçlü şairler ve hatipler koymaktadırlar. Cahiliye Arapları henüz küçük yaştaki çocukları da dillerinde bir bozulma olmaması veya dili en doğru şekliyle öğrenmeleri amacıyla yabancılarla büyük ölçüde bağlantıları kopuk halde yaşayan çöl bedevilerine göndermektedirler.

Öte yandan Cahiliye Arapları belirli zamanlarda farklı yerlerde kurdukları panayırlarda şiir etkinlikleri düzenlemektedirler. Söz konusu panayırlara Yemâme, Uman, Irak, Necd, Hicaz ve Tihâme gibi Arap yarımadasının dört bir yanından seçkin şairler katılmaktadırlar. Şairler düzenlenen yarışmalarda beceri ve ustalıklarını ortaya koymakta ve aralarında en başarılı bulunanlar hakemler tarafından seçilmektedirler.[4] Söz gelimi Cahiliye Arapları tarafından Mekke'de kurulan 'Ukâz panayırında şair en-Nâbigatu'z-Zubyânî hakemdir ve kırmızı deriden şahsına özel hazırlanmış çadırda becerilerini ortaya koymak isteyen şairleri dinlemektedir.[5] Okunan şiirin Nâbiğa tarafından övgüye değer görülmesi sahibinin ve mensubu bulunduğu kabilenin meşhur olması anlamına gelmektedir.[6]

Kur'ân-ı Kerîm nazil olmaya başladığı sırada, Araplar başta şiir olmak üzere birçok söz sanatında ustalık derecesinde ileri konumdadırlar. Bu bakımdan alışılmamış üslûbu ile Kur'ân-ı Kerîm Arapları derinden etkilemekte ve onları hayrete düşürmektedir. Zira Kur'ân ayetlerini ne bildikleri şiir formatına ne de kâhinlerin kullandığı türden seci' veya

---

[4] Saîd Afgânî, *Esvâku'l-'Arab fi'l-câhiliyye ve'l-islâm,* Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1960, s. 277.

[5] İbn Kuteybe, 'Abdullah b. Muslim, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ',* Dâru'l-Hadis, Kâhire, 1423, I, 332; el-Merzubânî, Muhammed b. 'İmrân b. Mûsâ, *el-Muvaşşah fî ma'âhizi'l-'ulemâi 'ale'ş-şu'arâ* thk.: Muhammed Huseyn Şemseddîn, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1995, ss. 75-76.

[6] Dayf, Şevkî, *el-'Asru'l-Câhilî,* Dâru'l-Ma'ârif, Kâhire, ts., s. 134.

başka bir nesir şekline sokamamaktadırlar. İbn ‘Abbâs’tan gelen şu rivayet bu durumu destekler mahiyettedir: [7]

> Bir keresinde Velîd b. Muğîra, Allah Resûlü’ne gelir. Allah Resûlü Velîd b. Muğîra’ya Kur’ân-ı Kerîm’den bazı ayetler okur. Velîd b. Muğîra, dinlediği ayetlerden etkilenir ve İslâm’a girme eğilimi gösterir. Ebû Cehil, durumdan haberdar olur ve Velîd b. Muğîra’ya gelerek “Amca! Muhammed’e gidip Muhammed’in söylediklerine bir daha muhatap olmaman için halkın senin adına aralarında mal toplamak ve elde edilen malı sana vermek istiyorlar” der. Velîd b. Muğîra da Ebû Cehil’e: “Halkım Kureyşin en zenginleri arasında olduğumu çok iyi bilmektedir” cevabını verir. Ebû Cehil de: “O halde Muhammed’in hakkında Muhammed’i sevmediğine dair halkının kulağına ulaşacak bir şeyler söyle” diyerek Allah Resûlü aleyhine konuşmasını ister. Velîd b. Muğîra şöyle der: “Ne diyeyim ki? Allah’a yemin olsun ki aranızda şiir sanatını, şiirin recez türünü, şiir metninde yer alan temel beyiti ve cinlere nispet edilen şiirleri benden daha iyi bileniniz yoktur. Yemin olsun ki O’nun sözleri bunların hiçbirine benzememekte. Yemin olsun ki O’nun söylediklerinde bir başka tat var. Söyledikleri bir başka yaldızla kaplı. Başta söylediği daha sonra söylediklerini zenginleştirecek biçimde sözleri mutlaka meyve vermekte. Onun sözleri diğer sözlere mutlaka baskındır. Onun sözleri diğer sözleri darmadağın edecektir.” Ebû Cehil “Bu söylediklerine kavmin hoş bakmaz” karşılığını verir. Velîd ise “Müsaade et de biraz düşüneyim” der. Velîd b. Muğîra daha sonra “Muhammed’in söyledikleri başkalarından aktardığı bir tılsımdır.”diye cevap verir.

Kuşkusuz bu durum, şiir rivayetinde ileri seviyede bilgi sahibi olan Velîd b. Muğîra’nın da tanıklığıyla Câhiliye Arapları tarafından bilinmeyen Kur’ân-ı Kerîm’deki eşsiz üslûba delâlet eden göstergelerdendir.

Hem lafız hem de mâna yönüyle mucize olan Kur’ân-ı Kerîm, zamanla dil bilimlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Şöyle ki sahabe, Kur’ân-ı Kerîm’de anlam itibarıyla tereddütte kaldıkları hususları direk Allah Resûlü’ne sormakta ve kafalarındaki soru işaretlerine cevap bulabilmektedirler. Allah Resûlü’nün vefatını müteakip dönemlerde özellikle farklı ırklardan İslâm’a giren Müslümanlar Kur’ân ayetlerini anlayabilmek için özel çaba harcamak durumunda kalmışlardır. Böylece Kur’ân-ı Kerîm’i anlama gayretleri baş göstermiştir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’in anlaşılması için bir taraftan hadisi şerifleri tedvîn hareketi başlarken diğer yandan Kur’ân-ı Kerîm üzerine filolojik çalışmalar ortaya çıkmıştır.[8]

‘Ma‘ani’l-Kur’ân’, ‘Mecâzul-Kur’ân’, ‘Garîbul-Kur’ân’, ‘İ‘râbul-Kur’ân’ adları altında yazılan filolojik eserlerde Kur’ân-ı Kerîm hem gramer yönünden incelenmiş hem de garip lafızlar izah edilmiştir. Söz konusu eserler Kur’ân-ı Kerîm’in edebî yönüne matuf

---

[7] el-Vâhidî, Ebu’l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbûrî, *Esbâbu nuzûli’l-Kur’ân,* Dâru’l-Islâh, Demmâm, 1992, s. 447; es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İtkân fî ulûmi’l-Kur’ân,* Dâru’l İhyâi’l-Kutubi’l-‘Arabiyye, Kâhire, 1967, IV, 5.

[8] Bulut, Ali, *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî‘*, İFAV, İstanbul, 2015, s. 20.

ilk eserler olarak nitelendirilmişlerdir. Ferrâ (v. 207/822) ve Ahfeş'in (v. ?/?) 'Ma'âni'l-Kur'ân'ları, Ebû 'Ubeyde'nin (v. 209/824) 'Mecâzu'l-Kur'ân'ı, İbn Kuteybe'nin (v. 276/889) 'Te'vîlu muşkili'l-Kur'ân'ı ve 'Tefsîru ğarîbi'l-Kur'ân'ı bu tür telifler arasından günümüze ulaşan ilk eserlerdir.[9]

Belâgat ilmi ilk dönemlerde nahiv, edebiyat, lügat ve tefsir kitaplarında ele alınmış, daha sonra müstakil bir ilim olarak ortaya çıkmıştır. Bu eserleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

-.Belâgat İlmine Nahiv Kitapları İçerisinde Yer Veren Müellif ve Telifi

Bu bağlamda Sîbeveyhi'nin 'el-Kitâb'ını zikretmek mümkündür. Nitekim ilgili kitabın birçok bölümünde hazf, takdim, te'hîr, teşbîh, istiâre ve kinâye gibi belâgat ilmi ile bağlantılı konulara yer verilmektedir.[10] Söz gelimi Sîbeveyhi, "Araplar'ın sözde genişlik (اِتِّسَاع) icâz ve ihtisar için fiilin mânada değil lafızda kullanılması babı" adı altında (وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ) 'köye sor' ayetini örnek olarak göstermiş ve aslında burada kastedilenin 'köy' değil 'köy halkı' olduğunu belirtmiştir.[11]

-Belâgat İlmine Edebiyat Kitapları İçerisinde Yer Veren Müellifler ve Telifleri

Bu bağlamda Câhız'ın 'el-Beyân ve't-tebyîn'i, Muberred'in 'el-Kâmil fi'l-luga ve'l edeb'i, İbnu'l-Mu'tezz'in 'Kitâbu'l-bedî''i, İbn Cinnî'nin 'Sırru's-sınâ'ati'l-i'râb'ı, Ebû Hilâl el-'Askerî'nin 'Kitâbu's-sınâ'ateyn'i ve İbn Raşîk el-Kayravânî'nin ' el-'Umde fî mahâsini'ş-şi'r'i gibi çalışmaları zikretmek mümkündür.

Câhız, 'el-Beyân ve't-tebyîn' isimli çalışmasında Kur'ân-ı Kerîm'in belâgat ve fesâhatinden bahsetmekte ve konu ile ilgili bilgileri ayrı ayrı bölümler olarak ele almaktadır. Fesâhat ve belâgat ile ilgili sanatları içermeyen sözleri eleştirmekte, bir kelimenin fasih olmasındaki unsurları belirtmekte ve belâgat ile ilgili birçok konuda bilgiler vermektedir.[12] Câhız, eserinde farklı milletlerin belâgat anlayışlarını zikrettikten sonra, belâgatı 'Attâbî'nin (v. 220/835) diliyle "Sana meramını, tekrarlamadan ve yardım almadan anlatabilen kişi beliğ kişidir" diyerek nakletmektedir.[13]

---

[9] Bulut, *Belâgat,* s. 20.
[10] Huseyn, Abdulkâdir, *el-Muhtasar fî târîhi'l-belâga*, y.y., Kâhire, 1982, ss.53-61.
[11] Sîbeveyhî, Ebû Bişr 'Amr b. 'Usmân b. Kanber, *el-Kitâb,* nşr. Abdusselâm M. Hârun, Mektebetu'l-Hânci, Kâhire, 1988, I, 212.
[12] el-Câhız, Ebû 'Usmân 'Amr b. el-Bahr *el-Beyân ve't-tebyîn,* Mektebetu'l-Hâncî, Kâhire, 1997, I, ss. 88-165; Huseyn, *el-Muhtasar*, ss. 85-96.
[13] el-Câhız, *el-Beyân ve't-tebyin*, I, 113.

Ebû'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Muberred de, 'el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb' isimli eserinde belâgat ile ilgili konulara yer vermektedir. Dahası 'Bâb Min Teşâbîhi'l-'Arab' başlığı altında teşbîh sanatı ile ilgili müstakil bir bölüm açmakta ve teşbîh sanatını etraflıca ele almaktadır.[14] Muberred, Kur'ân-ı Kerîm'in nazmını ve Arap şiirini karşılaştırmakta ve bu konuda bilgiler vermektedir.[15] İlgili eserdeki rivayetler Câhız'ın rivayetlerine paralellik arz etmektedir. Muberred de 'Attâbî'ye nispetle belâgat tanımını şöyle sunmaktadır: 'Attâbî, belâgatın doğruya en yakın tanımı hakkında kendisine yöneltilen bir soru üzerine şöyle demiştir: "Konuşmacı tarafından meramın dinleyiciye yanlış aktarılmaması ve buna bağlı olarak dinleyicinin yanlış anlamasına mahal verilmemesidir."[16]

İbnu'l-Mu'tez de, 'Kitâbu'l-Bedî'' isimli çalışmasında belâgat konularına değinmekte ve Arap şairlerin Cahiliye devrinden itibaren çalışmalarında edebî sanatlara yer verdiklerine işaret etmektedir. İbnu'l-Mu'tez ilgili çalışmada Kur'ân-ı Kerîm ile hadis-i şeriflerde yer alan edebî sanatlara, sahabe ve diğer Arapların belâgat ile ilgili sözlerine de yer vermektedir.[17] İbnu'l Mu'tez'in bu çalışması Bedî' ilminde yapılan ilk ciddi çalışma olarak kabul edilir.[18]

İbn Cinnî (v. 392/1002), 'el-Hasâis' isimli çalışmasında Arap diline ait genel özelliklerin yanı sıra lafız, mâna, hazf, takdîm ve te'hîr gibi belâgat ile ilgili konulara da değinmektedir.[19]

Ebû Hilâl el-'Askerî ise en meşhur çalışması olan 'Kitâbu's-sınâ'ateyn'de İbn Sellâm, Câhız, İbn Kuteybe, İbnu'l-Mu'tez, Kudâme b. Ca'fer, Âmidî ve el-Kâdî el-Curcânî gibi kendisinden önce şiir ve düz yazı alanında fikir beyan etmiş usta yazarların çalışmalarından azami ölçüde yararlanmış ve onların düşüncelerinden edindiği hülasayı kitabında cem etmiştir.[20] Ebû Hilâl el-'Askerî kitabın mukaddimesinde kendisini belâgat

---

[14] el-Muberred, Ebu'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb,* thk.: Nu'aym Zerzûr vd., Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût, 1987, II, ss. 49-131.

[15] el-Muberred, *el-Kâmil,* II, ss. 37-42; Huseyn, *el-Muhtasar,* ss. 62-71.

[16] el-Muberred, *el-Kâmil,* II, 406.

[17] İbnu'l-Mu'tez, Abdullah*, Kitâbü'l bedî',* thk. Ignatıus Kratchovsky, Dâru'l-Mesîra, Beyrût, 1982, s. 1, 3, 58.

[18] Kâtib Çelebî, Hâcî Halîfe, Mustafa b. Abdullah, *Keşfûz-Zunun,* thk.: Şerafettin Yaltkaya, Dâru İhyâit-Tûrâsi'l-'Arabî, Beyrût, 1941, I, 233; Huseyn, *el-Muhtasar,* ss. 98. Gümüş Sadrettin, *Seyyid Şerif Curcâni,* y.y, İstanbul, 1984, ss. 55-56.

[19] Söz gelimi bkz: İbn Cinnî, Ebu'l-Feth el-Hasâis, thk.: Muhammed Ali en-Neccâr, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1952, II, 382.

[20] el-'Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. 'Abdullâh b. Sehl, *Kitâbu's-sınâ'ateyn el-kitâbe ve'ş-şi'r,* thk.: 'Ali Muhammed el-Becâvî vd., Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, yy., 1952, Mukaddime.

ve fesâhat konusunda eser yazmaya sevk eden sebebe de değinmekte ve bu hususu şu sözlerle açıklamaktadır: "İlimlerin öğrenmeye en lâyık olanı ve hıfzetmeye en uygun geleni –tabi ki marifetullahtan sonra- belâgat ilmi ve fesâhat bilgisidir. Zira Yüce Allah'ın kitabının bir mucize oluşu bu ilimlerle bilinir."[21] Ebû Hilâl el-'Askeri bu çalışmasında; ma'ânî, beyân ve bedî' ilimlerini ve diğer edebî sanatları dokuz bölümde incelemekte ve gerekli eleştirileri yapmaktadır.

el-Hasen b. Raşîk el-Kayravânî (v. 456/1064), ise 'el-'Umde fî mahâsini'şi'r ve âdâbih ve nakdih' isimli eserinde Arap şiirini edebî açıdan incelemektedir. Kayravânî bu çalışmasında Kur'ân-ı Kerîm'in şiir olmadığı halde şiirin güzelliğini ispatlamak için nesir şeklinde indirildiğini belirtir. Kitabın otuz birinci bölümünden yetmişinci bölümüne kadar belâgat ve beyân ilimlerini inceler.[22] Kayravânî bu eserini Kur'ân-ı Kerîm'den, hadisten ve sahabenin sözlerinden örnekler vererek ilgili örnekleri belâgat yönünden açıklamaktadır.[23]

-Belâgat İlmine Tenkit Kitapları İçerisinde Yer Veren Bazı Müellifler ve Telifleri

Kudâme b. Ca'fer (v. 337/948), Yunan kültüründen ileri derecede etkilenmiştir. Bu bakımdan mantık ve felsefe ilimlerinde parmakla gösterilir. Bu durum onun 'Nakdu'ş-şi'r' isimli çalışmasına da yansımıştır.[24] Nitekim Kudâme b. Ca'fer, 'Nakdu'ş-şi'r' isimli eserde adından da anlaşılacağı üzere şiir sanatını belâgat yönünden incelemekte, mantık ve felsefe kurallarına bağlı olarak şiir sanatına eleştirel yaklaşımlar getirmektedir.[25]

Tenkit kitaplarında belâgat ilmine yer veren bir başka müellif Ebu'l-Kâsım el-Hasen b. Bişr el-Âmidî'dir. (v. 371/981). Arap edebiyatının en büyük tenkitçilerinden kabul edilen Âmidî, yazdığı eserlerin birçoğunu tenkit konusuna ayırmıştır.[26] Âmidî, İbn Tabâtabâ'nın ''Iyâru'ş-şi'r' isimli eserini tenkit etmek amacıyla 'Kitâbu ıslâhı mâ fî 'Iyâri'şi'r' isimli kitabı kaleme almıştır. Yine Âmidî şiir tenkidi bağlamında 'Kitâb fî tebyîni galatî Kudâme' isimli çalışmayı da yapmıştır. Bu bağlamda Ebû Temmâm (v. 231/846) ile Buhturî (v. 284/897)'nin şiirlerini karşılaştırarak yazdığı 'el-Muvâzene beyne şi'ri Ebî Temmâm ve'l-Buhturî' isimli çalışmayı da zikretmek mümkündür. Âmidî, söz

[21] el-'Askerî, *Kitâbu's-sınâ'ateyn,* Mukaddime.
[22] el-Kayravânî, Ebû Ali el-Hasen b.Raşîk, *el-'Umde fî mahâsini'ş-şi'r ve âdâbih ve nakdih,,* nşr. Muhammed Muhyiddin 'Abdülhamid, Dâru'l-Cîl, Kâhire, 1981, I, 245, 254, 257.
[23] Huseyn, *el-Muhtasar,* ss. 132-148.
[24] Huseyn, *el-Muhtasar,* s. 151.
[25] Huseyn, *el-Muhtasar*, ss. 151-159.
[26] Huseyn, *el-Muhtasar,* s. 160.

konusu çalışmalarda edebî tenkidin yanı sıra mecâz, teşbîh ve cinâs gibi birçok edebî sanata da yer vermektedir.[27]

el-Kâdî Ali b. ‘Abdilazîz b. el-Hasen el-Curcânî (v. 392/1001), ‘el-Vasâta beyne’l-Mutenebbî ve husûmih’ isimli çalışmasında; teşbîh, mecâz, mutâbakât ve cinâs gibi belâgat konularında eleştirel düşünceler ortaya koymaktadır.[28]

Şihâbuddîn Mahmûd el-Halebî (v. 725/1325) ise ‘Husnu’t-tevessul ilâ sınâ‘ati’t-teressul’ isimli eserinde; belâgat ilmindeki ince nüktelere ve Kur’ân-ı Kerîm ile hadislerdeki edebî sanatlara işaret etmektedir.[29]

-Belâgat İlmine Tefsir Kitapları İçerisinde Yer Veren Bazı Müellifler ve Telifleri

Cârullah Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. ‘Umar ez-Zemahşerî, ‘el-Keşşâf’ isimli tefsirinde ayetlerin tefsirini yaparken birçok belâgat konusuna da yer vermiştir. Zemahşerî, böyle bir yola girmesinin sebebini Câhız’ın ‘Kitâbu nazmi’l-Kur’ân’ından yaptığı bir alıntı üzerine bir insanın, her ne kadar fıkıh, kelâm, nahiv, dil, rivayet gibi birçok ilim dalında mahir olsa bile iki ilimde ustalaşmadan Kur’ân tefsirine girişmemesi gerektiği ve bu iki ilmin de beyân ve ma‘ânî ilmi olduğu şeklinde izah etmektedir.[30] Zemahşerî’den yaklaşık üç asır sonra belâgat ilimlerini konu edinen ‘et-Tırâz’ isimli eseri yazan Yahyâ b. Hamza’nın, ‘el-Keşşâf’ hakkında söylediği şu ifadeler de bu durumu destekler mahiyettedir: “Zemahşerî’nin el-Keşşâf’ı dışında ma‘ânî ve beyân ilimlerini temel alan bir tefsir bilmiyorum.”[31]

Bu bağlamda et-Tûfî el-Bağdâdî, Süleymân b. ‘Abdilkavî b. ‘Abdilkerîm de (v. 716/1316) ‘el-İksîr fi ‘ilmi’t-tefsîr’ isimli eserinde tefsir usûlü ve Kur’ân-ı Kerîm’deki edebî bilgilere değinmektedir. Nitekim Tûfî, ‘İksîr’de üçüncü bölümü ma‘ânî ve beyân ilimlerine ayırmaktadır. Tûfî’ye göre ma‘ânî ve beyân ilimleri Kur’ân ilimlerinin en şereflileri arasında yer almaktadır.[32]

---

[27] Dayf, Şevki, *el-Belâga tatavvur ve târîh,* Dâru’l- Ma‘ârif, Kâhire, 1965, ss. 128-132; Saraç, M.A. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat,* Bilimevi, İstanbul, 2001, s. 22.
[28] Huseyin, *el-Muhtasar*, ss. 177-180.
[29] Huseyin, *el-Muhtasar*, ss. 238-244.
[30] ez-Zemahşerî, Cârullah Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. Umar, *el-Keşşaf ‘an hakâiki’t-tenzîl ve ‘uyûni’l-akâvîl fî vucûhi’t-te’vîl,* thr.: Halîl Me’mûn Şîhâ, Dâru’l-Ma‘rife, Beyrût, 2009, s. 23.
[31] el-‘Alevî, Yahyâ, *et-Tırâz li-esrâri’l-belâga ve ulûmi hakaiki’l-i‘câz,* el-Mektebetu’l-Unsuriyye, Beyrût, 1923, s. 5.
[32] et-Tûfî, Suleymân b. ‘Abdilkavî b. Abdilkerîm es-Sarsarî, *el-İksîr fî ‘ilmi’t-tefsîr*, thk.: Huseyn, ‘Abdulkâdir, Dâru’l-Evzâ‘î, Doha, 1989, s. 69.

-Belâgat İlmine Lügat Kitapları İçerisinde Yer Veren Müellif ve Telifi

Zemahşerî (v. 538/1144), 'Esâsu'l-belâga' isimli alfabetik lügatinde belâgat ilmi ile ilgili hususlar incelemektedir.[33]

Bu bağlamda Emîl Bedî' Ya'kûb ve Mişel 'Avn tarafından kaleme alınan 'el-Mu'cemu'l-mufassal fi'l-luga ve'l-edeb' isimli çalışmayı da zikretmek mümkündür.

-Belâgat İlmi İle İlgili Müstakil Eser veya Bölüm Yazan Bazı Müellifler ve Telifleri

İbn Sinân el-Hafâcî'nin, 'Sırru'l-fesâha'sı belâgat alanında yazılan müstakil eserler arasındadır. Hafâcî, kitabı kaleme alma gerekçesini fesâhat kavramının hakîkatini öğrenmek olarak açıklamaktadır.[34] Hafâcî fesâhat ve belâgat konusuna seslerle ilgili ön bilgiler verdikten sonra giriş yapmaktadır. Ardından fesâhat ve belâgat arasındaki farkı belirtip esas konuya başlamaktadır. Hafâcî bu bağlamda şunları söyler: "Fesâhat sadece lafızlara has bir özellik iken belâgat, lafızların mânalarıyla birlikte taşıdığı bir özelliktir."[35] Hafâcî, 'Sırru'l-fesâha'da belâgat ve fesâhat üzerine çok sayıda örnek de sunmaktadır.

'Abdulkâhir b. 'Abdirrahmân b. Muhammed el-Curcânî'nin, 'Delâilul-i'câz' ve 'Esrâru'l-belâga' isimli eserleri bu alanda yapılan ilk esaslı çalışmalardır. Curcânî, bu iki eserinde belâgat ilminin esaslarına etraflıca değinmektedir. 'Delâilul-i'câz'ında ilmin önemine vurgu yaptığı mukaddime ile giriş yapmakta ve ilmin diğer erdemlerden daha üstün olduğunu öne sürmektedir. Zira ilim, şerefin ve hayırların her türüne kapı aralamaktadır. İnsanoğlu ilimle gerekli donanıma sahip değilse, diğer canlılarla arasındaki yegâne fark dış görünüşüdür.[36] 'Abdulkâhir el-Curcânî, ilmin önemine vurgu yaptıktan sonra beyân ilmini izah etmekte ve bu bağlamda şunları söylemektedir: "Sonra sen beyân ilminden kökü daha sağlam, dalları daha yükseklerde, meyvesi daha tatlı bir ilim göremezsin. Zira beyân ilmi olmasaydı, nakış işleyen, ziynet şekillendiren, inci çıkartan, efsun üfleyen, bal toplayan hiçbir dil göremezdin.[37] Bu noktadan hareketle 'Abdulkâhir el-Curcânî, Kur'ân mucizesinin Kur'ân'ın fesâhat ve belâgatinde gizli olduğu düşüncesini

---

[33] Sözgelimi bkz.: ez-Zemahşerî, Cârullah Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. 'Umar, *Esâsu'l-belâga*, thk.: Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-sûd, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût, 1998, I, 94.

[34] el-Hafâcî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Sa'îd b. Sinân, *Sırru'l-fesâha*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût, 1998, s. 13.

[35] el-Hafâcî, *Sırru'l-fesâha*, s. 59.

[36] el-Curcânî, 'Abdulkâhir b. 'Abdirrahmân b. Muhammed *Delâilul-i'câz,* thk.: Mahmûd Muhammed Şâkir, Mektebetu'l-Hâncî, Kâhire, ts, s. 4.

[37] el-Curcânî, *Delâilul-i'câz*, ss. 5-6.

öne sürmektedir. ‘Delâilu’l-i‘câz’da fesâhat, belâgat, haber, inşâ, fasl, vasl ve îcâz gibi belâgat ilimlerini konu edinmektedir. ‘Esrâru’l-belâga’ isimli eserinde ise mânanın önemini vurgulamakta ve lafızların mânaya etkisi olduğunu, bu yüzden lafızların tamamen görmezden gelinemeyeceğini belirtmektedir.[38] ‘Abdulkâhir el-Curcânî, ‘Esrâru’l-belâga’da lafız ve mânanın yanı sıra, istiâre ve teşbîh gibi sanatlardaki incelikleri etraflıca ele almaktadır.

Belâgat ilmiyle ilgili müstakil eser yazan ulemadan bir diğeri de Fahruddîn er-Râzî’dir (v. 606/1210). Fahruddîn er-Râzî ‘Nihâyetu’l-îcâz’ isimli eserinde Kur’ân-ı Kerîm’in i‘cazından ve fesâhat ilminden bahsetmektedir[39]. Nitekim ‘Nihâyetu’l-îcâz’da, Kur’ân-ı Kerîm’in mucize oluşu, haber, mecâz, teşbîh, istiâre, kinâye, nazım, fasl, vasl ve îcâz gibi belâgat konuları etraflıca ele alınmaktadır.

Ebû Ya‘kub es-Sekkâkî belâgat ilmiyle ilgili müstakil bölüm yazan âlimler arasındadır. ‘Miftâhu’l-‘ulûm’ isimli eserde sarf ve nahiv bilgilerine de yer vermiş olmakla birlikte üçüncü bölümü etraflıca kaleme aldığı belâgat ilimlerine tahsis etmiştir. Söz konusu bölümde Arap edebiyatına yeni bir yön vermiş, belâgat konularını belirlemiş ve belâgat kavramlarına tanımlamalar getirmiştir. Sekkâkî ile belâgat ilmi, ma‘ânî ve beyân ilimleri olmak üzere iki müstakil ilim haline dönüşmüştür. Sekkâkî, bu iki ilme ‘söz ve mâna güzelleştiriciler’ adı altında üçüncü bir ilim daha eklemiştir. Daha sonra bu ilim, bedî‘ adıyla şöhret bulmuştur.[40]

İbnu’l-Esîr Dıyâuddîn b. el-Esîr el-Cezerî de (v. 630/1233) belâgat ilmiyle ilgili müstakil kitap ve bölüm yazan âlimler arasındadır. Bu bağlamda ‘el-Meselu’s-sâir fî edebi’l-kâtib ve’ş-şâ‘ir’ ve ‘el-Câmi‘u’l-kebîr fî sınâ‘ati’l-manzûm ve’l-mensûr’ isimli eserlerini zikretmek mümkündür. İbnu’l-Esîr’e göre belâgat, yazı sanatını öğrenme ve mânalarına hükmedebilmenin yanı sıra istiâre, tecnîs, teşbîh, lüzûmu mâ lâ yelzem ve serikât konularından oluşmaktadır. Bunların hepsi ‘Beyân’ adıyla bilinen ilmin konularıdır.[41] İbnu’l-Esîr, ‘el-Câmi‘u’l-kebîr fî sınâ‘ati’l-manzûm ve’l-mensûr’ isimli çalışmada ise hakîkat, mecâz, teşbîh ve istiâre gibi konulara yer vermektedir.

---

[38] el-Curcânî, ‘Abdulkâhir b. ‘Abdirrahmân b. Muhammed, *Esrâru’l-belâga,* thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Matba‘atu’l-Medenî, Kâhire ts., s. 26.

[39] el-Curcânî, *Delâilu’l-i‘câz,* s. 429.

[40] es-Sekkâkî, Ebû Bekr, Muhammed b. ‘Ali, *Miftâhu’l-‘ulûm,* thk.: Nu‘aym Zerzûr, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrût, 1983, s. 423; Ahmed Matlûb, *el-Kazvînî ve şürûhu’t-telhîs,*Mektebetu’n-Nahda, Bağdat, 1967, s. 18.

[41] İbnu’l-Esîr, Dıyâuddîn, *el-Meselu’s-sâir,* Dâru Nahdati Mısr, Kâhire, ts., I, 33.

el-Hatîb el-Kazvînî, ilk önce ‘Telhîsu’l-miftâh’ isimli eserinde belâgat konularını incelemiştir. Daha sonra ise ‘el-Îdâh fî ‘ulumi’l-belâga’ isimli ikinci bir eser ortaya koymuştur. Kazvînî, ‘el-Îdâh’ adını verdiği eserinde ‘Telhîs’te kapalı kalan konuları etraflıca incelemiştir. Böylece belâgat ilmine dair derli toplu bir eser ortaya çıkmıştır.[42] Bahâuddîn es-Subkî’nin (v. 773/1372) ‘‘Arûsu’l-efrâh’ı, Sa‘duddîn Mes’ûd b. ‘Umar et-Taftâzânî’nin (v. 792/1390) ‘el-Mutavvel ‘ala’t-Telhîs’i, ve ‘Muhtasaru’l-ma‘ânî’si[43], Seyyid Şerif el-Curcânî’nin (v. 816/1413) ‘el-Misbâh’ı, Sekkakî’nin ‘Miftâhu’l-‘ulûm’ isimli eserine yapılan en önemli şerhlerdir.[44]

Belâgat ve belâgat ilminin tarihçesiyle ilgili bu kısa bilgiden sonra Kur’ân-ı Kerîm’in belâğatı ve üslûbu hakkında da bilgi vermek yerinde olacaktır.

1.3. Kur’ân-ı Kerîm’in Belâgatı ve Üslûbu

Yüce Allah tarafından insanlığa gönderilen son kitap olan Kur’ân-ı Kerîm, beşer sözlerinden farklı karakteristik özellikler taşımaktadır. Söz konusu özellikler daha çok Kur’ân ayetlerindeki gizli mucizelerde ve üslûbundaki mükemmel söz dizimlerinde kendini göstermektedir. Zira Kur’ân-ı Kerîm, Allah Resûlü’ne Yüce Allah tarafından gönderilen başlı başına mucize bir kitaptır. Şöyle ki, Yüce Allah peygamberlerini, kavimler tarafından üstün beceri gerektiren eylemler türünden mucizelerle desteklemiştir. Söz gelimi, sihir sanatının revaçta olduğu İsrail oğullarına gönderilen Mûsâ peygamber, sihirbazların eylemlerinden çok daha öte beceri gerektiren sopayı yılana çevirme[45], kayadan su çıkarma[46] ve denizi yarma[47] gibi mucizelerle desteklenmiştir. Tıp ilminin ilerlediği bir topluma gönderilen Îsâ peygamber ise, anadan doğma körü tedavi etme, alaca hastasını iyileştirme ve Allah’ın izni ile ölüleri diriltme[48] mucizeleri ile desteklenmiştir. Güzel söz ve belâgat sahibi Araplar[49] arasından çıkan Allah Resûlü ise, Ay’ın ikiye bölünmesi[50] ve isrâ hadisesi[51] gibi birçok mucizenin yanı sıra belâgat sanatının zirvesini

---

[42] el-Hatîb el-Kazvînî, Ebu’l-Ma‘âlî Celâluddîn Muhammed b. el-Kâdî Sa‘diddîn Ebi’l-Kâsım Abdirrahmân b. İmâmiddîn ‘Umar, *el-Îdâh fî ‘ulûmi’l-belâga,* thk.: Muhammed ‘Abdulmun‘im el-Hafâcî, Dâru’l-Cîl, Beyrût, 1993, I, 16.
[43] Kehhâle, ‘Umar Rıdâ, *Mu‘cemu’l-muellifîn,* Beyrût, 1957, XII, 228.
[44] Gümüş, *Seyyid Şerif Curcânî,* ss. 164-167.
[45] Tâha 20/ 66.
[46] Bakara 2/ 60.
[47] Bakara 2/ 50.
[48] Âl-i ‘İmrân 3/ 49.
[49] İbn Kesîr el-Kureşî, Ebû’l-Fidâ İsmail ed-Dimaşkî, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Mektebetu’l-Ma‘ârif, Riyâd, 1984, IV, 443.
[50] Kamer 54/ 1.
[51] İsra 17/ 1.

temsil eden en büyük mucize Kur'ân-ı Kerîm ile desteklenmiştir. Zira İslâmiyet'in son din olması nedeniyle Kur'ân-ı Kerîm'in hükümleri kıyamete kadar geçerli olacaktır. Dolayısıyla bu süreç içerisinde söz dizimi ve ikna becerisine dayalı ideolojiler de dâhil her alanda meydana gelebilecek gelişmeler İslâm dinini insanlığa gönderen Yüce Allah tarafından bilinmektedir. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerîm, dizim özellikleriyle söz sanatlarının en mükemmel örneğini teşkil etmiş ve belâgat sahibi Arapları mükemmelliği karşısında hayretler içerisinde bırakmıştır.[52] Söz gelimi, Mekke eşrafından 'Utbe b. Rabî'a (v. 2/624), Allah Resûlü tarafından okunan Kur'ân ayetlerini işitince: "Benzerine hiç rastlamadığım bir söz duydum. Allah'a and olsun ki, bu söz, asla bir şiir, sihir ve büyü değil"[53] diyerek ayetlerin dizimi ve büyüleyici etkisi karşısında şaşkınlığını dile getirmiştir.

Allah Resûlü tarafından okunan ayetlerin lafızları, anlamları, inceliği, vurgusu ve dizimi karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen bir başka isim, Mekke eşrafından fesâhat sahibi el-Velîd b. el-Muğîra'dır. (v. 1/622) 'Utbe b. Rabî'a örneğinde olduğu gibi el-Velîd b. el-Muğîra da, Allah Resûlü tarafından okunan ayetleri işitmiş ve "Allah'a and olsun ki, onun sözünde bir tatlılık, üzerinde bir zarafet, özünde bir bolluk ve detaylarında bereket vardır. Bu sözü bir beşer söyleyemez"[54] diyerek şaşkınlığını dile getirmiştir.

Ne var ki, 'Ebû'l-hakem (Başhakem)' künyesiyle de şöhret bulan Ebû Cehil (v. 2/624) gibi bazı Araplar, toplumda kendilerine saygınlık kazandıran konumlarını yitirme endişesiyle veya kibir ve haset türünden çıkara dayalı kişisel nedenlerle Kur'ân ayetlerine iman etmek istememişlerdir.[55] Söz gelimi, bir keresinde Allah Resûlü ile Ebû Cehil karşılaşırlar ve tokalaşırlar. Allah Resûlü ile Ebû Cehil'in tokalaşmasını yadırgayan bir şahıs, Ebû Cehil'e döner ve "Dininizden çıkmış olan bu şahısla mı tokalaşıyorsun?" der. Ebû Cehil soru sahibine: "Allah'a and olsun ki, gerçekten o bir peygamberdir. Ancak biz ne zamandır 'Abd-i Menâf oğullarına tâbi olduk?'[56] diyerek 'Abd-i Menâf oğulları soyundan gelen Allah Resûlü'ne tâbi olmayı zül addettiğini belirtir. Zira Ebû Cehil örneğinde olduğu gibi Kur'ân ayetlerine iman etmek istemeyen Araplar, toplumda ihtiyaç sahiplerine yardım etme, adaletli olma, insanlar arasında eşitlik ilkesini gözetme ve

---

[52] Sellâm, Muhammed Zağlûl, *Eseru'l-Kur'ân fi tatavvuri'n-nakdi'l-'arabî*, Mektebetu'ş-Şebâb, Kâhire, y.y., s. 29.
[53] el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn, *Delâilu'n-nubuvve ve ma'rifet-i ahvâli sâhibi'ş-şerî'a*, thrc.: 'Abdu'l-M'utî Kal'acî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût, 1988, II, 205.
[54] el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, thk.: Abdullah b. 'Abdu'l-Muhsin et-Turkî vd., Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 2006, XII, 411.
[55] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, IV, 28.
[56] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, IV, 27.

atalardan miras kalan törelere saygı gösterme gibi kendilerine has erdem anlayışına sahip saygın kimselerdir.[57] Bu bakımdan söz konusu Araplar, Kur'ân ayetlerine iman etmek suretiyle atalarının ilahlarından ve alışılagelen törelerden vazgeçmek istememektedirler.[58]

Müşriklerin yanı sıra aklıselim Yahudiler ve Hristiyanlar da Kur'ân ayetlerinin büyüleyici etkisine tanık olmuşlardır. Nitekim Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususa işaret etmekte ve şunları söylemektedir:[59]

> 'İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksın. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da (Biz Hristiyanlarız) diyenleri bulacaksın. Resûle indirileni duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşaldığını görürsün.'

Kur'ân-ı Kerîm'in mucize olduğu yolunda kaleme alınan eserler erken dönemlerde başlamıştır. Söz gelimi, er-Rummânî'nin (v. 386/996) 'en-Nuket fî i'câzi'l-Kur'ân'ı, el-Hattâbî'nin (v. 388/998) 'Beyânu i'câzi'l-Kur'ân'ı, el-Bâkıllânî'nin (v. 403/1013) 'İ'câzi'l-Kur'ân'ı ve el-Curcânî'nin 'er-Risâletu'ş-şâfiye'si ile 'Delâilu'l-i'câz'ı bu bağlamda kaleme alınan çalışmalardan sadece bir kaçıdır.[60] Kur'ân-ı Kerîm'in mucizeliği ayrı bir çalışma konusu olacağından bu kadarıyla yetinilmesi uygun düşecektir.

Kur'ân-ı Kerîm'in söz dizimi yönüyle mucize olduğu hususu günümüzde de kabul görmektedir. Söz gelimi, çağdaş Arap edebiyatı duayeni[61] Tâhâ Huseyn (v. 1393/1973) Kur'ân-ı Kerîm'in mucize kitap olduğunu ifade etmekte ve bu hususta şunları söylemektedir:[62]

> "Kur'ân-ı Kerîm düz yazı olmadığı gibi şiir de değildir. Kur'ân-ı Kerîm sadece Kur'ân'dır ve bu isim dışında bir başka isimle anılması mümkün değildir. Şiir şartlarını taşımadığından Kur'ân-ı Kerîm'in şiir olmadığı açıktır. Kur'ân-ı Kerîm düz yazı da değildir. Zira Kur'ân-ı Kerîm, diğer söz dizimlerinde bulunmayan kendine özgü bir dizime sahiptir. Kur'ân-ı Kerîm'in kendine özgü dizimi, ayetlerin sonlarındaki bağlantılarda ve Kur'ân-ı Kerîm'e has musikî nağmelerinde gizlidir. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm şiir olmadığı gibi düz yazı da değildir. Ne var ki Kur'ân-ı Kerîm, (Yüce Allah'ın belirttiği gibi): 'Hikmet sahibi (ve) her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.[63]'

Görüleceği üzere, belâgat diliyle indirilen ve Arap alfabesiyle yazılan Kur'ân ayetlerine eşdeğer hiçbir ifade biçiminin fesâhatle övünen Araplar tarafından kaleme

---

[57] Huseyn, Tâhâ, *Mir'âtu'l-İslâm*, Dâru'l-Ma'ârif, Kâhire, ts, s. 43.
[58] Huseyn, *Mir'âtu'l-İslâm*, s. 43.
[59] Mâide 5/ 82-83.
[60] Ebû Ali, Muhammed Berekât Hamdî, *Fî i'câzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, el-Mektebetu'd-Devliyye, Riyâd, 1983, s. 17.
[61] ed-Dusûkî, Muhammed, *Tâhâ Huseyn yetehaddes 'an a'lâmi 'asrihi*, Dâru'l-Ma'ârif, Kâhire, ts., s. 5.
[62] Huseyn, Tâhâ, *Min hadîsi'ş-şi-r ve'n-nesr*, Dâru'l-Ma'ârif, Kâhire, 1936, s. 25.
[63] Hûd 11/ 1.

alınamaması sebebiyle Kur'ân-ı Kerîm'in mucize olduğu hususunda Arapça bilen hemen herkes hemfikirdir.

Sözlükte 'kişiyi aciz bırakma'[64] anlamına gelen 'mucize' kavramı, ıstılahî anlamda 'Allah Resûlü'nün meydan okuyarak hasmını aciz bıraktığı şey'[65] mânasında kullanılmaktadır. Buna göre Allah Resûlü'ne bahşedilen 'mucize' kavramı, imkânsız olana değil, aksine insanoğlunun gücünün ötesinde bir duruma işaret etmektedir. Nitekim Kur'ân dili Arapça ve Arap alfabesinin harflerinde olduğu gibi, 'mucize'nin parçaları insanoğluna yabancı değildir. Hal böyle iken insanoğlu, 'mucize' kitap Kur'ân-ı Kerîm benzeri bir eser ortaya koyamamıştır.

Yüce Allah, Kur'ân ayetlerini, Cibrîl (a.s.) vasıtasıyla Allah Resûlü'ne farklı durumlara paralel olarak yirmi üç yıl içerisinde indirmiş ve Kur'ân-ı Kerîm'i tamamlamıştır. Bu süre içerisinde Kur'ân-ı Kerîm, Araplara meydan okumuş ve Araplardan Kur'ân'daki herhangi bir ifadeye benzer sözden başlayarak farklı aralıklarla Kur'ân ayetlerine eş ayetler ortaya koymalarını istemiştir.[66] Yirmi üç yıllık süre içerisinde kültürel ve zihinsel açılardan gelişmiş olmaları beklenen ve "Dilesek aynısını biz de söyleriz"[67] diyen fesâhat sahibi Araplar, kendi kullandıkları Arap alfabesiyle Arapça yazılı olan Kur'ân-ı Kerîm'deki bir ayete veya sureye ya da Kur'ân-ı Kerîm'in bütününe eş söz dizememişlerdir. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm, özündeki sözdizimiyle mucizedir. Nitekim Ebû Bekr el-Bâkıllânî, 'İ'câzu'l-Kur'ân'ında Kur'ân-ı Kerîm'in söz dizimi bakımından mucize olmasına dikkat çekmekte ve bu bağlamda şunları söylemektedir:[68]

> "Kur'ân-ı Kerîm, anlaşılır ifade diziminin en üst seviyesidir. Kur'ân-ı Kerîm'de anlaşılır ifade biçiminin uç noktası ise, söz dizimindeki düzgünlüğü, görkemi, kulağa hoş gelmesi, dile kolaylığı, gönülde kabul görmesi, nesneleri delil ve hüccet sunarcasına tasvir ederek gözler önüne sermesi gibi sayısız mükemmellik türlerini, mükemmelliğe götürecek sebepleri ve mükemmelliğin metotlarını bir arada bulundurmasıdır."

el-Bâkıllânî'nin de belirttiği üzere Kur'ân-ı Kerîm, söz dizimi ve söz diziminin yüklendiği anlamlardaki mükemmelliği ile insan gücünün ötesinde bir kitap olduğu açıktır. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm'in, bir beşer olarak Allah Resûlü tarafından kaleme alınmadığı da aşikârdır.

---

[64] el-Fîrûzâbâdî, Mecdu'd-Dîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-muhît*, thk.: Muhammed Na'îm el-'Araksûsî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 2005, s. 516.
[65] el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, s. 516.
[66] Tûr 52/ 34, Hûd 11/ 13, Yûnus 10/ 38, Bakara 2/ 23 ve İsrâ 17/ 88.
[67] Enfâl 8/ 31.
[68] el-Bâkıllânî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hatîb, *İ'câzu'l-Kur'ân*, thk.: es-Seyyid Ahmed Sakr, Dâru'l-Ma'ârif, Kâhire, 1954, s. 276.

Yüce Allah tarafından Cibrîl (a.s.) vasıtasıyla Allah Resûlü'ne indirilen Kur'ân ayetlerinde gizli mucizelerin, sınırlı becerilere sahip insanoğlu tarafından bütün yönleriyle deşifre edilmesi imkân dâhilinde değildir.[69] Kur'ân-ı Kerîm'in kendine has belâgatı ve üslûbunda şu hususlar dikkat çekmektedir:

1.3.1. Aklı ve Vicdanı Uyarmayı Hedeflemesi

Kur'ân-ı Kerîm, muhatabını sıkça düşünmeye sevk eder ve bu amaçla zihinleri uyanık tutmayı hedefler. Söz gelimi, Kur'ân-ı Kerîm; emir, yasak, öykü, betimleme, tesbihât, yakarış, sevap, ceza ve sosyal ilişkiler gibi insanoğlunu direk ilgilendiren hususları düzenlerken zihinleri zinde tutma metodunu sıkça kullanır. Bu yolla Kur'ân-ı Kerîm, insanoğlunu doğrudan aklını kullanmaya ve sağlıklı düşünmeye teşvik eder. Örnek vermek gerekirse Yüce Allah, öldükten sonra dirilme olgusunu muhatabın mantığına ve vicdanına hitap etmek suretiyle irkilmesini sağlayacak biçimde aktarmakta ve bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[70]

> "Üstlerindeki göğe bakmazlar mı ki, onu nasıl bina etmiş ve nasıl donatmışız! Onda hiçbir çatlak da yok. Yeryüzünü de döşedik ve ona sabit dağlar koyduk. Orada gönül açan her türden (bitkiler) yetiştirdik. Allah'a yönelen her kula gönül gözünü açmak ve ibret vermek için (bütün bunları yaptık). Gökten bereketli bir su indirdik, onunla bahçeler ve biçilecek taneler bitirdik. Kullara rızık olması için birbirine girmiş, küme küme tomurcukları olan uzun boylu hurma ağaçları yetiştirdik. Ve o su ile ölü toprağa can verdik. İşte hayata yeniden çıkış da böyledir."

Görüleceği üzere Yüce Allah, ayetlere "Üstlerindeki göğe bakmazlar mı ki, onu nasıl bina etmiş ve nasıl donatmışız!" sorusuyla başlamaktadır. Kuşkusuz gizli ve aşikâr her şeyi detaylarıyla en iyi bilen Yüce Allah, sorunun cevabını da çok iyi bilmektedir. Dolayısıyla buradaki soru üslûbu ile muhataptan bir cevap beklemek yerine, zihin uyarma metodu kullanılarak, koca evreni yaratmaya güç yetiren Yüce Allah'ın, ölüm ötesi hayatta da insanoğlunu tekrar diriltmeye güç yetireceği yolunda akla ve mantığa dayalı kesin kanaat oluşturma amaçlanmaktadır. Zira göğün bina edilmesi, donatılması, yeryüzünün döşenmesi, sabit dağlar konulması, yeryüzünde her türden bitkilerin yetişmesi, gökten bereketli su inmesi, onunla bahçeler ve biçilecek taneler bitmesi, kullara rızık olacak uzun boylu hurma ağaçlarının yetişmesi, su ile ölü toprağın canlanması vb. hadiseler her an insanoğlunun gözleri önünde cereyan etmektedir. Bununla birlikte Yüce Allah'ın gücüne ve kudretine delâlet eden söz konusu hadiseler alışkanlık haline geldiğinden dikkatlerden kaçmakta ve iman noktasında zaaflar yaşanabilmektedir. Bu bakımdan ayetler, zihinleri

---

[69] el-Hâdî, Salâhu'd-Dîn, *el-Edeb fî 'ahdi'n-nubuvve ve'r-râşidîn*, Mektebetu'l-Hancî, Kâhire,1987, s. 49.
[70] Kâf 50/ 6-11.

uyararak Yüce Allah'ı yüceltmeye, O'na hayranlık duymaya ve O'nun gücü karşısında insanoğlunun irkilmesini sağlayarak iman noktasında daha da güçlenmeye sevk etmektedir.[71]

1.3.2. Metot Çeşitliliği

Kur'ân-ı Kerîm, üstün belâgatın tecellisi olarak muhatapların durumlarına uygun farklı metotlar kullanır. 'Askerî, 'Kitâbu's-sınâ'ateyn adlı eserinde Kur'ân-ı Kerîm'deki metot çeşitliliğine dikkat çekmekte ve bu hususta şunları söylemektedir:[72]

> "Yüce Allah, Araplara ve bedevilere hitap ettiğinde ima ve işaret yolunu seçer. İsrail oğullarına hitap ettiğinde veya İsrail oğullarından bahsettiğinde ise detaylara iner. İsrail oğullarının bilgi birikimleri açısından geri kalmaları ve hadiseleri ancak detaylarıyla anlatılması durumunda idrak etmeleri sebebiyle Kur'ân-ı Kerîm'de detaylara inmeden anlatılmayan ve farklı yerlerde tekrarlanmayan az sayıda İsrailoğulları kıssasına rastlarız."

Kur'ân-ı Kerîm'deki metot çeşitliliğine örnek vermek gerekirse Yüce Allah Dünya hayatının kısalığına vurgu yaparken az kelimelerle çok şey ifade etmekte ve şöyle buyurmaktadır:[73]

> "Onlara şunu da misal göster: Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, bu su sayesinde yeryüzünün bitkisi (önce gelişip) birbirine karışmış; arkasından rüzgârın savurduğu çerçöp haline gelmiştir. Allah, her şey üzerinde iktidar sahibidir."

Görüleceği üzere ayet, "…gökten indirdiğimiz bir su gibidir", "Bu su sayesinde yeryüzünün bitkisi (önce gelişip) birbirine karışmış…" ve "…arkasından rüzgârın savurduğu çerçöp haline gelmiş…" olan üç farklı tabloda ince bir tasvir ve mükemmel sunumla dünya hayatını özetlemektedir. Buna müteakip üç farklı tablonun sonunda kişinin dünya hayatı son bulmaktadır.

Ayet, dünya hayatını tasvir ederken, gerçeklik, itina ve estetik prensiplerini tümden bir arada toplamaktadır. Şöyle ki, suyun gökten inmesiyle birlikte bitkinin geçirdiği evreler, tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilmektedir. İtina prensibi ise, dünya hayatını tasvir eden teşbîh sanatının gayesinde gizlidir. Zira ayetteki teşbîh sanatı dünya hayatının fâniliğini en somut şekliyle zihinlere yaklaştırmaktadır. Estetik prensibine gelince, ayetin zihinleri canlı tutan göz kamaştırıcı süratinde kendini göstermektedir.[74]

---

[71] el-Hâdî, *el-Edeb,* s. 51.
[72] el-'Askerî, *Kitâbu's-sınâ'ateyn*, s.193.
[73] Kehf 18/ 45.
[74] el-Hâdî, *el-Edeb,* s. 57-58.

Buna mukabil Kur'ân-ı Kerîm, Yüce Allah'ın insanoğluna bahşettiği sayısız nimetleri serdetme makamında detaylara iner. Söz gelimi, Yüce Allah bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:[75]

> "Görmedin mi? Allah gökten bir su indirdi, onu yerdeki kaynaklara yerleştirdi, sonra onunla türlü türlü renklerde ekinler yetiştirir. Sonra onlar kurur da sapsarı olduklarını görürsün. Sonra da onu kuru bir kırıntı yapar. Kuşkusuz bunlarda akıl sahipleri için bir öğüt vardır."

Görüleceği üzere ayet, Yüce Allah'ın insanoğluna bahşettiği sayısız nimetleri hatırlatma makamındadır. Bu bakımdan ayet, Yüce Allah'ın insanoğluna bahşettiği nimetleri sıralarken ifadeler de adeta coşmakta ve art arda dökülmektedir. [76]

1.3.3. Söz Dizimi

Cahiliye döneminde 'mursel (serbest)', 'secili' ve 'mevzûn mukaffâ (vezinli kafiyeli şiir) [77] olmak üzere Arapların kullandığı üç tür söz dizimi bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm, Arapların kullandığı üç tür söz diziminin bütün özelliklerini dizim hatalarından uzak bir şekilde bir arada toplamıştır. Şöyle ki, 'mursel (serbest)' söz dizimi, daha çok doğal ifade biçimlerine uygun düşmektedir. Ne var ki, bu söz dizimi nağme esasına dayanmadığından kulağa hoş gelmez. 'Secili' söz dizimi ise, tıpkı şiir sanatında olduğu gibi nağmelidir. Bununla birlikte secili söz ve şiir, birtakım kurallara bağlıdır. Bu bakımdan secili söz söyleyen kimse ve şair, üçüncü şahıslara ulaştırmak istedikleri düşünceden kopma durumuyla karşı karşıya gelebilmektedir.[78]

Kur'ân-ı Kerîm'de 'fasıla'[79] diye de adlandırılan 'seci'', öteden beri Arapların kullandığı seci' türlerinden farklıdır. Şöyle ki, Kur'ân ayetlerinin sonlarına tekabül eden 'fasıla'lar, anlam ile ifade arasında mükemmel bir uyum sağlar ve her biri gözle görülecek mucizevî yapı içerisinde diğerine tâbi olur.[80]

Ayetlerin sonlarına tekabül eden 'fâsıla'ların, anlam ile ifade arasında oluşturduğu mükemmel uyuma şu ayetleri örnek göstermek mümkündür.[81]

---

[75] Zümer 39/ 21.
[76] el-Hâdî, *el-Edeb,* s. 59.
[77] el-Hâdî, *el-Edeb,* s. 77.
[78] el-Hâdî, *el-Edeb,* s. 77.
[79] es-Suyûtî, Celâlu'd-Dîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, tkd: Muhammed Şerîf Sukker vd., Mektebetu'l-Ma'ârif, Riyâd, 1987, II, 268.
[80] er-Rûmî, Fahd b. Abdurrahmân b. Suleymân, *Hasâisu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Vuzâratu'l-İ'lâm, Riyâd, 1410, s. 27.
[81] Mü'minûn 23/ 12-14.

{وَلَقَدْ خَلَقْنَا الإِنْسَانَ مِنْ سُلالَةٍ مِنْ طِينٍ، ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ، ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَاماً فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْماً ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقاً آخَرَ، فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ}

"Andolsun biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfe haline getirdik. Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik. Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir."

Allah Resûlü, Zeyd b. Sâbit'in (v. 45/665) bulunduğu bir ortamda yukarıdaki ayetleri okur ve O'ndan bunları yazmasını ister. Allah Resûlü (آخَر) lafzına geldiğinde o sırada yanlarında bulunan Mu'âz b. Cebel (v. 18/639) araya girer ve (فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِين) der. Bunu gören Allah Resûlü, Mu'âz b. Cebel'e tebessümle karşılık verir. Mu'âz b. Cebel, Allah Resûlü'ne tebessüm etmesinin nedenini sorduğunda Allah Resûlü: "Ayet söylediğin şekilde sona ermişti" buyurur. [82]

Görüleceği üzere Kur'ân ayetlerindeki seci', ayetlerin üstlendiği anlam bütünlüğü içerisinde yapmacık olmaktan uzak bir şekilde cereyan etmektedir.

Son olarak bütünlük arz etmesi bakımından Kur'ân-ı Kerîm'in edebî tasvir üslûbuna da kısaca değinmek yerinde olacaktır.

1.3.4. Edebî Tasviri

Kur'ân-ı Kerîm, verilmek istenen düşüncenin muhatabı tarafından doğru algılanmasını sağlamak amacıyla zihinleri sürekli uyarır ve bunun için daha çok edebî tasvir yöntemine başvurur.[83] Kur'ân-ı Kerîm'e has edebî tasvir; bir ressamın tuval, boya, fırça ve kâğıt gibi resim sanatına özgü malzemeleri kullanarak çizgilerden ve renklerden elde ettiği sanat tasvirinin ötesinde bir durumdur. Şöyle ki, Kur'ân-ı Kerîm'e has edebî tasvir, soyut kavramları aklın idrakinden önce neredeyse gözün göreceği ve zihnin algılayacağı hareket, nağme ve kurgu esasına dayalı formlara dönüştürür. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm'e has edebî tasvir, sadece renklerle ve cansız çizgilerle değil, aynı zamanda canlılar dünyasına ait objelerle şekillenir. Yine Kur'ân-ı Kerîm'e has edebî tasvirde boyutlar ve mesafeler duygularla ölçüldüğünden kavramlar insanoğluyla veya doğadaki canlı kesitlerle reaksiyon içerisindedir. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan edebî tasvirler, Kur'ân-ı Kerîm'in mucizevî sırlarından birini temsil eder.[84]

---

[82] es-Suyûtî, *el-İtkân*, II, 268.
[83] Kutub, Seyyid, *et-Tasvîru'l-fennî fî'l-Kur'ân*, Dâru'ş-Şurûk, Kâhire, 2002, s. 36.
[84] Kutub, *et-Tasvîru'l-fennî fî'l-Kur'ân*, s. 36-37.

Kur'ân-ı Kerîm'e has edebî tasvirlere örnek vermek gerekirse, Yüce Allah, müşrik kulun durumunu, canlı ve hareketli bir tablo içerisinde dinleyiciyi derinden sarsacak biçimde sunmakta ve şöyle buyurmaktadır:[85]

> "Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp parçalanmış da kendisini kuşlar kapmış yahut rüzgâr onu dipsiz bir yere sürüklemiş (bir nesne) gibidir."

Teşbîh sanatının en üst seviyeden örneğini temsil eden ayette, Yüce Allah'a şirk koşan kimse, gökyüzünden yeryüzüne doğru hızla düşen hareketli bir nesneye benzetilmektedir. Yüce Yaratıcıya şirk koşmanın manevi varlığı nasıl paramparça ettiği ve uçurumlara sürüklenircesine sahibinin nasıl helak olduğu en canlı ve hareketli haliyle tüyler ürpertici bir tablo içerisinde gözler önüne serilmektedir.

Son söz olarak şunu da belirtmek gerekir ki, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan edebî tasvirler, ayetlerin ifade biçimlerini süslemeyi amaçlamadığından[86] kalıplaşmış belâgat türlerinden de farklılık arz eder.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere, hayatın bütün yönlerini kapsayan ilâhî kitap Kur'ân-ı Kerîm'in, kendine has söz dizimiyle beşer sözünün ötesinde Allah Resûlü'nün en büyük mucizesi olduğu açıktır. Zira geçerliliği kıyamete kadar sürecek olan Kur'ân-ı Kerîm, dizim özellikleriyle söz sanatının en mükemmel örneğini teşkil etmiş ve belâgat sahibi Arapları mükemmelliği karşısında hayretler içerisinde bırakmıştır. Nitekim belâgat ve fesâhat sahibi Araplar, Kur'ân ayetleri karşısında şaşkına dönmüşler ve 'Mu'allakât' diye bilinen üst seviyeden kaleme aldıkları şiirleri gizlemek zorunda kalmışlardır.[87]

Çalışmanın bu bölümünde ifade biçimi ve anlamları itibarıyla da mucize olan Kur'ân-ı Kerîm'in temasına da kısaca değinmek uygun düşecektir.

1.3.5. Teması

Kur'ân ayetleri ve sûreleri ana hatlarıyla Mekkî ve Medenî olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

Allah Resûlü'nün Mekke'den Medine'ye hicretinden önce inen ve 'Mekkî' adıyla bilinen ayet ve sureler, daha çok akla ve mantığa hitap edici delillerle Yüce Allah'ın

---

[85] Hac 22/ 31.
[86] Kutub, *et-Tasvîru'l-fennî fî'l-Kur'ân*, s. 37.
[87] Terhînî, Fâyiz, *el-İslâm ve'ş-şi'r,* Dâru'l-Fikri'l-Lubnânî, Beyrût, 1990, s. 52.

birliğini, tevhidin önemini, Cennet'e teşvik, Allah'a ortak koşmanın tehlikesi ve müşrikleri Cehennem azabından sakındırma gibi inanç konularını ele alır.[88]

Buna mukabil Allah Resûlü'nün Medine'ye hicretinden sonra inen ve 'Medenî' adıyla bilinen ayet ve sureler ise, siyasî, hukukî, sosyal ve askerî hükümler gibi toplum düzeniyle ilgili konuları ele alır. Yine medenî ayet ve sûreler, bireyin ve toplumun mutluluğunu garantileyecek etkenleri ve güzel ahlâka götürecek âdap kurallarını belirler, iyiliği emreder ve kötülüğü yasaklar. Son olarak medeni ayet ve sûreler, zorunlu olan ibadet ve insanî ilişkileri izah eder.[89]

Belâgat ilmi ve Kur'ân-ı Kerîm'in belâgatı ile üslûbu hakkında yapılan izahlardan sonra çalışmanın bundan sonraki bölümde fasl ve vasl üslûbu hakkında bilgiler verilecektir.

[88] el-Kattân, Mennâ', *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, Mektebetu Vehbe, Kâhire, ts., s. 59.
[89] el-Kattân, *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, s. 60.

İKİNCİ BÖLÜM

FASL VE VASL ÜSLÛBU

Bu bölümde sırasıyla fasl ve vasl kavramlarının sözlük ve ıstılah anlamları, kavramsallaşma süreci, nahiv ilmiyle bağlantısı ve belâgat ilminde fasl ve vasl üslûbuna dair bilgilere yer verilecektir.

2.1. Sözlük Anlamı

'Fasl' kavramı, lügatte 'bir şeyi kesmek, ayırmak'[90], 'vasl' ise fasl kavramının zıttı olup 'bir şeyi diğer şeye eklemek ve bitiştirmek'[91] anlamlarına gelmektedir. Buna göre sözlükte 'fasl' kavramı ile 'iki nesne arasını açmak'[92] 'vasl' ise 'iki nesneyi birbirine bağlamak' anlamlarının kastedildiği açıktır.

2.2. Istılah Anlamı

'Fasl' ve 'vasl' kavramlarının ıstılahtaki anlamları hususunda belâgat âlimleri benzer tanımlar getirmektedirler. Söz gelimi 'Abdulkâhir el-Curcânî, 'Delâilu'l-i'câz'da 'vasl' kavramını 'Karışıklığa meydan vermemek için aralarında yapı ve anlam bakımından ilinti bulunan bir veya birden fazla cümleyi özellikle 'vâv' harfi kullanmak suretiyle bir başka cümleye atfetmek'[93] şeklinde tanımlamaktadır. 'Abdulkâhir el-Curcânî, 'fasl' kavramını ise 'Atfı terk etmek ve müstakil yeni bir cümleye başlamak'[94] şeklinde tanımlamaktadır.

Sekkâkî ise, 'Miftâhu'l-'ulûm'da 'fasl' ve 'vasl' kavramlarını 'Atfı terk etmek ve (atfı) zikretmek'[95] şeklinde tanımlamaktadır.

Kazvînî de 'el-Îdâh fî 'ulûmi'l-belâga'da 'Vasl, cümlelerin bir kısmını diğerlerine atfetmek, fasl ise vaslın aksine ilgili yerlerdeki atfı terk etmek'[96] şeklinde tanımlamaktadır.

---

[90] Zemahşerî, *Esâsu'l-belâga*, II, 25; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît,* s. 1042.
[91] İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab,* "Fâ Bâbı", VI, 4550.
[92] el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'Ayn,* III, 324.
[93] el-Curcânî, *Delâilul-i'câz*, s. 222.
[94] el-Curcânî, *Delâilul-i'câz*, s. 222.
[95] Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm,* s. 249.
[96] el-Hatîb el-Kazvînî, *el-Îdâh fî 'ulûmi'l-belâga,* III, 97.

Son dönem belâgat uleması arasında yer alan ‘Abdu’l-Mute‘âl es-Sa‘îdî’ye göre ‘Vasl, bazı cümleleri diğerlerine atfetmek, fasl ise (vaslın aksine) atfı terk etmek’[97] mânasındadır.

Verilen tanımlardan da anlaşılacağı üzere ıstılahta fasl ve vasl kavramları cümle veya cümleleri oluşturan öbekler arasında yer alan bir bağlantının adıdır. Bir başka ifade ile ma‘ânî ilmi içerisinde yer alan ‘vasl’, cümlenin cümleye atfı, ‘fasl’ ise bu durumun aksi olup cümlenin atıfsız biçimde art arda gelmesidir.[98] Çalışmanın ileri safhalarında değinileceği üzere söz konusu bağlantı söze dayalı veya sözsüz bir vasıta yoluyla gerçekleşmektedir.

2.3. Kavramsallaşma Süreci

Fasl ve vasl konusu belâgat ilmi içerisinde önemli konuma haizdir.[99] Fasl ve vasl üslûbu Arap dilinde kavramsallaşma aşamasından önce edebî çevrelerde fasl ve vaslın özelliklerine ve bu hususta uyulması gereken bazı kurallara dikkat çekildiği görülmektedir. Söz gelimi erken dönem Arap dilbilimcilerinden Ebû Ali el-Fârisî’nin belâgatla ilgili kendisine yöneltilen bir soruya “Belâgat, fasl ve vasldır”[100] ifadesiyle verdiği cevap bu durumu destekler mahiyettedir. Kuşkusuz Ebû Ali el-Fârisî’nin söz konusu cevapla belâgati söz içerisinde faslın ve vaslın yerlerini doğru bilmekle ilişkilendirmeye çalıştığı muhakkaktır. Zira faslın ve vaslın cümle veya cümleler içerisindeki yerleri gözetilmeden dile getirilecek herhangi bir söz, gerdanlıktan kopmuş ve etrafa saçılmış inci taneleri konumundadır.[101]

Yezîd b. Mu‘âviye’nin şu ifadesi de fasl ve vasl üslûbunun önemine işaret etmektedir: “Sakın ola faslı vasl yapmayınız. Zira faslı vasl yapmak dili hatalı kullanmaktan daha kusurlu ve ağırdır.”[102] Yezîd b. Mu‘âviye’nin ifadesinden de anlaşılacağı üzere fasl ve vasl üslûbunu doğru şekliyle kullanmamak dilde lahn yapmaktan da öte ağır kusur kabul edilmektedir. Bu bakımdan Eksem b. Sayfî, Cahiliye döneminde hanedanlarla yazışmak istediğinde kâtiplerine fasl ve vasl üslûbuna dikkat etmeleri

---

[97] es-Sa‘îdî, *Bugyetu’l-îdâh,* II, 62.
[98] el-Hatîb el-Kazvînî, *el-Îdâh,* I, 147; Sa‘duddîn et-Taftâzânî, *Muhtasaru’l-ma‘ânî,* Dâru’l-Fikr, Kum, 1411, s. 145.
[99] el-Câhız, *el-Beyân ve’t-tebyîn,* I, 61; el-Kayravânî, *el-‘Umde,* I, 244; Durmuş, İsmail, “Fasıl”, DİA, XII, 206.
[100] el-Câhız, *el-Beyân ve’t-tebyîn,* I, 88.
[101] Bekrî Şeyh Emîn, *el-Belâgatu’l-‘Arabiyye fî sevbihâ’l-cedîd ‘ilmu’l-ma‘âni,* Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn, Beyrût, 2005, s. 171.
[102] el-‘Askerî, *Kitâbu’s-sınâ‘ateyn*, s. 440.

hususunda uyarıda bulunmakta ve şöyle demektedir: "Tamamlanmış her anlamı diğer anlamdan ayırınız. Şayet söz birbiriyle irtibatlı ise aralarını birleştiriniz."[103]

el-Hars b. Ebî Şemir el-Ğassânî (v. ?/?) de kâtibi el-Murakkış'a, anlam uyuşmazlığı durumunda cümlelerin arasını ayırması hususunda tavsiyede bulunmakta ve şunları söylemektedir: [104]

> "Söz, sadedinde bulunduğun anlam dışında seni bir başka başlangıca yönlendiriyorsa konuyla ilgili lafızlarla yenisinin arasını ayır. Zira gerekmediği halde lafızların aralarını birleştirirsen kalpler verilmek istenen mânayı anlamakta zorlanır ve anlamı itici bulur. Bu durum kulaklara sıkıcı geldiği gibi râvîleri de rahatsız eder."

Buzurcumhur (v. 31/652) ise konu içerisinde farklılıklar söz konusu olduğunda birbirinden ayırt edilmeleri için fasl ve vasl üslûbu kullanılması gerektiğini vurgulamakta ve şöyle demektedir: [105]

> "Yazımda yeni bir söze başlarken ve bir önceki lafzı tamamlarken yaptığın gibi bir kimseyi överken diğerini hicvediyorsan, iki söz arasını ayır ki övgü ile hiciv birbirinden ayırt edilebilsin."

Bu bağlamda el-Ahnef b. Kays'ın (v. 67/686), "Amr b. el-'Âs (v. 41/664) kadar konuşmasında nerede durup nerede tekrar söze başlaması gerektiğini daha iyi bilen birisine rastlamadım, konuşmasında nerede fasl ve vasl yapılacağını çok iyi bilirdi" dediği de günümüze ulaşan rivayetler arasındadır. [106]

Abbasiler dönemine gelindiğinde fasl ve vasl kavramlarının geçmişe kıyasla daha aktif biçimde kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Söz gelimi Abbasi halifesi Me'mûn (v. 217/833), 'Îsâ b. Kâsım tarafından fasl üslûbunun doğru kullanılması karşısında duyduğu hayranlığı dile getirmekte ve bu bağlamda şunları söylemektedir: [107]

> "Îsâ b. Kâsım'ın yazısı kadar beğendiğim bir başka yazı yoktur. O, îcâz becerisini (az kelime ile çok şey ifade etme) kolaylıkla icra eder. Sözde fasl ve vasl yapılması gereken yerleri iyi kullanır. Söz söylemedeki ustalığı ve kelime dağarcığındaki zenginliği onu lafı gereksiz yere uzatmaya sevk etmez. Yazdıklarında dilediği anlamı kolayca ifade eder ve lafızları amacı doğrultusunda yerinde kullanır."

Halife Me'mûn'un da kâtiplerine fasl gerektiren yerlerde (بلى-ليس-بل) lafızlarını doğru kullanmalarını emrettiği günümüze ulaşan rivayetler arasındadır.[108] Halife

[103] el-'Askerî, *Kitâbu's-sınâ'ateyn*, s. 440.
[104] el-'Askerî, *Kitâbu's-sınâ'ateyn*, s. 440.
[105] el-'Askerî, *Kitâbu's-sınâ'ateyn,* s. 440.
[106] el-'Askerî, *Kitâbu's-sınâ'ateyn,* s. 438.
[107] el-'Askerî, *Kitâbu's-sınâ'ateyn*, s. 440.
[108] el-'Askerî, *Kitâbu's-sınâ'ateyn*, s. 441.

Me'mûn'un fasl ve vasl üslûbu ile ilgili şu ifadeleri de dile getirdiği yine günümüze ulaşan rivayetler arasındadır: [109]

> "Bir kâtibin yazısında fasl ve vasl unsurlarında aradığım özellikler, bir insanı arama hususundaki gösterdiğim dikkatten daha fazladır. Her şeyin bir güzelliği ve ziyneti vardır. Yazının güzellik ve ziyneti ise fasl unsurlarına riayet edilmesi, fikri olgunluk ve amaca özen gösterilmesidir."

Bu bağlamda Kâtib Sâlih b. 'Abdurrahmân et-Temîmî'nin Kur'ân ayetlerinin duruma göre tabi olanlarıyla aralarını ayırdığı ve (إنَّ) edatıyla başlayan cümle ile önceki cümle arasının fasl üslûbunun uygulanması gereken yerlerden biri olduğuna işaret ettiği de günümüze ulaşan rivayetler arasındadır. [110]

Sîbeveyhi (v. 180/796), 'Kitâb'ında fasl ve vasl konusuna müstakil başlık açmamakla birlikte 'vâv' ve 'fâ' harflerinin kullanım alanlarını izah ederken konu ile ilgili bilgilere de yer vermektedir. Söz gelimi Sîbeveyhi sıfat gibi ifade biçimlerini isim üzerinde icra ederken 'fâ' harfinin kullanılmaması gerektiğini belirtmekte ve bu bağlamda şunları söylemektedir: [111]

> "Şayet مَرَرْتُ بِزَيْدٍ أَخِيكَ وَصَاحِبِكَ dersen ifade sağlıklı olur. Ama bunun yerine مَرَرْتُ بِزَيْدٍ أَخِيكَ فَصَاحِبِكَ والصاحب زيدٌ dersen doğru olmaz."

Ebû Hilâl el-'Askerî ise "Kitâbu's-sınâ'ateyn"de fasl ve vasl üslûbunun kullanım alanlarının iyi tespit edilmesi hususuna dikkat çekmekte ve hatalı kullanımdan kaynaklanacak vahim sonuçların önemine vurgu yaparak şöyle söylemektedir: "Fasl durumlarında vasl yapmaktan sakının. Zira bu büyük bir kusurdur.[112]

'Abdulkâhir el-Curcânî'ye kadar olan dönemde fasl ve vasl konusunun nahiv kitapları arasında yer aldığı görülmektedir. 'Abdulkâhir el-Curcânî i'câz konusunu ele aldığı "Delâilu'l-İ'câz" isimli kitabında fasl ve vasl konusuna geniş yer vermekte ve konunun önemine değinmektedir. Söz gelimi fasl ve vasl üslûbunun önemi hususunda şunları söylemektedir:[113]

> "Bil ki cümlelerde bazı bölümlerin diğerlerine atfedilmesini veya edilmemesini ve bir öncekinden müstakil olarak yeni bir cümleye başlanması gereken durumları bilmek belâgatin sırlarındandır. Bu inceliği tam olarak safkan bedevî Araplar, belâgat ilmi üzerine yetişmiş topluluklar ve söz söyleme incelikleri hususunda sanat eğitimi almış kimseler bilirler."

---

[109] el-'Askerî, *Kitâbu's-sınâ'ateyn,* s. 440.
[110] el-'Askerî, *Kitâbu's-sınâ'ateyn,* ss. 441-442.
[111] Sîbeveyhi, *Kitâbu Sîbeveyh*, I, 399.
[112] el-'Askerî, *Kitâbu's-sınâ'ateyn,* s. 440.
[113] el-Curcânî, *Delâilul-i'câz*, s. 222.

‘Abdulkâhir el-Curcânî vasl üslûbunda sadece ‘vâv’ edatının kullanılması gerektiğine de işaret etmekte ve bu bağlamda şunları söylemektedir:[114]

> “Bil ki atıf harfleri arasında sorun sadece ‘vâv’dadır. Zira diğer atıf harfleri iştirak anlamının yanı sıra başka anlamlar da içermektedir. Söz gelimi ‘fâ’ harfi bir miktar süre geçmeden tertip anlamı içerir. ‘Summe’ harfi ise geçen süre ile tertip içerir. ‘Ev’ harfi ise iki nesne arasında geçen eylemin hangisinde meydana geldiği hususunda tereddüt ifade eder ve ikisinden birisini kesinleştirir. Bu bakımdan yukarıdaki harflerden herhangi birisini kullanmak suretiyle bir cümleyi diğerine atfedersen bu durum bir yarar sağlar. Nitekim أعطاني فشكرته dersen ‘fâ’ harfi, teşekkür etmenin verme eyleminin ardından gerçekleştiğini ve bu durumun verme eyleminin doğal sonucu olduğunu ifade eder. خرجت ثم خرج زيد dersen burada ‘summe’ harfi, Zeyd’in gerçekleştirdiği çıkma eyleminin senin çıkmandan sonra gerçekleştiğini ve her iki çıkış arasında bir zaman aralığı meydana geldiğini ifade eder. Şayet يعطيك أو يكسوك dersen burada ‘ev’ harfi verme ve giydirme eylemlerinden herhangi birini belirtmeksizin ikisinden bir tanesini yaptığına işaret eder. Halbuki ‘vâv’ harfinde sadece iştirak anlamı söz konusudur.”
>
> ‘Abdulkâhir el-Curcânî daha sonra fasl ve vasl konularını etraflıca ele almaktadır.

‘Abdulkâhir el-Curcânî’den sonra gelen belâgat âlimleri, onun fasl ve vasl ile ilgili görüşlerini şerh etmişlerdir. Zemahşerî ise (v. 538/1143), “Keşşâf” isimli tefsirde fasl ve vasl ile ilgili ayetleri tefsir ederken önemli açıklamalarda bulunmaktadır.

Ebû Ya‘kub es-Sekkâkî de ma‘ânî ilmi çerçevesinde fasl ve vasl üslûbuna yer veren âlimler arasındadır. Fasl ve vasl üslûbunu geçmiş ulemadan farklı bir çizgide felsefe ve usûl ilminin kompleks metodu içerisinde anlatmaktadır.[115] Bir diğer âlim el-Kazvînî de fasl ve vasl üslûbunu ma‘ânî konusu çerçevesinde etraflıca incelemektedir.[116]

Son dönem belâgat âlimleri ise, fasl ve vasl konusu içerisindeki felsefî açıklamalarıyla usul bilgilerini bir kenara koyarak konunun ana hatlarını, bölümlerini anlaşılır bir biçimde incelemişlerdir.[117] Son dönem belâgat âlimleri tarafından fasl ve vasl üslûbuna yer verilen çalışmalardan bazıları şunlardır:

‘Abdu’l-Mute‘âl es-Sa‘îdi’nin ‘Bugyetu’l-Îdâh’ı, Ahmed el-Hâşimî’nin ‘Cevâhiru’l-Belâga’sı, Ali el-Cârim ve Mustafa Emîn’in ‘el-Belagatu’l-vâdıha’sı ve ‘Abdulazîz ‘Atîk’in ‘‘İlmu’l-Ma‘ânî’si.

Çalışmanın bu aşamasında fasl ve vasl üslûbu ile bağlantılı olan Nahiv ilmindeki te’kîd, bedel, atf-ı beyân ve atf-ı nesak konuları hakkında kısa bilgiler verilecektir.

---

[114] el-Curcânî, *Delâilul-i‘câz*, s. 224.
[115] es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘ulûm,* s. 248.
[116] el-Kazvînî, Celâluddîn Muhammed b.‘Abdirrahmân, *Telhîsu’l-miftâh,* nşr. Nevzat H.Yanık-Mustafa Kılıçlı-M.Sadi Çöğenli, Huzur Yayınları, İstanbul ts., s. 115.
[117] Özdoğan, Mehmet Akif, “Arap Belâgatinde Fasl ve Vasl Olgusu”, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19 (2012), s. 50.

2.4. Fasl ve Vasl Üslûbunun Nahiv İlmi ile Bağlantısı

Fasl ve vasl üslûbu ma‘ânî ilminin konuları arasında yer almakla birlikte te’kîd, bedel ve atıf gibi nahiv konularıyla da bağlantılıdır. Zira fasl ve vasl üslûbu çoğu zaman nahiv ilminin konuları arasında yer alan te’kîd, bedel ve atıf üzerine inşa edilmektedir. Bu bakımdan fasl ve vasl üslûbunu etraflıca değerlendirmeye tabi tutmadan önce müstakil yan başlıklar altında te’kîd, bedel ve atıf konularına kısaca değinmek yerinde olacaktır.

2.4.1. Te’kîd

Te’kîd, (أَكَّدَ) fiilinin mastarı olup sözlükte pekiştirme anlamına gelmektedir.[118] (وَكَّدَ) fiilinin mastarı olarak da geldiğinden ‘tevkîd’ de denilmektedir.[119] Söz konusu farklılık sadece lehçe düzeyinde olduğundan her iki mastar da anlam itibarıyla aynıdır.[120] Hal böyle olmakla birlikte erken dönem nahiv âlimleri arasında tevkîd şeklindeki kullanım tarzı daha yaygındır. Nahiv ilminde te’kîd veya tevkîd kavramlarıyla teyit sadedinde bir önceki söze tabi olmak mânası kastedilir.[121] Te’kîd konusu nahiv âlimleri tarafından lafzî ve manevî olmak üzere iki alt başlıkta incelenmektedir.[122]

Lafzî Te’kîd: İsmin, fiilin, harfin ve cümlenin tekrarı veya eş anlamlısının gelmesi ile yapılır.[123] Söz konusu tekrar en fazla üç defa ile sınırlıdır.[124] Sözgelimi (حَضَرَ الوَزِيرُ الوَزِرُ) ‘Bakan geldi bakan’ cümlesinde ismin tekrarı söz konusudur. Nitekim cümlede ‘bakan’ ismi üst üste iki defa tekrarlanmaktadır. Burada ‘bakan’ isminin tekrarlanmasıyla bakanın temsilcisinin veya bakanla ilgili bir haberin gelme ihtimali gibi muhatabın zihninde oluşabilecek tereddütlerin giderilmesi amaçlanmaktadır. Zira ‘Bakan geldi bakan’ cümlesini duyan kimsenin zihninde bakanın bizatihi gelmiş veya gelmemiş olması konusundaki vehmi ortadan kalkar ve gelen şahsın direk bakan olduğu kesinlik kazanır. Nahiv ilminde isim kategorisinde yer alan zamirlerin de lafzî te’kîd bağlamında tekrarı mümkündür.[125] Sözgelimi (جِئْتَ أَنْتَ) ‘Sen sen geldin’ veya (قُمْنَا نَحْنُ) ‘Biz biz kalktık’ cümlelerinde olduğu gibi. Yukarıdaki cümlelerde sen ve biz zamirlerinin teyit amacıyla

---

[118] İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab,* “Vâv Bâbı”, VI, 4905.
[119] el-Murâdî b. Ummi Kâsim, *Tavdîhu’l-makâsıd ve’l-mesâlik bi şerhi Elfiyeti İbn Mâlik,* thk. Abdurrahman Ali Süleyman, Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, Kâhire, 2001, III, 967.
[120] İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab,* “Hemze Bâbı”, I, 100.
[121] el-Ezherî, Hâlid b. Abdillâh, *Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh,* thk. Muhammed Bâsil, ‘Uyûnu’s-Sûd, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrût, 2000, II, 132.
[122] ‘Abdulhamîd, Muhammed Muhyiddîn, *et-Tuhfetu’s-seniyye bi şerhi’l-mukaddimeti’l-Acurrumiyyeh,* Mektebetu’s-Sünne, Kâhire, 1989, s. 93.
[123] ‘Abdulhamîd, *et-Tuhfetu’s-seniyye,* s. 93.
[124] el-Ezherî, *Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh,* II, 141.
[125] el-Galâyînî, Mustafa, *Câmi‘u’d-durûsi’l-lugati’l-‘Arabiyye,* mür. ‘Abdulmun‘im Hafâceh, el-Mektebetu’l-‘Asriyye, Beyrût,1986, III, 232.

ikişer defa tekrarlandığı açıktır. Fiilin tekrarına gelince (كَتَبْتُ كَتَبْتُ إِلَيْكَ) 'Sana yazdım, yazdım' şeklindeki bir örnekle bu durumun izahı mümkündür. Nitekim cümlede 'yazma' eylemi geçmiş zamanla bağlantılı olarak iki defa üst üste tekrarlanmaktadır. Kuşkusuz 'yazma' eyleminin cümlede iki defa üst üste tekrarlanmış olması söz konusu eylemin geçmiş zamanda konuşmacı tarafından hayata geçirilip geçirilmediği hususunda muhatabın zihninde meydana gelebilecek tereddütlerin giderilmesi amaçlanmaktadır. Zira cümlede yazma eyleminin tekrarlanmasıyla söz konusu eylemin herhangi bir şüpheye mahal bırakmayacak biçimde konuşmacı tarafından hayata geçirildiği açıktır.

Lafzî te'kîd bağlamında harfin tekrarı ise iki türlüdür. Cümle içerisinde tekrarı yapılan harf bir soruya cevap niteliğinde ise sadece ilgili harf tekrarlanır. Sözgelimi (هَلْ اشْتَرَيْتَ الْقَلَمَ) 'Kalemi satın aldın mı?' şeklindeki bir soruya karşılık muhatap(نَعَم، نَعَم) ifadesiyle Arapçada harf kategorisinde kabul edilen (نعم) kelimesini kalemi satın aldığını teyit amaçlı tekrarlar. Ancak harf bir soruya cevap niteliğinde söylenen ifade içerisinde kullanılmamış ise cümle ile tekrarlanır.[126]

Cümlenin tekrarı ile yapılan te'kîd üslûbuna gelince, teyit edilmesi istenen ifade isim veya fiil cümlesi ise söz konusu cümlenin tekrarı genellikle (ثُمَّ) atıf harfiyle yapılır.[127] (كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُون ثُمَّ كَلَا سَوْفَ تَعْلَمُون) ayeti[128] bu duruma örnek gösterilecek mahiyettedir. Ne var ki atıf harfinin cümlede anlam karışıklığına yol açması durumunda atıf harfi terk edilir. Söz gelimi, konuşmacının Zeyd'i dövdüğünü teyit etmek kastıyla (ضَرَبْتُ زَيْداً ضَرَبْتُ زَيْداً) demesi gerekirken (ضَرَبْتُ زَيْداً ثم ضَرَبْتُ زَيْداً) ifadesini kullanması durumunda muhatap tarafından Zeyd'in araya zaman mesafesi konularak iki defa dövüldüğü şeklinde anlam kaymasına sebep olacağından iki cümle arasına (ثم) atıf harfi konulmamalıdır.[129]

Muradifinin yani eş anlamlısının tekrarı ile olan te'kîd üslûbunda ise teyit edilmek istenen kelimenin eş anlamlısı kullanılır. Cevap harflerinden olan (نَعَمْ ، بَلَا ، أَجَلْ ، جَيْرَ ، إِي) evet mânasına gelmektedir.[130] Örneğin (هَلْ جَاءَ عُمَرُ؟ نَعَمْ جَيْرَ جَاءَ عُمَرُ) 'Ömer geldi mi? Evet, evet Ömer geldi' Örnekten de anlaşılacağı üzere muhatap cevap olarak (نَعَمْ) lafzının müradifi olan (جَيْرَ) lafzını kullanmış ve Ömer'in gelme eylemine netlik kazandırılmıştır.

---

[126] el-Endelûsî, Ebû Hayyân, *İrtişâfu'd-darab min lisâni'l-'Arab,* thk. Receb 'Usmân Muhammed vd., Mektebetu'l-Hâncî, Kâhire, IV, 1958, 1959.
[127] el-Ezherî, *Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh,* II, 141.
[128] Tekâsür 102/ 3.
[129] el-Ezherî, *Şerhu't-Tasrîh 'ale't-Tavdîh,* II, 142.
[130] Muhammed, Ebi 'Abdullah Bedreddin, *Şerhu elfiyyeti İbn Mâlik li ibn-Nâzım,* Darul-Cîl, Beyrût, ts., s. 511.

Manevî Te'kîd: Metbûuna (kendisinden önce gelen kelimeye) eklenerek olasılık ihtimallerini ortadan kaldıran tâbiye denilmektedir.[131] Manevî te'kîd (نَفْسٌ عَيْنٌ عَامَّةٌ جَمِيعٌ كُلٌّ كِلَا كِلْتَا) gibi bazı kelimeler ile yapılmaktadır.[132]

(نَفْسٌ ve عَيْنٌ) lafızları müfred bir kelimeyi te'kîd için geldiklerinde müfred olarak, tesniye ve cemi' bir kelimeyi te'kîd için geldiklerinde ise (أَفْعُلُ) vezninde cemi' olarak gelirler.[133] Nitekim (أَنْشَدَ الشَّاعِرُ نَفْسُهُ قَصِيدَتُهُ) 'Bizzat şairin kendisi, kasidesini okudu' Ve (حَضَرَتْ عَائِشَةُ عَيْنُهَا) 'Ayşe'nin bizzat kendisi geldi' cümlelerinde bu durum açıkça görülmektedir. İlk örneğimizde te'kîd edilmek istenen kelime 'şair' lafzı, ikinci örneğimizde ise 'Ayşe' lafzıdır. İki örnekte de görüleceği üzere te'kîd edilen kelimeler müfred olduğu için (نَفْسٌ ve عَيْنٌ) kelimeleri de müfred olarak gelmişler ve sonlarına te'kîd ettikleri kelimeye uygun olarak zamir almışlardır. (جَاءَ الرَّجُلَانِ أَنْفُسُهُمَا) 'İki adamın bizzat ikisi, geldi' ve (جَاءَتْ المَرْأَتَانِ أَعْيُنُهُمَا) 'İki kadının bizzat ikisi, geldi' cümlelerinde ise te'kîd edilmek istenen kelimeler 'iki adam' ve 'iki kadın' lafızları tesniye ifade etmelerinden dolayı (نَفْسٌ ve عَيْنٌ) lafızları (أَفْعُلُ) vezninde gelmiştir ve sonlarına te'kîd ettikleri tesniye kelimelere uygun olarak zamir almışlardır. Nitekim (جَاءَ الرِّجَالُ أَعْيُنُهُمْ) 'Adamların bizzat kendileri, geldiler' ve (جَاءَتْ النِّسَاءُ أَنْفُسُهُنَّ) 'Kadınların bizzat kendileri, geldiler' örneklerinde ise teyit edilmek istenen lafızlar cemi' kelimeler olmaları hasebiyle (نَفْسٌ ve عَيْنٌ) lafızları tesniye örneklerinde olduğu gibi (أَفْعُلُ) vezninde gelmiş ve sonlarına cemi' ifadelere uygun zamirleri ek olarak almışlardır.

(كُلٌّ , جَمِيعٌ , عَامَّةٌ) lafızları, cemi' mâna ifade etmeleri sebebiyle te'kîd ettikleri kelimelerde cemi' kelimeler olmalıdır. Söz gelimi (جَاءَ زَيْدٌ كُلُّهُ) 'Zeyd'in tamamı geldi' denilmez. Çünkü teyit edilmek istenen (زَيْدٌ) lafzı müfred bir lafızdır ve bu durumda te'kîd olarak gelen kelimede müfred olarak gelmelidir. Nahiv kurallarına göre (جَاءَ زَيْدٌ كَلُّهُ) kullanımı caiz değildir.[134] Nitekim (النَّاسُ جَمِيعُهُمْ عِبَادُ اللَّهِ) 'Bütün insanlar Allah'ın kullarıdır' örneğinde teyit edilmek istenen kelime çoğul olan 'insanlar' lafzıdır ve dolayısıyla te'kîd lafzı olarak cemi' mâna ifade eden (جَمِيعٌ) lafzı gelmiştir. Yine (المُسْلِمُونَ كُلُّهُمْ قَلْبٌ وَاحِدٌ) 'Bütün Müslümanlar tek yürektir' örneğinde teyit edilmesi istenen kelime 'Müslümanlar' kelimesidir. 'Müslümanlar' lafzının çoğul mâna ifade etmesinden dolayı te'kîd lafzı olarak cemi' mâna ifade eden (كُلٌّ) lafzı gelmiştir. (جَاءَ الطُّلَّابُ عَامَّتُهُمْ) 'Talebelerin umumisi

---

[131] Muhammed, *Şerhu elfiyyeti İbn Mâlik,* s. 501.
[132] Muhammed, *Şerhu elfiyyeti İbn Mâlik,* ss. 501-503.
[133] 'Abdulhamîd, *et-Tuhfetu's-seniyye,* s. 501; en-Neccâr, Muhammed 'Abdulaziz, *Diyâu's-sâlik ilâ evdahi'l-mesâlik,* y.y., ts., III, 152.
[134] en-Neccâr, *Diyâu's-sâlik,* III, 155.

(tamamı) geldiler' örneğinde ise muhataba teyit edilmek istenen çoğul olan 'talebeler' lafzı olmasından ötürü te'kîd olarak cemi' mâna içeren (عَامَّةٌ) lafzı gelmiştir.

(كِلَا) ve (كِلْتَا) kelimeleri ise te'kîd için gelebilmeleri için, bir zamire muzaf olmaları gereklidir.[135] (كِلَا) lafzı tesniye müzekker için kullanılır. Nitekim (حَضَرَ الرَّجُلَانِ كِلَاهُمَا) 'İki adamın, ikisi de geldiler' örneğinde görüleceği üzere muhataba teyit edilmek istenen kelime 'iki adam' lafzıdır ve muhatabın zihnindeki iki adamın gelme olasılığını ortadan kaldırmak için (كِلَا) lafzı kullanılarak bu vehim giderilmiştir. (كِلْتَا) lafzına gelince, bu lafız tesniye müennes için kullanılır. (المُدَرِّسَتَانِ كِلْتَاهُمَا نَاجِحَتَانِ) 'İki bayan hocanın ikisi de başarılıdır' cümlesinde teyit edilmek istenen kelime 'iki bayan hoca' lafzı olması hasebiyle hem tesniye hem de müennese delâlet eden (كِلْتَا) lafzı getirilerek muhatabın zihninde pekiştirme sağlanmıştır.

2.4.2. Bedel

Bedel karşılık anlamına gelmektedir. İrab hususunda kendisinden önce gelen mubdelun minhe uyan tâbiye denilmektedir.[136] Bedel, bedelu'l-kull mine'l-kull, bedelu'l-ba'd mine'l-kull, bedelu'l-iştimal ve bedelu'l mubâyin olmak üzere dört kısma ayrılır.[137]

Bedelu'l-kull Mine'l-Kull (Bedelu Mutâbık): Bedelin, mubdelun minh yani kendisinden önce gelen ile aynı olması durumudur.[138] Sözgelimi (مَرَرْتُ بِعَمِّكَ زَيْدٍ) 'Amcan Zeyd'e rastladım' diyen kişi muhataba amcasına rastladığını belirttikten sonra amcasının ismini zikrederek amcasından bedel olarak kimden bahsettiğini belirtmektedir. Dolayısıyla (زَيْد) bedeldir, mubdelun minh olan (عَمّ) lafzına karşılık gelmektedir. Zeyd kast edilirken amcanın tam kendisinden bahsedilmektedir. Bu sebeple buradaki bedel türü bedelu'l-kull mine'l-kulldür.

Bedelu'l-ba'd Mine'l-Kull: Bedelin mubdelun minhin bir kısmı olması durumudur.[139] Mesela (أَكَلْتُ الجُبْنَ نِصْفَهُ) 'Peynirin yarısını yedim' diyen kişi, peynirin hepsini değil bir bölümünü yediğini söylemektedir. (نِصْفَهُ) kelimesi (الجُبْنَ) kelimesinin bir parçası olduğu için bedeldir ve peynirin tamamından değil bir cüzünden bahsedildiği için bedelu'l-ba'd mine'l-kulldür.

---

[135] en-Neccâr, *Diyâu's-sâlik,* III, 154.
[136] en-Neccâr, *Diyâu's-sâlik,* III, 223; 'Abdulhamid, *et-Tuhfetu's-seniyye,* s. 96.
[137] Muhammed, *Şerhu elfiyyetu İbn Mâlik,* ss. 553-556.
[138] Muhammed, *Şerhu elfiyyetu İbn Mâlik,* s. 553; 'Abdulhamid, *et-Tuhfetus-seniyye,* s. 96.
[139] 'Abdulhamid, *et-Tuhfetu's-seniyye,* s. 96.

Bedelu'l-iştimâl: Mubdelun minhin mânasına delâlet eden ya da mubdelun minhin mânasını içeren bedele denilir.[140] Örneğin (سَرَّنِي البَيْتُ نَظَافَتُهُ) 'Evin temizliği beni memnun etti' diyen kişi muhataba ne evin tamamından ne de evin bir parçasından bahsetmektedir. Muhatap burada evle bağlantılı olarak temizlik kavramından bahsetmektedir. Bu örnekte (نَظَافَتُهُ) kelimesi bedel, (البَيْتُ) kelimesi ise mubdelun minhtir ve 'nezafet' evin kapsamına girmesinden dolayı aralarında mâna yönünden bir bağ bulunmaktadır. Bu sebeple cümlede yer alan bedelin türü bedelu iştimâldir.

Bedelu Mubâyin (Bedelu galat): Bedelu mubayin ikiye ayrılmaktadır.

Bedelu mubâyin: Kişinin söylediği sözden dönüp, görüş değiştirmesine verilen isimdir.[141] (أَكَلْتُ الجُبْنَ اللَحْمَ) 'Peynir yedim. -Peynir değil eti yedim-' Bu örnekte kişi muhatabına ilk önce peynir yediğini bildirmekte, ardından vaz geçerek et yediğini haber vermektedir.

Bedelu ğalat ve nisyan: Kişinin söylediği sözün hata olduğunu anlaması ile veya yanlış söylediği sözün doğrusunu hatırlaması ile sözünden dönmesine, sözünden vazgeçmesine denilmektedir. (رَأَيْتُ إنْسَانًا كَلْبًا) 'İnsan gördüm. -İnsan sanmışım köpek gördüm-' Burada kişi uzaktan bir gölge görüp, bu gölgeyi de insana benzetmektedir. Daha sonra gördüğü cisim yakınlaştıkça onun insan olmadığını anlar ve sözünden vazgeçerek köpek diye belirtir. İşte kişinin bu şekilde hatasından vazgeçmesine bedelu galat denilmektedir.[142]

2.4.3. Atıf

Arap dil gramerinde atıf, bir önceki söze irab açısından uyan tabilerden olup sözlükte 'meyletmek ve şefkat göstermek' anlamlarına gelir. Istılahta ise bir sözü başka bir söze bağlamak mânasındadır. Arap dil gramerinde atıf, atf-ı beyân ve atf-ı nesak olmak üzere iki türlüdür.

Atf-ı Beyân

Atf-ı beyân metbûunu daha iyi açıklamak için gelen tâbiye denilmektedir.[143] Sözgelimi (حَضَرَ أَبُو حَفْصٍ عُمَرُ) 'Hafs'ın babası Ömer geldi' cümlesinde (أَبُو حَفْصٍ) Hz.Ömer'in künyesidir. (عُمَرُ) lafzı ise Hz.Ömer'in özel ismidir. Muhataba Hafs'ın

[140] Muhammed, *Şerhu elfiyyetu İbn Mâlik,* s. 554.
[141] Muhammed, *Şerhu elfiyyetu İbn Malik,* s. 556.
[142] 'Abdulhamid, *et-Tuhfetu's-seniyye,* s. 97.
[143] en-Neccâr, *Diyu's-sâlik,* III, 173; Muhammed, *Şerhu elfiyyetu İbn Mâlik,* s. 514; 'Abdulhamid, *et-Tuhfetu's-seniyye,* s. 88.

babasının gelme eylemi haber verilirken Hafs'ın babasının kim olduğu açıklanarak muhatabın daha iyi anlaması sağlanılmıştır. Örnekte görüleceği üzere (عُمَرُ) kelimesi atf-ı beyândır. (أَبُو حَفْصٍ) lafzından sonra gelmekte ve (أَبُو) kelimesini açıklamaktadır. Atf-ı beyân sıfat gibidir, aralarındaki fark sıfat müştak kelimeden atf-ı beyân ise câmid (türememiş) kelimeden meydana gelmektedir. Atf-ı beyân ma'rife, nekra, müfred, tesniye, cemî, müzekkerlik ve müenneslik olma hususunda sıfata benzemektedir.[144] Söz gelimi (مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ)[145] 'irin suyundan' ayetinde (صَدِيدٍ) lafzı, (مَاءٍ) lafzının atf-ı beyânıdır ve ikiside nekradır.[146] Atf-ı beyân ile metbûu arasına açıklama edatı olan (أَي - yani) gelebilir.[147] (عِنْدِي مَعْدِنٌ أَي فِضَّةٌ) 'Yanımda maden, yani gümüş vardır' cümlesini söyleyen kişi beraberinde maden bulundurduğunu ve maden lafzı ile gümüş kastettiğini belirterek madenin cinsi hakkında açıklayıcı bir bilgi vermiştir. Burada (فِضَّةٌ) lafzı (مَعْدِنٌ) lafzıyla kastedilenin ne olduğunu açıklamak için geldiğinden atf-ı beyândır. Atf-ı beyân ile metbûu arasına (أَي) açıklama edatı gelmiştir.

Atf-ı Nesak

Atfın bir diğer türü olan atf-ı nesak iki söz arasında atıf harfi kullanmak suretiyle sonuncusunu öncekine tabi kılmak anlamındadır.[148] Atıf harflerinden önce gelen kelimeye ma'tûfun aleyh, sonra gelen kelimeye ise ma'tûf denilir.[149] İki cümle arasını birleştirmek için kullanılan atıf harfleri dokuz tanedir.[150] Bunlar; (وَ ، فَ، ثُمَّ، حَتَّى، أَوْ، أَمْ، لَا، بَلْ، لَكِنْ) dır. Kimi nahiv âlimleri (إِمَّا) harfini de atıf harfi saymışlardır.

(اَلْوَاوُ) : Mutlak beraberlik için gelir. Sıra ve gecikme bildirmez.[151] (حَضَرَ أَحْمَدُ وَ حَسَنٌ و عَلِيٌّ) 'Ahmet, Hasan ve Ali geldiler' Burada Ahmet, Hasan ve Ali'nin beraber gelmiş olmaları söz konusudur. Bu bakımdan birisinin diğerinden önce ya da sonra gelmiş olması kastedilmez. Bu haberi veren kişi cümleyi (حَضَرَ أَحْمَدُ وَ عَلِيٌّ وَ حَسَنٌ) 'Ahmet, Ali ve Hasan geldiler' şeklinde de kurabilir. Bir başka ifade ile (و) harfi sadece mutlak beraberlik ifade ettiğinden cümlede ma'tûf ve ma'tûfun aleyh yer değiştirebilir.

---

[144] Muhammed, *Şerhu elfiyyetu İbn Mâlik,* ss. 514-515.
[145] İbrahim 14/ 16.
[146] 'Abdulhamid, *et-Tuhfetu's-seniyye,* s. 88.
[147] Yaşar, Ahmet, *Arapça'nın Temel Kuralları,* Anadolu Matbaacılık, y.y., 1996, s. 265.
[148] en-Neccâr, *Diyâu's-sâlik,* III, 179; Muhammed, *Şerhu elfiyyetu İbn Mâlik,* ss. 519; 'Abdulhamid, *et-Tuhfetu's-seniyye,* s.88.
[149] Muhammed, *Şerhu elfiyyetu İbn Mâlik,* ss. 519.
[150] en-Neccâr, *Dıyâu's-sâlik,* III, 179-180; Muhammed, *Şerhu elfiyyetu İbn Mâlik,* ss. 519-520.
[151] 'Abdulhamid, *et-Tuhfetu's-seniyye,* s. 89.

(اَلْفَاءُ) : Tertib (sıra) ve ta‘kîb (araya zaman girmeden, hemen ardından) mânalarını ifade eder.[152] (دَخَلَ المُدَرِّسُ فالطَّالِبُ) ‘Öğretmen ve hemen ardından öğrenci içeri girdi’ cümlesinde atıf harfi (اَلْفَاءُ) sıra ve ta‘kîb ifade etmektedir. Dolayısıyla ma‘tûf ve ma‘tûfun aleyh yer değiştirmezler. Buna göre cümlede ilk giren öğretmendir. Öğretmenin hemen ardından öğrenci içeri girmiştir. Yani cümlede ta‘kîb söz konusudur.

(ثُمَّ) : Tertîb (sıra) ve terâhî (gecikme) anlamı ifade eder.[153] Söz gelimi (تَوَلَّى الْخِلَافَةَ عُمَرُ ثُمَّ عُثْمَانُ) ‘Ömer, sonra da Osman hilafeti üstlendi’ cümlesinden Hz. Osman ile Hz.Ömer’in hilafetleri arasında uzun zaman dilimi bulunduğu ve Hz. Ömer’in hilafetinin öncelik arz ettiği anlaşılır. Zira (ثُمَّ) atıf edatı tertîb ve terâhî anlamı verdiğinden Hz. Osman’ın hem sıra bakımından hem de aradan uzun zaman dilimi geçtikten sonra Hz. Ömer’den sonra hilafetin başına geçtiği anlaşılır. Öte yandan (اَلْفَاءُ) atıf harfi olması sebebiyle ma‘tûf ve ma‘tûfun aleyh yer değiştirmezler.

(اَلْفَاءُ) ile (ثُمَّ) arasındaki fark ise (اَلْفَاءُ) atıf harfinde ma‘tûf ile ma‘tûfun aleyh arasında pek fazla zaman farkı yoktur ve hemen peşinden ifadesi verir. (ثُمَّ) atıf harfi ise ma‘tûf ve ma‘tûfun aleyh arasına zaman girdiğini belirtir. Örneğin (ذَهَبْتُ إلى البيتِ فَأَكَلْتُ طَعَامًا ثُمَّ نِمْتُ) ‘Evime gittim, hemen yemek yedim, sonra da uyudum’ diyen bir kişi eve gider gitmez hemen yemek yediğini aradan belirli bir vakit geçtikten sonra da uyuduğunu haber vermektedir.

(أَوْ) : Tahyîr (seçenek) ya da şek (şüphe) ifade eder.[154] Söz gelimi (زُرْ أَخَاكَ صَبَاحًا أَوْ مَسَاءً) ‘Arkadaşını ister sabah, ister akşam ziyaret et’ diyen bir kişi muhatabına arkadaşını ister sabah istersen de akşam ziyaret et diyerek seçenek sunmaktadır. (نَقَلَ الخَبَرَ عُمَرُ أَوْ عَلِيٌّ) ‘Haberi Ömer veya Ali söyledi’ diyen bir kişinin cümlesinde ise şüphe ifadesi vardır. Buna göre haberi söyleyen kişi Ömer’de olabilir, Ali’de. Söyleyen kişinin kim olduğu hakkında kesin bilgi bulunmamasından dolayı şüphe ifade etmektedir. (أَوْ) atıf harfi seçenek ifade ettiğinde ma‘tûf ve ma‘tûfun aleyh arasında bir beraberlik olmaz. Şüphe ifade ettiğinde ise ma‘tûf ve ma‘tûfun aleyhin beraberliği caizdir.[155] İlk örneğimizde görüldüğü üzere kişinin arkadaşını hem sabah hem de akşam aynı anda ziyaret etmesi mümkün değildir. İkinci örneğimizde ise haberi ileten kişi Ömer’de olabilir, Ali’de. Ya da her ikisi de haberi iletmiş olabilir.

---

[152] en-Neccâr, *Dıyâu’s-sâlik,* III, 185; ‘Abdulhamid, *et-Tuhfetu’s-seniyye,* s. 89.
[153] en-Neccâr, *Dıyâu’s-sâlik,* III, 185; ‘Abdulhamid, *et-Tuhfetu’s-seniyye,* s. 89.
[154] en-Neccâr, *Dıyâu’s-sâlik,* III, 200.
[155] ‘Abdulhamid, *et-Tuhfetu’s-seniyye,* s. 89.

(أَمْ) : Ta‘yîn (iki şeyden birisini belirleme) mânasında olup “yoksa” anlamı ifade etmektedir.[156] Örneğin (أَ هَذَا كِتَابٌ أَمْ دَفْتَرٌ؟) ‘Bu bir kitap mı, yoksa bir defter midir?’ sorusunu soran kişi (أَمْ) atıf harfini kullanarak sorduğu nesne hakkında ‘kitap’ mı yoksa ‘defter’ mi olduğuna dair iki şey arasından birisini belirleme ifadesini kullanmış olmaktadır.

(لَا) : Ma‘tûfun, ma‘tûfun aleyhe hüküm olarak katılmadığını ifade eder. (لا) atıf harfi kendisinden sonra gelen için, kendisinden önceki hükmü ortadan kaldırır.[157] Kişi (نَضِجَ الْبِطِّيخُ لَا الْعِنَبُ) ‘Kavun olgunlaştı, üzüm değil’ böyle bir cümle söylediğinde ma‘tûfun aleyh olan kavun hakkında belirtmiş olduğu olgunlaşma hükmü, ma‘tûf olan üzüm için olumsuzluk ifade etmekte yani üzümün olgunlaşmadığını belirtmektedir.

(لٰكِنْ) : İstidrâk (eksikliği düzeltmek, hatayı gidermek) ifade eder.[158] Bir başka ifade ile ma‘tûfun, ma‘tûfun aleyhin hükmüne zıt olduğunu belirtir[159] ve “fakat, ancak” anlamı verir. Söz gelimi (مَا نَجَحَ الكَسْلَانُ لٰكِنْ المَجْتَهِدُ) ‘Tembel başaramadı, fakat çalışkan başardı’ cümlesinde görüleceği üzere ma‘tûf ve ma‘tûfun aleyhin delâlet ettiği mânalar bir birinin zıddıdır. Ma‘tûfun hükmü çalışkanlık, ma‘tûfun aleyhin hükmü ise tembellik ifade etmektedir.

(بَلْ) : İdrâb (dönme, vazgeçme, cayma) ifade eder. Kendisinden önce gelen cümleyi yok hükmünde kılar.[160] (بَلْ) ‘in atıf harfi olması için iki şart gereklidir. Birincisi; ma‘tûf müfred olmalı, cümle olmamalı. İkincisi ise; kendisinden önce istifhâm (soru) olmamalı.[161] (بَلْ) “Bilakis, fakat, hayır” gibi anlamlara gelir. Misal olarak (رَأَيْتُ صَالِحًا بَلْ خَلِيلًا) ‘Salih’i gördüm, bilakis Halil’i gördüm’ diyen bir kişi ilk önce Salih’i gördüğünü belirtmekte ardından (بَلْ) atıf harfi ile o hükümden vazgeçerek Halid’i gördüğünü ifade etmektedir. Ayrıca (بَلْ)’in atıf harfi olması için gerekli olan iki şartı da taşımaktadır. Nitekim ma‘tûf olan Salih müfred bir kelimedir ve (بَلْ)’den önce her hangi bir soru ifadesi bulunmamaktadır.

(حَتَّى) : Gaye ve sonuç ifade eder. (حَتَّى) atıf harfi olarak az kullanılmaktadır.[162] (حَتَّى)‘nın atıf harfi olarak kullanılabilmesi için dört şart gereklidir. Birincisi: ma‘tûf isim olmalıdır. İkincisi: ma‘tûf zamir olmamalıdır. Buna göre (قَامَ النَّاسُ حَتَّى أَنَا) denilmesi uygun

---

[156] ‘Abdulhamid, *et-Tuhfetu’s-seniyye,* s. 89.
[157] ‘Abdulhamid, *et-Tuhfetu’s-seniyye,* s. 89.
[158] en-Neccâr, *Dıyâu’s-sâlik,* III, 204.
[159] ‘Abdulhamid, *et-Tuhfetu’s-seniyye,* s. 89.
[160] Muhammed, *Şerhu elfiyyetu İbn Mâlik,* s. 540.
[161] ‘Abdulhamid, *et-Tuhfetu’s-seniyye,* s. 89.
[162] en-Neccâr, *Dıyâu’s-sâlik,* III, 189.

değildir. Üçüncüsü: ma‘tûf, ma‘tûfun aleyhin parçası olmalı veya ma‘tûfun aleyhle aralarında bağlantı bulunmalıdır. Sonuncusu ise ma‘tûf gaye ve sonuç bildirmelidir.[163] Söz gelimi (أَكَلْتُ السَّمَكَةَ حَتَّى رَأْسَهَا) ‘Balık yedim, kafasını bile’ şeklindeki bir cümle yukarıda belirtilen dört şartı da taşımaktadır. Nitekim ma‘tûf olan (رَأْسٌ) isim olarak gelmiştir ve zamir değildir. Yine (رَأْسٌ) ismi cümlede ma‘tûf olarak gelmiştir ve ma‘tûfun aleyhin bir parçasıdır. Son olarak cümle balığın yenmesi gibi bir sonuç ifade etmektedir.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere üzere; “الواو” dışındaki atıf harfleri atıf haricinde başka anlamlar da taşımaktadırlar. Mesela “الفاء” harfi atıf mânasına ek olarak atfedilen öğelerin sırayla ve peş peşe yapılmasını ifade eder. “ ثُمَّ ” harfi ise atıf mânasına ek olarak gecikmeli sıralama bildirir. “أَوْ” harfiyle yapılan atıf ise şüphe ve tercih bildirir. Bu sebeple vasl üslûbunda atıf harflerinden sadece “الواو” kullanılır.[164]

Nahiv ilminin konuları arasında da yer alan te’kîd, bedel, atf-ı beyân ve atf-ı nesak ile ilgili verilen kısa bilgiden sonra Belâgat ilminde fasl ve vasl üslûpları açıklanmaya çalışılacaktır.

2.5. Belâgat İlminde Fasl Üslûbu

Bu yan başlık altında Belâgat ilminde fasl üslûbunun yapıldığı durumlar örnekler üzerinde incelenecektir. Örnekler mümkün olduğunca Kur’ân ayetlerinden ve ulaşılabildiği kadar Arap şiirlerinden verilmeye çalışılacaktır.

2.5.1. Fasl Üslûbunun Yapıldığı Durumlar

Bir cümlenin ‘vâv’ atıf edatı ile diğer cümleye bağlanmasına vasl denildiğine ve sözkonusu vâvın kaldırılmasına ise fasl[165] adı verildiğine değinildi. Çalışmanın bu aşamasında Belâgat ilminde fasl üslûbunun yapıldığı durumlar izah edilmeye çalışılacaktır. Belâgat ilminde fasl üslûbu şu beş durumda gelir: Kemâl-i ittisâl (te’kîd-bedel- atf-ı beyân), şibh-i kemâl-i ittisâl, kemâl-i inkıtâ‘, şibh-i kemâl-i inkıtâ‘ ve vasl mânayı bozduğunda (et-tevassut beyne’l-kemâleyn.)[166]

---

[163] en-Neccâr, *Dıyâu’s-sâlik,* III, 190-191.
[164] Özdoğan, “Arap Belâgatinde Fasl ve Vasl Olgusu”, s. 52.
[165] el-Hâmid, ‘Abdullah b. Hâmid vd., *el-Belâga ve’n-nakd,* Câmi‘atu’l-İmâm Muhammed b. Su‘ûd el-İslâmiyye, Riyâd, 2004, s. 81.
[166] ‘Abbas, Fadl Hasen, *el-Belâga funûnuhâ ve efnânuhâ ilmu’l-ma‘ânî,* Dâru’l-Furkân, Ürdün, 2004, ss. 405-422.

2.5.1.1. Kemâl-i İttisâl (Tam Bağlantı)

Kemâl-i ittisâl, iki cümle arasında bir cümle gibi mâna bütünlüğü olması anlamına gelmektedir. Bu durum, ikinci cümlenin birinci cümleye te'kîd, bedel veya atf-ı beyân olarak gelmesi şeklinde gerçekleşir.[167]

2.5.1.1.1. Cümlenin Te'kîdi

Fasl yapılırken nahiv ilmindeki manevî ve atıf harfleriyle yapılan te'kîdlerden bahsedilmez. Buradaki te'kîdden maksat atıf yapılmadan art arda gelen cümlelerin anlam itibarıyla birbirini te'kîd etmesidir.[168] Kemâl-i ittisâlin te'kîd formatına örnek vermek gerekirse Yüce Allah ayette Kur'ân-ı Kerîm'in şüphe barındırmadığına gönderme yapmakta ve şöyle buyurmaktadır.[169]

{الم. ذَلِكَ الْكِتَابُ لاَ رَيْبَ فِهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ}

"Elif, lâm, mîm. O kitapta asla şüphe yoktur. O, müttakiler için yol göstericidir."

Ayetteki (لاَ رَيْبَ فِهِ) 'Onda şüphe yoktur' ve (هُدًى لِلْمُتَّقِينَ) 'Muttakiler için yol göstericidir' cümleleri (ذَلِكَ الْكِتَابُ) 'O kitabı' yani Kur'ân-ı Kerîm'i te'kîd için getirilmiştir. Cümleler Kur'ân-ı Kerîm'in yol gösterici bir kitap olduğunu ve içinde şüphe barındırmadığını vurguladıklarından te'kîd makamındadırlar. Bu sebeple (لاَ رَيْبَ فِهِ) ve (هُدًى لِلْمُتَّقِينَ) cümleleri 'vâv' edatıyla atfedilmemiş aksine fasl yapılmıştır. Zira her iki cümle de Kur'ân'da var olan özellikleri vurguladığından anlam itibarıyla Kur'ân'ın bizzat kendisi konumundadır. Bir başka ifade ile cümleler arasında kemâl-i ittisâl/ tam bağlantı sözkonusudur.

Kemâl-i ittisâl bağlamında Kur'ân-ı Kerîm'den şu ayeti de zikretmek mümkündür:[170]

{إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَ أَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ}

"Küfre sapanlara gelince, onları uyarsan da uyarmasan da sonuç aynıdır. İman etmezler."

Ayette yer alan (لاَ يُؤْمِنُونَ) 'İman etmezler' cümlesi (سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ) 'Onları uyarsan da uyarmasan da sonuç aynıdır' cümlesinin te'kîdi konumundadır. Nitekim ayeti kerîme küfre dalanlardan bahsetmekte ve küfre dalan kişiler ikaz edilseler de edilmeseler de sonuç itibarıyla iman etmeyeceklerinden akıbetlerinin değişmeyeceğine

---

[167] el-Hâmid, *el-Belâga ve'n-nakd,* s. 84.
[168] Bulut, *Belâgat,* s. 144.
[169] Bakara 2/ 1-2.
[170] Bakara 2/ 6.

vurgu yapmaktadır. Bir başka ifade ile (لاَ يُؤمِنُونَ) cümlesi ile (سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ) cümlesi aynı anlama işaret ettiğinden aralarında atıf harfi 'vâv' kullanılmamıştır. Bunun yerine iki cümle arasında fasl üslûbu kullanılmak suretiyle inanmayanlar açısından akıbetin aynı olduğu te'kîd ve teyit edilmiştir.

Kemâl-i ittisâl'e Arap şiirinde de rastlamak mümkündür. Örnek vermek gerekirse Abbâsî şairi Ebu't-Tayyib el-Mutenebbî (v. 354/965) beyitte şöyle der:[171]

وما الدَّهْرُ إلَّا مِنْ رُوَاةِ قَصَائدِي إذَا قُلْتُ شِعْرًا أصْبَحَ الدَّهْرُ مُنْشِدَا

"(İnsanlar) varsa yoksa her daim şiirlerimin ravileridir. Bir şiir söylediğimde şiirimi inşad ederler her an."

Mutenebbi'nin şiirinde (إذَا قُلْتُ شِعْرًا أصْبَحَ الدَّهْرُ مُنْشِدَا) 'Bir şiir söylediğimde şiirimi inşad ederler her an' cümlesi öncesinde gelen (وَمَا الدّهْرُ إلَّا مِنْ رُوَاةِ قَصَائدِي) '(İnsanlar) varsa yoksa her daim şiirlerimin ravileridir' cümlesini teyit etmektedir. Zira insanların her vakit Mutenebbi'ye ait şiirlerin rivayetiyle meşgul olmaları, şiirlerinin her dönemde insanlar tarafından okunduğu anlamına gelmektedir. İki cümlenin mâna itibarıyla aynı olması sebebiyle 'vâv' harfi kullanılmamış ve fasl üslûbu tercih edilmiştir.[172]

2.5.1.1.2. Bedelu'l-ba'd Mine'l Kull ve Bedelu'l-iştimâl

Belâgat ilminde fasl yapılırken nahiv ilminin de konusu olan bedelu'l-ba'd mine'l kull ve bedelu'l-iştimâl kastedilir. Belâgat ilminde bedelu'l kull mine'l kull kullanılmaz. Belâgat ilminde bedel üslûbunu kullanmaya sevk eden sebep, verilmek istenen mânayı tam olarak ifade etmeye duyulan ihtiyaçtır.[173] Mesela bir kişi (حافِظْ على صِحَّتِكَ، نَظِّفْ أسْنَانَكَ) 'Sağlığına dikkat et. Dişlerini temizle' dediğinde (نَظِّفْ أسْنَانَكَ) 'Dişlerini temizle' cümlesi kendisinden önce gelen 'sağlığına dikkat et' cümlesinin bedelidir. Çünkü dişlerin temizliği genel olarak sağlığı korumanın bir parçasıdır. Dolayısıyla burada bedelu'l-ba'd mine'l kull sözkonusudur. Yine (تَجَوَّلْتُ كَثِيرًا، ذَهَبْتُ إلى سُورِيَا) 'Çok dolaştım. Suriye'ye gittim' cümlesinde (ذَهَبْتُ إلى سُورِيَا) 'Suriye'ye gittim' cümlesi kendisinden önce gelen (تَجَوَّلْتُ كَثِيرًا) 'Çok dolaştım' cümlesinin bedelidir. Çünkü Suriye'ye gitmek seyahatin yani dolaşmanın bir parçasıdır. Bu yüzden burada 'vâv' harfiyle atıf yapılmayarak mânanın tam olarak ifade edilebilmesi amacıyla fasl üslûbu kullanılmıştır. Dolayısıyla cümlede bedelu'l-ba'd mine'l kull söz konusudur.

---

[171] Elmalı, Hüseyin, *Tehzîbu'l belâgati'l vadıha,* M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları (İFAV), İstanbul, 2015, s. 122.
[172] Elmalı, *Tehzîbu'l belâgati'l vadıha,* s. 123.
[173] Bulut, *Belâgat,* s. 144.

Bedelu’l-iştimâl’e ise şöyle bir cümleyi örnek göstermek mümkündür: (اِقْتَدَى عُمَرُ بنُ الْخَطَّابِ بِرَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم عَدْلِهِ) ‘Ömer b. el-Hattâb Allah Resûlü’nün (s.a.v.) adaletine uydu.’ Cümleden de anlaşılacağı üzere ‘adaletine’ ifadesi ‘Ömer b. el-Hattâb Allah Resûlü’ne (s.a.v.) uydu’ cümlesinin bedel-i iştimâlidir. Zira ‘adil olma’ göz, kulak ve kol gibi Allah Resûlü’nün uzuvlarından bir parça değil Allah Resûlü’nde var olan bir özelliktir.

Bedel üslûbuna Kur’ân ayetlerinde sıkça rastlanmaktadır. Söz gelimi Yüce Allah nimetler karşısında insanoğlunu nankörlük etmemeleri hususunda uyarırken onlara bahşettiği nimetleri hatırlatmakta ve bu bağlamda şöyle buyurmaktadır: [174]

{وَاتَّقُوا الَّذِى أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ. أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ . وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ}

“O Allah’dan korkun ki size bildiğiniz şeyleri verdi. Size davarlar, oğullar, cennet gibi bağlar, bahçeler, pınarlar verdi.”

Ayetten de anlaşılacağı üzere (أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ) ‘Size davarlar, oğullar, cennet gibi bağlar, bahçeler, pınarlar verdi.’ ifadesi kendisinden önce gelen (وَاتَّقُوا الَّذِى أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ) ‘O Allah’dan korkun ki size bildiğiniz şeyleri verdi.’ cümlesinden bedelu’l-ba‘d mine’l kulldur. Zira Yüce Allah tarafından insanoğluna bahşedilen hayvanlar, oğullar, bahçeler ve pınarlar insanoğlunun bildiği ve bilmediği nimetler manzumesinin sadece birkaçıdır.

Bedelu’l-ba‘d mine’l kull bağlamında şu ayeti de örnek göstermek mümkündür: [175]

{يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ ويَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ}

“Çünkü onlar size azabın en kötüsünü reva görüyorlar, yeni doğan erkek çocuklarınızı boğazlıyor, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı.”

Görüleceği üzere ayette yer alan (يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ) ‘Erkek çocuklarınızı boğazlıyorlar’ ifadesi (يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ) ‘Size azabın en kötüsünü reva görüyorlar’ cümlesinin bedeli olarak gelmiştir. Zira çocukların boğazlanması durumu, öncesinde bahsedilen azabın bir parçasıdır. Dolayısıyla ayette bedelu’l-ba‘d mine’l kull sözkonusudur.

Bedelu’l-iştimâle ise Kur’ân-ı Kerîm’den şu örneği göstermek mümkündür: [176]

{وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ. اِتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ اَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ}

[174] Şuara 26/ 132-133-134.
[175] Bakara 2/ 49.
[176] Yasin 36/ 20-21.

> "O sırada şehrin ta ucundan bir adam koşarak geldi ve dedi ki: Ey kavmim gönderilen elçilere uyun. Sizden bir ücret istemeyen o zatlara uyun, onlar doğru yola erdirilmiş kimselerdir."

Ayette yer alan (اِتَّبِعُو مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ اَجْرًا وَ هُمْ مُهْتَدُونَ) 'Sizden hiçbir karşılık istemeyen bu kimselere uyun, onlar doğru yola erdirilmiş kimselerdir' kısmı (قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ) 'Ey kavmim gönderilen elçilere uyun' kısmının bedelu iştimâli olarak gelmiştir. Zira peygamberlerin insanları doğru yola iletmek karşılığında hiçbir ücret almamaları, gönderilen elçilerin bir parçası değil peygamberlere ait bir özelliktir. Dolayısıyla ayette yer alan bedel türünün bedelu iştimâl olduğu açıktır.

2.5.1.1.3. Cümlede Atf-ı Beyân Bulunması

Atf-ı beyân metbûun daha açık ve net biçimde anlaşılmasını sağlamak amacıyla kullanılır. Bu bakımdan atf-ı beyân daha çok dinleyicinin zihninde oluşabilecek kuşku, tereddüt ve karışıklığı gidermeyi gerektiren durumlarda tercih edilir. Atf-ı beyâna Kur'ân-ı Kerîm'den şu örneği vermek mümkündür. [177]

{فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا اَدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ ومُلْكٍ لَا يَبْلَى}

> "Nihayet şeytan ona vesvese verip şöyle dedi: Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?"

Ayetin (قَالَ يَا اَدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَ مُلْكٍ لَا يَبْلَى) ' (Şeytan) şöyle dedi: Ey Âdem! Sana ebedîlik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?' şeklindeki kısmı bir önceki (فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ) 'Şeytan ona vesvese verdi' olan kısmının atf-ı beyânıdır. Nitekim ayette şeytanın Hz. Âdem'e vermiş olduğu vesvese açıklanmakta ve vesvesenin ne olduğu açığa kavuşturulmaktadır. Bu sebeple ikinci cümle birinci cümleye 'vâv' atıf harfi ile atfedilmemiş aksine iki cümlenin arasında fasl üslûbu inşa edilmiştir. Zira şeytanın 'Ey Âdem! Sana ebedîlik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?' şeklindeki söylemi Hz. Âdem'e verdiği vesvesenin bizzat kendisidir. Arap dilinde belâgat zevki bir nesneyi kendisine atfetmeyi doğru bulmamaktadır.

Atf-ı beyâna şu ayeti de örnek göstermek mümkündür. [178]

{وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى. إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى}

"O arzusuna göre de konuşmaz. O ancak kendisine gelen bir vahiydir."

---

[177] Taha 20/ 120.
[178] Necm 53/ 3-4.

Ayeti kerîmede (إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحى) ‘O ancak kendisine gelen vahiydir’ kısmı kendisinden önce gelen (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى) ‘O arzusuna göre de konuşmaz’ kısmını açıklamak için gelmiştir. Nitekim ayette Peygamber efendimizden bahsedilmekte ve sözlerinin kendi arzusu ile değil Yüce Allah tarafından vahiy yoluyla söylendiği vurgulanmaktadır. Bu bakımdan cümleler arası ‘vâv’ harfi ile vasl edilmemiş aksine fasl üslûbu tercih edilmiştir.

Atf-ı beyâna Arap şiirinde de rastlanmaktadır. Söz gelimi Abbâsî şairi Ebu’l-‘Alâ el-Ma‘arrî (v. 449/1057) beyitte şöyle der:[179]

النَّاسُ لِلنَّاسِ مِنْ بَدْوٍ وَ حَاضِرَةٍ بَعْضٌ لِبَعْضٍ، وَ إِنْ لَمْ يَشْعُرُوا خِدَمٌ

“İster bedevî ister medenî olsun insanlar birbirleri içindir. Hissetmeseler de bir kısmı diğer kısmına hizmetçidirler.”

Beyitten de anlaşılacağı üzere (بَعْضٌ لِبَعْضٍ وَ إِنْ لَمْ يَشْعُرُوا خِدَمٌ) ‘Bir kısmı diğer kısmına hizmetçidirler’ ifadesi (النَّاسُ لِلنَّاسِ مِنْ بَدْوٍ وَ حَاضِرَةٍ) ‘İster bedevî, ister medenî olsun insanlar bir birleri içindir’ ifadesinin atf-ı beyândır. Zira beyitin ilk mısrasında dile getirilen ‘İster bedevî, ister medenî olsun insanlar birbirleri içindir’ ifadesindeki insanların nasıl birbirleri için oldukları yolunda zihinlerde oluşabilecek soruya ikinci mısrada yer alan ‘Hissetmeseler de bir kısmı diğer kısmına hizmetçidirler’ ifadesiyle açıklık getirilmiştir. Her iki cümle de anlam itibarıyla aynı şeyi ifade ettiğinden ‘vâv’ harfi kullanılmamış bunun yerine atf-ı beyân üslûbu tercih edilmiştir.

2.5.1.2. Şibh-i Kemâl-i İttisâl

Fasl üslûbunun yapıldığı yerlerden bir diğeri de şibh-i kemâl-i ittisâldir. Şibh-i kemâl-i ittisâl; ikinci cümlenin birinci cümlede hissedilen[180] gizli soruya cevap niteliğinde gelmesidir. Belâgat ilminde bu duruma ‘el-isti’nâfu’l-beyânî’ adı verilir ve nahiv ilmindeki isti’nâf cümlesinden farklıdır. Şöyle ki nahiv ilminde isti’nâf cümlesi bir önceki cümleden tamamen bağımsız yeni bir cümledir. ‘el-İsti’nâfu’l-beyânî’ de ise cümleler arasında soru cevap ilişkisi sözkonusudur. [181]

Şibh-i kemâl-i ittisâle Kur’ân-ı Kerîm’den şu ayeti örnek göstermek mümkündür:[182]

{إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا. قَالَ سَلَامٌ}

[179] Elmalı, *Tehzîbu’l belâgati’l vadıha,* s. 122.
[180] ‘Abbas, *el-Belâga,* s. 412.
[181] ‘Abbas, *el-Belâga,* s. 415.
[182] Zâriyât 51/ 25.

"Yanına girdikleri zaman: "Selâm!" dediler. O da: "Selâm! dedi."

Ayette yer alan (قَالَ سَلَامٌ) 'Selam dedi' cümlesi, ayetin (إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا) 'Yanına girdikleri zaman: 'selâm!' dediler' cümlesinin cevabı mahiyetindedir. Zira (قَالَ سَلَامٌ) 'Selâm dedi' cümlesi, (فَمَاذَا قَال إِبْرَاهِيمُ فِي جَوَابِ سَلَامِ الملائكة؟) 'Meleklerin selamına karşılık olarak İbrahim ne dedi?' şeklindeki muhtemel bir sorunun cevabı varsayılmaktadır. Bu bakımdan yukarıdaki ayette olduğu gibi burada da cümleler arasında atıf yapılmamış aksine şibh-i kemâl-i ittisâl sebebiyle fasl üslûbu kullanılmıştır.

Şibhi Kemâl-i İttisâle Kur'ân-ı Kerîm'den şu ayeti de örnek göstermek mümkündür. [183]

{أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ أَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ}

"Şu kendilerine kitaptan bir pay verilmiş olanları görmüyor musun? Kendileri sapıklığı satın alıyorlar ve istiyorlar ki siz de yolu sapıtasınız."

Ayette yer alan (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ) 'Şu kendilerine kitaptan bir pay verilmiş olanları görmüyor musun?' sorusu karşısında muhatabın zihninde (مَا شَأْن هَؤُلَاء الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ؟) 'Kendilerine kitaptan bir pay verilmiş olanların durumu nedir?' şeklinde bir soru oluşacağı kuvvetle muhtemeldir. Böyle bir durumda muhatabın zihninde oluşacak muhtemel soruyu cevaplamak ve tereddütleri gidermek gerekmektedir. Bu bakımdan ayetin devamında (يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ أَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ) 'Kendileri sapıklığı satın alıyorlar ve istiyorlar ki siz de yolu sapıtasınız' cümlesi bir önceki cümlenin beraberinde getireceği sorunun cevabı niteliğindedir. Dolayısıyla yukarıdaki ayette olduğu gibi burada da cümleler arasında atıf yapmak yerine şibh-i kemâl-i ittisâl sebebiyle fasl üslûbu kullanılmıştır.

Şibhi Kemâl-i İttisâle Arap şiirinde de rastlamak mümkündür. Sözgelimi yazarı bilinmeyen bir Arap şairi beyitte şunları söylemektedir:[184]

زَعَمَ العَوَاذِلُ أَنَّنِي فِي غَمرَةٍ صَدَقُوا وَلَكِنَّ غَمْرَتِي لا تَنْجَلِي

"Çekemeyenler, benim sıkıntı içinde olduğumu iddia ettiler. Doğru söylemişler. Fakat sıkıntımın (kaynağı) açığa vurulmamıştır."

Beyitten de anlaşılacağı üzere (صَدَقُوا) 'Doğru söylediler' ifadesi (زَعَمَ العَوَاذِلُ أَنَّنِي فِي غَمرَةٍ) 'Çekemeyenler, benim sıkıntı içinde olduğumu iddia ettiler' cümlesinin beraberinde getireceği (أَصَدَقُوا فِي ذَلِكَ أَمْ كَذَّبُوا ؟) 'Çekemeyenlerin iddialarında doğruluk payı var mı yoksa

[183] Nisa 4/ 44.
[184] 'Abbas, *el-Belâga,* s. 415.

gerçek dışı mı?' şeklindeki muhtemel bir soruya cevap niteliğindedir. Bu bakımdan burada da cümleler arasında atıf yapmak yerine şibh-i kemâl-i ittisâl sebebiyle fasl üslûbu kullanıldığı muhakkaktır.

Bir başka Arap şairi Ebû Temmâm (v. 231/845)'a ait şu beyitte de yine şibh-i kemâl-i ittisâl söz konusudur:[185]

لَيْسَ الحِجَابُ بِمُقْصٍ عَنْكَ لِي أَمَلًا إِنَّ السَّمَاءَ تُرَجَّى حِينَ تَحْتَجِبُ

"Aramızdaki engel sendeki beklentimi boşa çıkarmaya yetmez. (Zira) gökyüzü bulutlarla kaplı olduğunda dahi gökyüzünden yağmur yağdırması elbet beklenir."

Beyitte yer alan (إِنَّ السَّمَاءَ تُرَجَّى حِينَ تَحْتَجِبُ) 'Gökyüzü bulutlarla kaplı olduğunda dahi gökyüzünden yağmur yağdırması elbet beklenir' cümlesi (لَيْسَ الحِجَابُ بِمُقْصٍ عَنْكَ لِي أَمَلًا) 'Aramızdaki engel sendeki beklentimi boşa çıkarmaya yetmez' cümlesinin beraberinde getireceği (كَيْفَ الحِجَاب لَا يَمْنَعُه مِنْ فعلِ الخَيْرِ؟) 'Aradaki engel şiirde övülen şahsın iyilik yapmasına nasıl engel teşkil etmez?' şeklindeki muhtemel soruya cevap niteliğindedir. Burada da cümleler arasında atıf yapmak yerine şibh-i kemâl-i ittisâl sebebiyle fasl üslûbu kullanıldığı açıktır.

2.5.1.3. Kemâl-i İnkıtâ' (Tam Ayrılma)

Faslın yapıldığı yerlerden üçüncüsü olan kemâl-i inkıtâ', iki cümle arasında ilinti bulunmaması sebebiyle farklılık arz etme durumudur. Belâgat ilminde bu durum iki surette tezahür eder: İki cümlenin haberî ve inşâî olmak üzere farklılık arz etmesi veya aralarında haberî ve inşâî uyum bulunsa bile bağlayıcı yönlerinin olmamasıdır.[186] Çalışmanın bu aşamasında fasl ve vasl üslûbunun haber ve inşâ olarak kullanıldığı yerler hakkında bilgi verilecektir.

Haber, söyleyenine itibar etmeksizin, "yalan" veya "doğruluk" ihtimali barındıran sözlerdir.[187] Konuşmacı dile getirdiği cümle ile bir olgudan söz eder veya bir hâdiseyi aktarır ya da henüz gerçekleşmemiş bir durumun meydana gelmesi veya gelmemesi yolundaki beklentisini aktarır. Yine konuşmacı dile getirdiği cümle ile bir şey umar veya muhatabına seslenir ya da bir durumu sorgular. Konuşmacının dile getirdiği ifadeler bir hâdise ya da bir bilgi aktarıyorsa söz konusu ifadelere haber cümlesi adı verilir. Sözgelimi (حُرِقَتْ مَكْتَبَةُ الإِسْكَنْدَرِيَّةِ قَبْلَ عَهْدِ عُمَرَ بنِ الخَطَّاب رَضِي اللَّه عَنْه) 'İskenderiye Kütüphanesi Hz. Ömer

[185] Elmalı, *Tehzîbu'l belâgati'l vadıha,* s. 123.
[186] 'Abbas, *el-Belâga,* s. 418.
[187] el-Hâmid, *el-Belâga ve'n-nakd*, s. 38.

(r.a.) devrinden önce yandı' cümlesini söyleyen kimse, muhataba İskenderiye Kütüphanesi yanma hâdisesinin Hz. Ömer döneminden daha önce olduğu bilgisini vermektedir. Konuşmacının dile getirdiği haber cümlesi olumsuz da gelebilir. Örnek vermek gerekirse (لَمْ يَعْزِلْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ) 'Hz. Ömer, Hâlid b. Velîd'i görevden almadı' cümlesini söyleyen kimse, Hz. Ömer hilâfetin başına geldiği vakit Hâlid b. Velîd'i görevinden almadığı bilgisini aktarmaktadır.[188]

Haberin fâide-i haber ve lâzım-ı fâide-i haber olmak üzere iki gayesi vardır. Muhatabın bilmediği bir hükmü bildirmeye fâide-i haber, muhatabın bildiği hükmü kendisinin de bildiğini ifade etmeye lâzım-ı fâide-i haber denilmektedir.[189] Nitekim (الأَرْضُ تَدُورُ حَوْلَ الشَّمْسِ) 'Dünya güneşin çevresinde döner' diyen kişi muhatabına dünyanın güneş etrafında döndüğü bilgisini vermekte, ona bir hüküm öğretmektedir. Bu sebeple buradaki gaye fâide-i haberdir. Lâzım-ı fâide-i habere gelince, (زُرْتَ المُديرَ أَمْسِ) 'Dün müdürü ziyaret ettin' ifadesini muhatabına söyleyen kişi muhatabın bildiği bilgiye kendisinin de vakıf olduğunu hissettirmeyi amaçlamaktadır.

Haber cümlesi muhatabın durumuna göre üçe ayrılır. Bunlardan ilki ibtidâî haberdir. İbtidâî haberle muhatabın konu ile ilgili bir bilgisinin olmaması durumu kastedilir. İbtidâî haberde mütekellimin te'kîdli bir ifade kullanmasına gerek yoktur. Haber cümlesinin diğer türü talebî haberdir. Talebî haber, haberin doğruluğu hususunda şüphe duyulması halinde muhatabın zihnindeki şüphenin giderilmesi amacıyla cümlenin te'kîd edatlarından sadece bir tanesiyle teyit edilmesi anlamındadır. Haber cümlesinin üçüncü türü ise inkârî haberdir. İnkârî haber cümlenin ihtiva ettiği hükmün muhatap tarafından kabul görmemesi durumdur. Bu durumda hükmün muhatab tarafından kabul görmeme derecesine göre cümle birden fazla te'kîd edatıyla güçlendirilir.[190] Muhatabın durumuna göre haber cümlesinin kullanım türlerine şu cümleleri örnek göstermek mümkündür: (جَاءَ أَبُوكَ) 'Baban geldi' denildiğinde muhatabın konu ile ilgili bir bilgisi yoktur, ona babasının geldiği söylenir. Muhatabın zihninde herhangi bir şüphe olmamasından dolayı te'kîd edatı kullanılmamıştır. Bu bakımdan cümlede ibtidâi haber söz konusudur. Muhatabın zihninde babasının geldiğine dair aktarılan bilgi hususunda bir tereddüt var ise te'kîd edatlarından biri olan (إِنَّ) getirilerek (إِنَّ أَباكَ جَاءَ) 'Gerçekten baban geldi' ifadesi ile bu tereddüt ortadan kaldırılabilir. Muhatabın şüphesinin te'kîd edatı ile giderilmesine talebî haber

[188] 'Abbas, *el-Belâga,* s. 99.
[189] 'Abbas, *el-Belâga,* s. 108.
[190] el-Hâmid, *el-Belâga ve'n-nakd*, s. 39.

denilmektedir. İnkâri haberde ise muhatap babasının geldiğini kabul etmemektedir. Bu durumda mütekellim, muhatabın babasının geldiğine inanmama durumunu ortadan kaldırmak istemiş ve (إِنَّ أَبَاكَ قَدْ جَاءَ) 'Muhakkak baban geldi' diyerek te'kîd edatlarından hem (إِنَّ)'yi hem de (قَدْ)'ı kullanmıştır.

İnşâî haber ise sözün "doğrudur" ya da "yanlıştır" şeklinde bir hüküm bildirmeme durumudur.[191] İnşâî haber talebî ve gayr-i talebî olmak üzere ikiye ayrılır.[192]

Talebî inşâ konuşma anında henüz hâsıl olmamış bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını talep etmek anlamındadır. Emir, nehy, istifhâm, temennî ve nidâ ile yapılır.[193] Mesela (اُكْتُبِ الدَّرْسَ) 'Dersi yaz' ifadesinde muhataptan henüz meydana gelmemiş bir hükmü yani dersi yazması talep edilmektedir. Zira muhatap henüz dersi yazma eylemini gerçekleştirmemiştir. Söz konusu ifade, muhatap dersi yazma eylemini gerçekleştirdikten sonra söylenmiş ise bu durumda aynı eylemi tekrar yapması kastedilmiştir. Yine muhataba (لَا تَفْتَحِ الْبَابَ) 'Kapıyı açma' denildiğinde muhatabın henüz kapıyı açmamış olması gerekir.[194] Talebî inşâ bağlamında emir cümlesine (اِسْمَعِ النَّصِيحَةَ!) 'Öğüdü dinle!' cümlesi örnek olarak verilebilir. Bu cümlede henüz meydana gelmemiş olan 'öğüdü dinleme' eylemini muhatabın yapması istenmektedir. Nehye gelince; mâna olarak bir fiilin yapılmamasını talep etmektir. Örneğin (لَا تُهْمِلْ إِقَامَةَ الصَّلَاةِ) 'Namaz kılmayı ihmal etme!' denildiğinde muhataptan namaz kılmayı ihmal etmemesi talep edilmektedir. İstifhâm ise kişinin önceden bilmediği bir şeyi sorarak öğrenmek ve anlamak istemesidir. Kişi muhatabına (مَاذَا فَعَلْتَ الْيَوْمَ؟) 'Bugün ne yaptın?' şeklinde soru yönelttiğinde, muhatapdan gün içerisinde ne yaptığını öğrenme arzusu içerisindedir. Temennî ile olan talebî inşâ üslûbunda ise muhatap bir şeyin meydana gelmesi için duyduğu arzuyu belirtir. (لَيْتَ الشَّبَابَ يَعُودُ يَوْمًا!) 'Keşke gençlik bir gün geri gelse!' diyen bir kişi imkânsız olan bir şeyi, gençliğin geri gelmesini istemektedir. Talebî inşâ kalıplarından bir tanesi de belirtildiği gibi nidâ yani seslenmedir. (يَا صَاعِدًا جَبَلاً انْتَبِهْ!) 'Ey dağa tırmanan! Dikkat et!' cümlesini söyleyen kişi muhataba dikkat etmesi için seslenmektedir.

Gayr-i talebî inşâ ise talep ifade etmeyen ifadelerdir ve birçok üslûbu vardır. Bunlardan bazıları ta'accub, kasem, teraccî, medh ve zemm sözleri ile yapılanlardır.[195] Mesela (مَا أَجْمَلَ السَّماء!) 'Gökyüzü ne kadar güzel!' ve (لِلَّهِ دَرُّهُ فَارِسًا!) 'Ne harika binici!'

[191] el-Hâmid, *el-Belâga ve'n-nakd,* s. 49.
[192] el-Hâmid, *el-Belâga ve'n-nakd,* s. 50.
[193] 'Abbas, *el-Belâga,* ss. 149-202.
[194] 'Abbas, *el-Belâga,* s. 147.
[195] el-Hâmid, *el-Belâgatu ve'n-nakd,* s. 50.

denildiğinde bu sözler hâsıl olmamış bir olayı talep etmediği gibi yanlış ve doğru olma ihtimali taşımayan sözlerdir.[196] Bu bağlamda ta‘accub yani şaşırma cümlesine örnek olarak mütekellim (مَا أَصْدَقَكَ!) ‘Ne kadar doğrusun!’ dediğinde muhatabından herhangi bir talebi yoktur. Böyle bir cümlede mütekellim sadece muhatabın doğru sözlülüğü karşısındaki şaşkınlığını dile getirmektedir. Kasem cümlesine ise şöyle bir örnek vermek mümkündür: (وَاللَّهِ لَأَجْتَهِدَنَّ) ‘Yemin olsun ki, çalışacağım’ diyen bir kişi kendisinin çalışacağına yemin etmektedir ve ortada daha önceden hâsıl olan bir olgu söz konusu değildir. Gayr-i talebî inşâ bağlamında teraccî yani ‘umma’ ifade eden ifadelerde de bir talep söz konusu değildir. Söz gelimi (لَعَلَّ الْمَرِيضَ يُشْفَى) ‘Umulur ki hasta iyileşir’ ifadesini söyleyen kişi hastanın iyileşmesi umudu içerisindedir. Medh ve zemm’e gelince; medh övmek, zemm ise yermek mânasına gelmektedir. (نِعْمَ الْخَلَّةُ السَّمَاحَةُ) ‘Hoşgörü, cömertlik ne iyi özelliktir’ ve (بِئْسَ رَجُلاً الْجَبَانُ) ‘Korkak ne kötü insandır’ cümlelerini söyleyen bir kişi ilk ifadesinde cömertlik vasfının çok güzel bir özellik, ikinci ifadesinde ise korkaklığın kişi için ne kadar kötü bir özellik olduğunu belirtmektedir. Görüleceği üzere cümlelerde talep ifadesi bulunmamaktadır.

2.5.1.3.1. İki Cümlenin Haberî ve İnşâî Olarak Gelmesi

Çalışmanın seyri içerisinde kemâl-i inkıtâ‘nın iki surette meydana geldiğine değinildi. Bunlardan ilki iki cümlenin haberî ve inşâî olarak farklılık arz etmesi, diğeri ise iki cümlenin haberî ve inşâî olarak birbirlerine uyum göstermekle birlikte aralarında birleştirici bir bağın bulunmaması durumudur. Kemâl-i İnkıtâ‘ bağlamında iki cümlenin haberî ve inşâî olarak farklılık arz etmesine şu ayet örnek gösterilecek mahiyettedir: [197]

{وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ. اِدْفَعْ بِالَّتِى هِيَ أَحْسَنُ}

“İyilik ile kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel bir şekilde sav.”

Görüleceği üzere ayetin (وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ) ‘İyilik ile kötülük bir olmaz’ kısmı haberî bir cümledir. Zira muhataba iyilik ve kötülüğün birbiri ile denk olmayacağını bildirmektedir. (اِدْفَعْ بِالَّتِى هِيَ أَحْسَنُ) ‘Sen kötülüğü en güzel bir şekilde sav’ kısmı ise muhataba kötülüğü en güzel şekilde savmasını emreden, inşâî cümledir. Birinci cümlenin haberî, ikinci cümlenin ise inşâî yapıda gelmesi sebebiyle cümleler arasında kemâl-i inkıtâ‘ söz konusudur. Bu bakımdan cümleler arasında ‘vâv’ harfi ile vasl yapılmayıp fasl yoluna gidilmiştir.

---

[196] ‘Abbas, *el-Belâga*, s. 147.
[197] Fussilet 41/ 34.

Yine Kemâl-i İnkıtâ‘ bağlamında iki cümlenin haberî ve inşâî olarak farklılık arz etmesine şu ayeti de örnek göstermek mümkündür. [198]

{وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وعَدُوَّكُمْ}

“Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği her türlü kuvvet ve cihat için beslenen atlarla hazırlık yapın. Bununla hem Allah’ın düşmanını hem de kendi düşmanınızı korkutursunuz.”

Ayette geçen (وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الخَيْلِ) ‘Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği her türlü kuvvet ve cihat için beslenen atlarla hazırlık yapın’ kısmı mânasından da anlaşılacağı üzere muhataba cihat için hazırlık emri vermektedir ve emir yapısında olması hasebiyle cümle inşâîdir. (تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ) ‘Bununla hem Allah’ın düşmanını hem de kendi düşmanınızı korkutursunuz’ kısmı ise muhataba yapmış olduğunuz hazırlıklar ile düşmanlarınızı korkutursunuz bilgisini veren haberî cümledir. Ard arda gelen haberî ve inşâî yapıdaki cümlelerin kemâl-i inkıtâ‘ oluşturması sebebiyle söz konusu cümleler arasında atıf terkedilmiş ve fasl yapılmıştır.

Kemâl-i İnkıtâ‘ bağlamında iki cümlenin haberî ve inşâî olarak farklılık arz etmesine Arap şiirinde de rastlanmaktadır. Söz gelimi Ahtal (v. 92/710-11) beyitte şöyle der:[199]

وَقَالَ رَائِدُهُمْ: أَرْسُوا نُزَاوِلُهَا فَكُلُّ حَتْفِ امْرِئٍ يَجْرِي بِمِقْدَارِ

“Öncüleri şöyle dedi: Durun! Savaşıyoruz. Sonuçta insanın her türlü ölümü bir takdire göredir.”

Beyitte (أَرْسُوا) ‘Durun!’ cümlesi komutanın askerleri için vermiş olduğu emir cümlesidir yani inşâî cümledir. (نُزَاوِلُهَا) ‘Savaşıyoruz’ cümlesi ise yine komutanın askerlere savaşa başladıkları bilgisini veren haber cümlesidir. İki cümle arasında haberî ve inşâî açıdan farklılık bulunması sebebiyle kemâl-i inkıtâ‘ gerçekleşmiş ve şair fasl üslûbu kullanmıştır.

Kemâl-i İnkıtâ‘ bağlamında iki cümlenin haberî ve inşâî olarak farklılık arz etmesine Ebu’l-‘Atâhiyye (v. 210/825)’nin şu beyitini de göstermek mümkündür:[200]

يَا صَاحِبَ الدُّنْيَا المُحِبُّ لَهَا أَنْتَ الَّذِي لَا يَنْقَضِي تَعَبُهُ

“Ey dünya (mal) sahibi! Onu seven kimse! Sen yorgunluğu bitmeyen kimsesin.”

---

[198] Enfal 8/ 60.
[199] ‘Abbas, *el-Belâga,* s. 418.
[200] Elmalı, *Tehzîbu’l belâgati’l vadıha,* s. 123.

Şiirde (يَا صَاحِبَ الدُّنْيَا الْمُحِبُّ لَهَا) ‘Ey dünya (mal) sahibi! Onu seven kimse!’ cümlesinde Ebu’l-‘Atâhiyye muhatabına ‘Ey dünyayı seven kimse’ diyerek seslenmektedir. Bu bakımdan cümle nidâ cümlesi olması hasebiyle inşâî cümledir. (أَنْتَ الَّذِي لَا يَنْقَضِي تَعَبُهُ) ‘Sen yorgunluğu bitmeyen kimsesin’ cümlesi ise ‘muhatabına senin yorgunluğun bitmez, hep devam eder’ bilgisini veren haberî cümledir. Birinci mısranın inşâî, ikinci mısranın ise haberî yapıda gelmesi sebebiyle kemâl-i inkıtâ‘ oluştuğundan cümleler arasında fasl yapılmıştır.

Günlük hayattan da örnek vermek gerekirse (مَاتَ رَجُلٌ رَحِمَهُ اللَّهُ) ‘Adam öldü, Allah ona rahmet eylesin’ ifadesinde de haberî ve inşâî cümleler arasında farklılık söz konusudur. Mütekellim (مَاتَ رَجُلٌ) ‘Adam öldü’ ifadesiyle bize bahsi geçen kişinin öldüğü bilgisini verdiğinden cümle haberîdir. Devamındaki (رَحِمَهُ اللَّهُ) ‘Allah rahmet eylesin’ cümlesi ise dua cümlesidir. Dua cümleleri lafız yönünden haberî olmakla birlikte anlam itibarıyla inşâî cümlelerdir. Bu yüzden iki cümle arasına atıf yapılmamış ve fasl yoluna gidilmiştir.

2.5.1.3.2. Haberî ve İnşâî Cümleler Arasında Birleştirici Bir Bağın Bulunmaması

Fasl yapılan durumların üçüncüsü olan kemâl-i inkıtâ‘nın iki surette geldiği daha önce belirtilmiş ve iki cümlenin haberî ve inşâî olarak ihtilaf etmesi örneklerle anlatılmaya çalışılmıştı. İkincisi ise haberî veya inşâî olan iki cümle arasında uyum söz konusu iken aralarında birleştirici bağ bulunmaması durumudur.

Kemâl-i İnkıtâ‘ bağlamında iki cümle arasında haberî ve inşâî uyum söz konusu iken her ikisini birleştirici bir bağ bulunmama durumuna şu beyti örnek göstermek mümkündür:[201]

وإِنَّمَا الْمَرْءُ بِأَصْغَرَيْهِ كُلُّ ا مْرِئٍ رَهْنٌ بِمَا لَدَيْهِ

“Kişi ancak iki küçük organıyla (dili ve kalbi)[202] ile değerlendirilir. Herkes yaptığı ile cezalandırılır.”

Beyitte yer alan her iki cümle de haberî cümledir. Birinci mısra olan (وَإِنَّمَا الْمَرْءُ بِأَصْغَرَيْهِ) ‘Kişi ancak iki küçük organıyla ile değerlendirilir’ cümlesi muhataba kişinin iki küçük organı olan dili ve kalbi ile değerlendirildiği bilgisini veren haber cümlesidir. (كُلُّ امْرِئٍ رَهْنٌ بِمَا لَدَيْهِ) ‘Herkes yaptığı ile cezalandırılır’ cümlesi ise herkesin yaptığı ile

[201] el-Hâmid, *el-Belâga ve’n-nakd*, s. 80.
[202] Elmalı, *Tehzîbu’l belâgati’l vadıha,* s. 123.

cezalandırılacağı bilgisinin muhataba iletildiği haberî cümledir ancak aralarında hiçbir bağ yoktur. Bu bakımdan iki cümle birbirlerine atfedilmeyip aralarında fasl yapılmıştır.

İki cümlenin haberî ve inşâî olarak birbirine uyum göstermekle beraber aralarında birleştirici bir bağın bulunmadığı duruma şu anonim sözü de örnek göstermek mümkündür:[203]

كَفَى بِالْمَوْتِ وَاعِظًا فَلَاحُ الْإِنْسَانِ فِي حِفْظِ لِسَانِهِ

"Ölüm öğüt verici olarak yeter. İnsanın kurtuluşu dilini muhafaza etmesindedir."

Beyitte her iki cümle de haberî yapıdadır. (كَفَى بِالْمَوْتِ وَاعِظًا) 'Ölüm öğüt verici olarak yeter' mısrası muhataba öğüt verici olarak sadece ölümün yeterli olduğu bilgisini, (فَلَاحُ الْإِنْسَانِ فِي حِفْظِ لِسَانِهِ) 'İnsanın kurtuluşu dilini muhafaza etmesindedir' cümlesi ise muhataba insan dilini muhafaza ettiği takdirde kurtuluşa ereceği malumatını vermektedir. Bu iki cümlenin haberî yapıda gelmesi sebebiyle aralarında atıf yapılması gerekirken, mâna itibarıyla birbirini bağlayıcı bağ bulunmadığından atıf yerine fasl yapıldığı görülmektedir.

İki cümle haberî veya inşâî yapıda geldiği halde aralarında birleştirici bağ bulunmaması durumuna şu ifade biçimini de örnek göstermek mümkündür (الْعَمَلُ مِقْيَاسُ السَّعَادَةِ، الْمَعْدِنُ يَتَمَدَّدُ بِالْحَرَارَةِ) 'Mutluluğun ölçüsü iştir, maden sıcaklık ile genişler'[204] Görüleceği üzere örnekte iki cümle de haberîdir. Birinci cümlede mutluluğun ölçüsünün iş olduğu, ikincisinde ise madenin sıcaklığa maruz kalması halinde genişlediği bilgisi verilmektedir. Açıkça görülmektedir ki; mutluluğun ölçüsünün yapılan iş olması ile madenin sıcaklığa maruz kalması halinde erimesi arasında mâna yönünden hiçbir bağlantı bulunmamaktadır. Bu sebeple iki cümle haberî yapıda gelmiş olmakla birlikte araları atıfla birleştirilmemiş aksine fasıl yapılmıştır.

2.5.1.4. Şibh-i Kemâl-i İnkıtâ'

Faslın yapıldığı yerlerden dördüncüsü ise şibh-i kemâl-i inkıtâ'dır. Şibh-i kemâl-i inkıtâ'nın yapılması için; öncelikle iki cümlenin bulunması gerekir. Sonradan gelen yeni cümleyi, önceki iki cümleden birine atıf yapmak mümkün iken, atıf yapıldığı takdirde anlam bozulması söz konusu ise atıf terk edilir. Atfın terk edildiği ve fasl yapıldığı bu

[203] Uzun, Tacettin (Ed.) vd., *Anlatımlı Belâğat,* y.y., Konya, 2008, s. 75.
[204] 'Abbas, *el-Belâga,* s. 419.

duruma şibh-i kemâl-i inkıtâ‘ denilir.[205] Bir başka ifade ile şibh-i kemâl-i İnkıtâ‘, anlam karmaşasını önlemek amacıyla vaslın terk edilerek cümleler arasında fasl yapılmasıdır.

Şibh-i kemâl-i inkıtâ‘ya şair Ebû Temmâm'ın şu beyitini örnek göstermek mümkündür:[206]

وتَظُنُّ سَلْمَى أَنَّنِي أبْغِي بِهَا بَدَلًا، أُرَاهَا فِي الضَّلَالِ تَهِيمُ

"Selma, yerine geçecek bir sevgili aradığımı zannediyor. Görüyorum ki yanlış düşüncelere dalmış şaşkın halde dolaşıyor."

Esas itibarıyla beyitte (أُرَاهَا فِي الضَّلَالِ تَهِيمُ) 'Görüyorum ki yanlış düşüncelere dalmış şaşkın halde dolaşıyor' cümlesinin (تَظُنُّ سَلْمى) 'Selma zannediyor' cümlesine atıf yapılması mümkündür. Zira her ikisi de ihbarî yapıda gelen birbiriyle bağlantılı cümlelerdir. Ne var ki cümleler arasında (وتَظُنُّ سَلْمَى أَنَّنِي أبْغِي بِهَا بَدَلًا، وَأُرَاهَا فِي الضَّلَالِ تَهِيمُ) şeklinde atıf yapılması durumunda atfın (أُرَاهَا فِي الضَّلَالِ تَهِيمُ) cümlesi ile (أَنَّنِي أبْغِي بِهَا) cümlesi arasında gerçekleştiği izlenimi doğacaktır. Zira Arap dil gramerinde atıf en yakına yapılmaktadır.[207] Bu durumda 'Selma, onun yerine bir sevgili aradığımı ve onun yanlış düşüncelere daldığını görmekte oldğumu zannediyor' mânasının anlaşılması söz konusudur. Oysaki şair böyle bir anlam kastetmemektedir. Bu bakımdan şair beyitte herhangi bir anlam kaymasına meydan vermemek amacıyla 'vâv' harfi kullanmayarak cümleler arasında fasl yapmıştır.

2.5.1.5. et-Tevassut Beyne'l-Kemâleyn (Vasl Mânayı Bozduğunda)

Faslın yapıldığı durumlardan biri de et-tevassut beyne'l-kemâleyn'dir. et-Tevassut beyne'l-kemâleyn', iki cümle arasında ortak hüküm tesis edilmesi durumunda kastedilen anlam bozulacağından ortak hükme yer verilmemesi anlamındadır.[208]

Vasl yapıldığı durumda anlamın bozulmasına yani et-tevassut beyne'l-kemâleyne Kur'ân-ı Kerîm'den münafıkların müminleri aldattıklarını zannederek kendi aralarında müminlerle alay etmelerine karşılık Yüce Allah'ın her şeyi bildiği belirtilen şu ayetleri örnek göstermek mümkündür. [209]

{وَإِذَا خَلَوْا إِلى شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّما نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ. اَللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ}

---

[205] 'Abbas, *el-Belâga,* s. 419.
[206] 'Abbas*, el-Belâga,* s. 420.
[207] 'Abbas, *el-Belâga,* s. 419.
[208] 'Abbas, *el-Belâga,* s. 422.
[209] Bakara 2/ 14-15.

> "(Bu münafıklar kendilerini saptıran) şeytanları ile başbaşa kaldıklarında ise: Biz sizinle beraberiz, biz onlarla (müminlerle) sadece alay ediyoruz derler. (Asıl) Allah onlarla alay eder."

Görüleceği üzere ayeti kerîmede yer alan (اَللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ) 'Allah onlarla alay ediyor' cümlesinin (إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ) 'Biz sizinle beraberiz, biz onlarla sadece alay ediyoruz' cümlesi üzerine atıf yapılması uygun değildir. Çünkü atıf yapılması durumunda mânada bozulma meydana gelir ve muhatap tarafından (اَللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ) cümlesinin münafıklara ait sözün devamı olduğu şeklinde yanlış anlaşılmaya sebebiyet verir. 'Allah onlarla alay eder' cümlesinin münafıkların sözü olmadığını belirtmek için cümleler arasında fasl yapılır ve atıf harfi kullanılmaz.

Buraya kadar fasl üslûbu ve faslın yapıldığı yerler örnekler üzerinde izah edilmeye çalışıldı. Çalışmanın bu aşamasında vasl kavramı ve vaslın yapıldığı durumlar hakkında da bilgi verilmeye çalışılacaktır.

2.6. Belâgat İlminde Vasl Üslûbu

Bu yan başlık altında Belâgat ilminde vasl üslûbunun yapıldığı durumlar örnekler üzerinde incelenecektir. Örnekler mümkün olduğunca Kur'ân ayetleri ve ulaşılabildiği kadarıyla Arap şiirleri üzerinden verilmeye çalışılacaktır.

2.6.1. Vaslın Câmi' (Birleştirici Olması)

İki cümlenin birbirine 'vâv' atıf harfi ile bağlanabilmesi için aralarında birleştirici bir bağ olması gerekir. İki cümle arasında birleştirici bağ yok ise her biri müstakil kabul edildiğinden araları atıf harfi ile bağlanmaz. Söz gelimi (عُمَرُ شَاعِرٌ وَ مَحْمُودٌ كَاتِبٌ) 'Ömer şâirdir ve Mahmud da yazardır' denildiğinde iki cümle arasında tenâsub-i tekâbul (karşılıklı uyum) söz konusudur. Çünkü şâirlik ve yazarlık birbirleriyle ilişkili kelimelerdir. (عُمَرُ طَوِيلٌ وَ مَحْمُودٌ قَصِيرٌ) 'Ömer uzundur ve Mahmud da kısadır' denildiğinde ise iki cümle arasında tenâsub-i tezat (tam zıtlık) bulunmaktadır. Uzunluk ve kısalık sıfatları zıtlık yönünden birbirleriyle ilişkili kelimelerdir. Ne var ki (عُمَرُ شَاعِرٌ وَ مَحْمُودٌ طَوِيلٌ) 'Ömer şâirdir ve Mahmud da uzundur' şeklindeki ifade biçiminde cümleler arasında vasl yapılamaz. Zira uzunluk ve şairlik birleştirici bir yön olmadığından iki cümle arasında birleştirici bir bağın varlığından söz edilemez.[210]

---

[210] Bulut, *Belâgat,* s. 151.

2.6.2. Vasl Üslûbunun Yapıldığı Durumlar

Bir cümlenin ‘vâv’ atıf harfi ile diğer cümleye bağlanmasına vasl denildiğine çalışmanın seyri içerisinde değinildi. Bu aşamada Belâgat ilminde vasl üslûbunun yapıldığı durumlar izah edilmeye çalışılacaktır. Belâgat ilminde vasl üslûbu şu üç durumda gerçekleşir: İki cümlenin, irab hükmü bakımından ortak olması, iki cümlenin haberî ve inşâî uyumu ve faslın mânayı bozması.[211]

2.6.2.1. İrab Hükmünde Ortaklık

İki cümlenin irab hükmü bakımından ortak olması durumunda vasl yapılır.[212] Mesela (عَلِيٌّ يَقْرَأُ وَ يَكْتُبُ) ‘Ali okur ve yazar’ cümlesinde (عَلِيٌّ) ‘Ali’ mübteda, (يَقْرَأُ) ‘Okur’ cümlesi, mübtedanın haberidir. (يَكْتُبُ) ‘Yazar’ cümlesi ise (يَقْرَأُ) ‘okur’ cümlesine matûftur. Mübtedanın haberi olarak gelen (يَقْرَأُ) cümle olduğundan mahallen merfû‘dur. (يَكْتُبُ) cümlesi ise (يَقْرَأُ) cümlesine atfedildiğinden (يَقْرَأُ) cümlesinin irabını almış ve merfû‘ olmuştur. Bu bakımdan iki cümlenin irab hükmünde ortak olmaları sebebiyle ‘vâv’ atıf harfi kullanılmak suretiyle aralarında vasl yapılmıştır. Yine (نَظَرْتُ إِلَى رَجُلٍ وَجْهُهُ حَسَنٌ وَ خُلُقُهُ جَمِيلٌ) ‘Hem yüzü hem de huyu güzel olan bir adam gördüm’ cümlesinde (وَجْهُهُ حَسَنٌ) ‘yüzü güzel’ cümlesi (رَجُلٍ) kelimesinin sıfatıdır. Bu cümleden sonra gelen (خُلُقُهُ جَمِيلٌ) ‘Huyu güzeldir’ cümlesi de (وَجْهُهُ حَسَنٌ) cümlesine matûf olarak gelmiştir. (رَجُلٍ) kelimesinden sonra gelen cümleler irab bakımından ortak hükme tabi oldukları için araları ‘vâv’ edatı ile vasl edilmiştir.

İki cümlenin irab hükmünde ortak olması sebebiyle yapılan vasl üslûbuna Kur’ân ayetlerinde sıkça rastlanmaktadır. Söz gelimi münafıkların müminleri aldattıklarını zannederek kendi aralarında müminlerle alay etmelerine karşılık, Yüce Allah’ın her şeyi bildiğini belirtilen şu ayeti örnek göstermek mümkündür:[213]

{اَللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ}

“Allah onlarla alay eder ve taşkınlıkları içinde serserice dolaşmalarına mühlet verir.”

Görüleceği üzere ayette (اللَّه) lafzı mübteda, (يَسْتَهْزِئُ) ‘Alay eder’ cümlesi ise mübtedanın haberidir. (يَمُدُّهُمْ) ‘Mühlet verir’ cümlesi ise (يَسْتَهْزِئُ) ‘Alay eder’ cümlesine ‘vâv’ atıf harfi ile atfedildiğinden matûftur. İrab bakımından matûf, matûfun aleyhe tabi

---

[211] el-Hâmid, *el-Belâga ve’n-nakd,* s. 84.
[212] el-Hâmid, *el-Belâga ve’n-nakd,* s. 82.
[213] Bakara 2/ 15.

olduğundan her iki ifade de hüküm itibarıyla aynıdır. Bu bakımdan matûf ve matûfun aleyh arasına ‘vâv’ atıf harfi getirilmek suretiyle iki cümle vasl edilmiştir.

İki cümlenin irab hükmünde ortak olması sebebiyle yapılan vasl üslûbuna Kur’ân-ı Kerîm’den şu ayeti de zikretmek mümkündür.[214]

{اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَوةَ وَهُمْ بِالْاَخِرَةِهُمْ يُوقِنُونَ}

“Onlar namazı kılarlar, zekâtı verirler. Onlar, ahirete de kesin olarak inanırlar.”

Ayette yer alan (اَلَّذِينَ) ‘Öyle kimseler ki’ isim mevsuldur (يُقِيمُونَ الصَّلَوةَ) ‘Namazı kılarlar’ cümlesi ise isim mevsulun sıla cümlesidir. (يُؤْتُونَ الزَّكَوةَ) ‘Zekâtı verirler’ cümlesi ise (يُقِيمُونَ الصَّلَوةَ) şeklindeki sıla cümlesine matûftur. Bu bakımdan cümlelerin irab hükmünde ortak olmaları sebebiyle aralarında ‘vâv’ atıf edatı kullanılarak vasl yoluna gidilmiştir.

İki cümlenin irab hükmünde ortak olması sebebiyle yapılan vasl üslûbuna Arap şiirinde de rastlamak mümkündür. Örnek vermek gerekirse Ebu’l-‘Ala el-Ma‘arri beyitte şöyle der:[215]

وَحُبُّ العَيْشِ أَعْبَدَ كُلَّ حُرٍّ وَعَلَّمَ سَابِغًا أَكْلَ الْمُرَارِ

“Yaşama sevgisi, özgür her bireyi köleleştirmiştir ve insana murâr ismindeki acı ağaçtan yemeyi öğretmiştir.”

Beyitte yer alan (أَعْبَدَ كُلَّ حُرٍّ) ‘Özgür her bireyi köleleştirmiştir’ ifadesi, mübteda olan (حُبُّ العَيْشِ) ‘Yaşama sevgisi’nin haberidir. (وَعَلَّمَ سَابِغًا أَكْلَ الْمُرَارِ) ‘İnsana murâr ismindeki acı ağaçtan yemeyi öğretmiştir’ cümlesi ise haber cümlesine matûftur. Her iki cümlenin irab yönüyle aynı hükmü taşıyor olması sebebiyle ‘vâv’ edatıyla aralarında vasl yapılmıştır.

2.6.2.2. İki Cümlenin de Haberî Veya İnşâî Olması

Her iki cümle de haberî veya inşâî olduklarında ve mâna açısından aralarında tam bir münasebet (uyum) bulunduğunda vasl yapılır.[216] Örneğin (اَلشَّمْسُ مُشْرِقَةٌ وَالسَّمَاءُ صافِيَةٌ) ‘Güneş parıldamaktadır ve gökyüzü berraktır’ cümlesinde (الشَّمْسُ مُشْرِقَةٌ) ‘Güneş parıldamaktadır’ cümlesi güneşin parıldama bilgisini veren haberî cümledir. (والسَّمَاءُ صَافِيَةٌ) ‘Gökyüzü berraktır’ cümlesi ise gökyüzünün berraklığı bilgisini veren yine haberî cümledir. Kuşkusuz her iki cümle arasında gökyüzünün güzel olması bağlamında bir uyum

[214] Neml 27/ 3.
[215] Elmalı, *Tehzîbu’l belâgati’l vadıha,* s. 125.
[216] el-Hâmid, *el-Belâga ve’n-nakd,* s. 82.

söz konusudur. Bu bakımdan iki cümle arasında vasl yapmaya herhangi bir engel olmadığı gibi fasl yapmayı gerektirecek bir durum da yoktur. Bu sebeple iki cümle arasında vasl yapılmıştır. (اجْتَهِدْ وَلَا تَتَكَاسَلْ) 'Çalış, tembellik etme!' şeklindeki bir cümlede ise (اجْتَهِدْ) 'Çalış' cümlesi inşâî cümledir ve emir kipinde gelmiştir. (لَا تَتَكَاسَلْ) 'Tembellik etme' cümlesi de yine inşâî cümledir ancak nehiy kipinde gelmiştir. Bu iki cümle arasında mâna bakımından çalışmanın gerekliliği vurgulanmakta olduğundan tam bir münasebet söz konusudur. Ayrıca fasl yapmayı gerektiren herhangi bir durum olmadığından iki cümle arasında vasl yapılmıştır.

İki cümlenin de haberî olduğu durumdaki vasl örneğine Kur'ân-ı Kerîm'den şu ayeti örnek göstermek mümkündür.[217]

{فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ. وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِى السَّمَاءِ}

"Allah her kimi hidayete ulaştırmak isterse, onun göğsünü İslâm'a açar da gönlüne genişlik verir. Her kimi de dalâlette bırakmak isterse kalbini daraltır, öyle sıkıştırır ki, sanırsın öfkesinden göğe çıkacak."

Bu ayeti kerîmede (فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ) 'Allah her kimi hidayete ulaştırmak isterse, onun göğsünü İslâm'a açar da gönlüne genişlik verir' cümlesi Allah'ın kimi dilerse onu hidayete ulaştıracağını ve göğsünü İslâm'a açarak gönlüne genişlik vereceği bilgisini aktaran haberî cümledir. İkinci cümle olan (وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِى السَّمَاءِ) 'Her kimi de dalâlette bırakmak isterse, onun da kalbini daraltır, öyle sıkıştırır ki, sanırsın öfkesinden göğe çıkacak' cümlesi ise yine Allah'ın dilediği kişiyi dalâlette bırakacağını ve yükseklere çıkan kişinin nefes almada zorlanması gibi onun kalbini de daraltacağı bilgisinin verildiği haberî cümledir. Bu iki cümle arasında tam bir uyum bulunduğundan ve fasl yapmayı gerektirecek bir durum olmamasından dolayı 'vâv' harfi ile vasl yapılmıştır.

İki cümlenin de haberî olduğu duruma Kur'ân-ı Kerîm'den şu ayeti de misal vermek uygun olacaktır.[218]

{يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِى الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا. وكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ}

"O, ölüden diri çıkarır, diriden de ölü çıkarır ve toprağa ölümünden sonra hayat verir. İşte sizler de öyle çıkarılacaksınız."

---

[217] En'am 6/ 125.
[218] Rûm 30/ 19.

Burada peşpeşe gelen (يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ) ‘O, ölüden diri çıkarır’ (وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ) ‘diriden de ölü çıkarır’ (وَيُحْيِى الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا) ‘ve toprağa ölümünden sonra hayat verir’ cümleleri hem lafız hem de mâna yönünden haber cümlesidir. Allah’ın (c.c) zatına ait olan ölüyü diriltmesi, diriyi öldürmesi ve toprağa ölümden sonra hayat vermesi gibi sıfatlarından bahsedilmesinden dolayı cümleler arasında tam bir münasebet bulunmaktadır. Aralarında fasl yapmayı gerektirecek bir durum olmaması sebebiyle vasl yoluna gidilmiştir.

İki cümlenin de haberî olduğu duruma Arap şiirinde de rastlanmaktadır. Söz gelimi şair Ahnef b. Kays (v. 67/686-87) beyitte şöyle der:[219]

لَا وَفَاءَ لِكَذُوبٍ وَلَا رَاحَةَ لِحَسُودٍ.

“Yalancının hiç vefakârlığı olamaz. Hased eden kimsenin hiç huzur ve rahatı yoktur.”

Beyitte yer alan (لَا وَفَاءَ لِكَذُوبٍ) ‘Yalancının hiç vefakârlığı olamaz’ cümlesi yalancı kişilerin vefakârlığı olmayacağı bilgisini verdiğinden haberî cümledir. (وَلَا رَاحَةَ لِحَسُودٍ) ‘Hased eden kimsenin hiç huzur ve rahatı yoktur’ cümlesi de hased eden kimsenin huzurunun olmadığı bilgisini verdiğinden yine haberi cümledir. Bu bakımdan iki cümle ‘vâv’ atıf edatı ile birbirine bağlanmak suretiyle araları vasl edilmiştir.

İki cümlenin de inşâî olduğu durumdaki vasl örneğine ise kişinin iyi bir kul olmasını gerektiren örnek davranışların belirtildiği şu ayeti göstermek mümkündür: [220]

{يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَوةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ. إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ}

“Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelene sabret. Şüphesiz ki bunlar, azmedilmeye değer işlerdir.”

Görüleceği üzere ayette yer alan (يَا بُنَيَّ) ‘Ey yavrucuğum’, (أَقِمِ الصَّلَوةَ) ‘Namazı kıl’, (وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ) ‘İyiliği emret’, (وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ) ‘Kötülükten vazgeçirmeye çalış’, (وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ) ‘Başına gelene sabret’ cümleleri arka arkaya hem lafız hem de mâna itibarıyla inşâî kalıpta gelmişlerdir. Lokman Hekim’in oğluna nasihatlerinin belirtildiği bu ayetlerde; Lokman Hekim öğütlerine nidâ ile başlamış ve emir cümleleri ile devam etmiştir. Bu cümleler mâna açısından uyum göstermekle beraber aralarında fasl yapılmasına sebep bir durum da söz konusu değildir. Bu sebeple cümleler arasında ‘vâv’ edatı kullanılmış ve vasl yapılmıştır.

---

[219] Elmalı, *Tehzîbu’l belâgati’l vadıha,* s. 127.
[220] Lokman 31/ 17.

İki cümlenin de inşâî olması sebebiyle vasl yapılmasına Arap şiirinden de örnek vermek mümkündür. Abbâsî şairi Beşşâr b. Burd (v. 167/783-84) bu bağlamda şöyle der:[221]

وَأَدْنِ عَلَى الْقُرْبَى الْمُقَرِّبَ نَفْسَهُ وَلَا تُشْهِدِ الشُّورَى امْرَأً غَيْرَ كَاتِمٍ

"Aklı ve olgunluğuyla sana yaklaşan kimseye sen de yaklaş. Sırları gizleyemeyen kimsenin yanında istişârede bulunma!"

Beyitten de anlaşılacağı üzere şair (وَأَدْنِ عَلَى الْقُرْبَى الْمُقَرِّبَ نَفْسَهُ) 'Aklı ve olgunluğuyla sana yaklaşan kimseye sen de yaklaş' cümlesini muhatabına emir kalıbında, (وَلَا تُشْهِدِ الشُّورَى امْرَأً غَيْرَ كَاتِمٍ) 'Sırları gizleyemeyen kimsenin yanında istişârede bulunma!' şeklindeki diğer cümleyi de nehiy kalıbında zikretmiştir. Her iki cümlenin de inşâî cümle olması ve mâna itibarıyla aralarında uyum bulunması sebebiyle 'vâv' edatı ile vasl edilmişlerdir.

2.6.2.3. Faslın Mânayı Bozması

Vaslın yapıldığı üçüncü durum ise faslın mânayı bozmasıdır. Şöyle ki iki cümlenin haber ve inşâ yönünden farklılık arz etmeleri halinde fasl yapılır. Ancak iki cümle arasında fasl yapmak mânayı bozuyorsa vasl tercih edilir.[222] Bir kimsenin (هَلْ جَاءَ عَلِيٌّ) 'Ali geldi mi?' sorusuna cevap olarak verilen (لَا، وَأَيَّدَكَ اللَّهُ) 'Hayır (gelmedi), Allah sana yardım etsin' ifadesinde olduğu gibi. Bu örnekte cevap olarak verilen (لَا) haberî bir cümledir. Ve karşılığı da (لَمْ يَجِئْ) 'Gelmedi' şeklindedir. (أَيَّدَكَ اللَّهُ) cümlesi ise dua anlamı taşıdığı için inşâî bir cümledir. Burada biri haberî cümle diğeri ise inşâî cümle olduğu için fasl yapılması gerekirdi. Kuşkusuz fasl yapılması durumunda (لَا أَيَّدَكَ اللَّهُ) 'Allah sana yardım etmesin' şeklindeki bedduanın ortaya çıkacağı muhakkaktır. Bu sebeple bu iki cümle 'vâv' edatı ile birbirine bağlanmıştır. Yine (هَلْ شُفِيَ أَبُوكَ) 'Baban iyileşti mi?' sorusuna cevap olarak söylenen (لَا، وَ شَفَاهُ اللَّهُ) 'Hayır, Allah ona şifa versin' cümlesinde olduğu gibi. Bu örnekte (لاَ) haberî bir cümledir. (شَفَاهُ اللَّهُ) 'Allah ona şifa versin' cümlesi ise inşâî bir cümledir. Normal şartlarda iki cümle arasında fasl yapılması gerekirdi. Ancak fasl yapıldığında (لَا شَفَاهُ اللَّهُ) 'Allah ona şifa vermesin' mânası ortaya çıkacağı için 'vâv' atıf edatı kullanılmak suretiyle vasl yapılmıştır. Yine bir kimsenin (هَلْ تُرِيدُ مِنِّي شَيْئًا) 'Benden bir şey istiyor musun?' sorusuna, (لَا، وَ بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ) 'Hayır, Allah sana bereketini ihsan eylesin' cevabının verilmesi de bu duruma örnek gösterilecek mahiyettedir. Bu örnekte de (لَا) haberî cümledir. (بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ) 'Allah sana bereket ihsan eylesin' cümlesi ise dua cümlesi olduğu için inşâîdir. Bu bakımdan normal şartlarda iki cümle arasında fasl yapılması

---

[221] Elmalı, *Tehzîbu'l belâgati'l vadıha,* s. 126.
[222] el-Hâmid, *el-Belâga ve'n-nakd,* s. 82.

gerekirdi. Ancak fasl yapılırsa (لَا بَارَكَ اللَّهُ) 'Allah sana bereket ihsan etmesin' anlamı ortaya çıkacağı için 'vâv' edatı kullanılarak vasl yapılmıştır.[223]

Son olarak Hz. Ebû Bekir'e nispet edilen şu olay da bu duruma örnek gösterilecek mahiyettedir: Hz. Ebûbekir elinde elbise olan bir adama uğrar ve adamdan elbiseyi satın almak ister. Adam ise (لَا يَرْحَمُكَ اللَّهُ) 'Allah sana merhamet etmesin' diyerek elbisenin satılık olmadığını ifade etmek ister. Ancak iki cümle arasını 'vâv' atıf harfi ile vasl yapması gerekirken Belâgat kurallarına aykırı gelecek biçimde fasl yapar. Adamın cümleyi hatalı kullandığını fark eden Hz. Ebûbekir: 'Cümleyi hatalı kullandın, araya 'vâv' harfini getirmelisin ve şöyle söylemelisin (لَا، وَ يَرْحَمُكَ اللَّهُ) 'Hayır (satmıyorum), Allah sana merhamet etsin' der.[224] Zira Arap dili gramerindeki meşhur (إِنْ دلَّ عَلَى شَيْءٍ يَجُوزُ حَذْفُهُ) 'İfadede bazı bölümlerin hazfedildiğine dair ortada bir delil var ise cümlede hazf caizdir' kuralı gereği Hz. Ebûbekir'e nispet edilen olayda haber cümlesi hazfedilmiştir. Haber cümlesinin hazfedildiğini gösteren delil ise (لا) cevap edatıdır. Buna göre cümlenin aslı şöyledir: (لَا أَبِيعُ الثَّوْبَ وَيَرْحَمُكَ اللَّهُ) Dolayısıyla ifadede yer alan (لَا أَبِيعُ الثَّوْبَ) cümlesi haberî iken (يَرْحَمُكَ اللَّهُ) cümlesi inşâî cümledir. İki cümle arasında fasl yapılması mânayı bozduğundan Hz. Ebûbekir muhatabına araya 'vâv' koyması yolunda tavsiyede bulunmuştur.

[223] 'Abbas, *el-Belâga,* s. 425.
[224] el-Hâmid, *el-Belâga ve'n-nakd,* s. 80.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÛSUF SÛRESİ'NDE FASL VE VASL

Kur'ân-ı Kerîm'de on ikinci sırada yer alan Yûsuf sûresi Mekke'de nâzil olmuştur. 111 âyet içeren sûre Yûsuf (a.s.)'ın karşılaştığı olumsuzlukları ve olumsuzluklar karşısında sergilediği sabır neticesinde başarıya ulaşma öyküsünü anlatmaktadır.

İlk üç ayette Kur'ân-ı Kerîm'in Arap diliyle indirildiğinin ve 'ahsenul kasas' olarak nitelendirilen kıssaların en güzelinin anlatılacağı bildirilmektedir. Dördüncü ayetten yüzbirinci ayete kadar Yûsuf (a.s.)'ın kıssasından bahsedilmektedir. Kıssada Ya'kûb (a.s)'ın Yûsuf (a.s)'a olan sevgisi, bu durumdan rahatsızlık duyan üvey kardeşlerin Yûsuf (a.s.)'ı kuyuya atmaları, kervan tarafından kuyudan çıkarılarak Mısır'a götürülmesi, Mısır'da köle olarak satılması, iftira sonucu hapse konulması, Mısır kralının gördüğü rüyayı tevil etmesi, ardından hapisten çıkarılması, hesap işlerinden sorumlu yöneticiliğe getirilmesi ve bunca yaşanan olaylardan sonra babası ve kardeşleriyle tekrar buluşması anlatılmaktadır. Yüzbirinci ayetten sonraki ayetlerde ise nasihatler yer almaktadır.

3.1. Yûsuf Sûresi'nde Fasl ve Vasl Üslûbu

Çalışmanın bu bölümünde fasl ve vasl üslûbu Yûsuf sûresinde taranacak ve ayetler üzerinde izahı yapılmaya çalışılacaktır. Yûsuf sûresinde fasl ve vasl üslûbu ikinci bölümde işlenen fasl ve vasl konu sıralamasına göre yapılacaktır. Buna göre Yûsuf sûresinde önce fasl ardından ise vasl üslûbunun yer aldığı ayetler incelenecektir.

Ayetlerde yapılan tarama sonucunda kemâl-i ittisâl bağlamında faslın geçtiği durumlardan iki te'kîd, dört bedel ve bir atf-ı beyâna ulaşılmıştır. Yine ayetlerde yapılan tarama sonucunda fasl içerikli yedi şibh-i kemâl-i ittisâle ve dokuz kemâl-i inkıtâ'ya rastlanmıştır. Vasl üslûbunun ele alındığı durumlardan, iki cümlenin irab hükmünde ortak olması durumunda iki, haberî ve inşâî uyum konusunda ise on ayet tespit edilmiştir.

3.1.1. Yûsuf Sûresi'nde Fasl Üslûbu

Yûsuf sûresi'nde yapılan tarama sonucunda iki te'kîd, dört bedel ve bir atf-ı beyân olmak üzere toplam yedi ayette kemâl-i ittisâlin yer aldığı tespit edilmiştir. Söz konusu ayetler sırasıyla değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Te’kîd içerikli kemâl-i ittisâlin yer aldığı ayetler:

Te’kîd sebebiyle kemâl-i ittisâl içeren ilk ayet Yûsuf (a.s.)’ın rüyasının anlatıldığı şu ayettir:[225]

{إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رأَيتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَباً وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ}

“Hani Yûsuf babasına, "Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı" demişti.”

Bu ayette (رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ) ‘Onları bana boyun eğerlerken gördüm’ cümlesi (رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَباً وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ) ‘Rüyamda on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm’ cümlesinin lafzı te’kîdidir.[226] Yûsuf (a.s.), babası Ya‘kub (a.s.)’a rüyasını anlatırken Ya‘kub (a.s.)’ın sormuş olduğu farazî cümleye cevaben gelmiştir. Şöyle ki Yûsuf (a.s.) ‘Rüyamda on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm’ diyerek rüyasını anlatmaya başlayınca, Ya‘kub (a.s.) görülen rüyanın heyecanı ve merakı ile Yûsuf (a.s.)’a sanki ‘Onları yani yıldızları nasıl gördün?’[227] diye soru yöneltmiş, bunun üzerine Yûsuf (a.s.)’da babasına cevaben (رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ) ‘Onları bana boyun eğerlerken gördüm’ cümlesini teyit ederek te’kîdde bulunmuştur. Böylelikle muhatap üzerinde yani Ya‘kub (a.s.)’da oluşan merak ortadan kalkmıştır. Söz konusu ayette kemâl-i ittisâlin varlığı sebebiyle fasl yapıldığı açıkça görülmektedir.

Kemâl-i ittisâl te’kîd bağlamında Yûsuf Sûresinde şu ayete rastlanmıştır.[228]

{فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَئاً وَاٰتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّيناً وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَراً إِنْ هٰذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ}

“Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (Ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yûsuf'a, "Çık karşılarına" dedi. Kadınlar Yûsuf'u görünce onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. "Haşa! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir " dediler.”

Yûsuf (a.s.) ile Aziz’in hanımı arasında geçen olay Mısır halkı tarafından duyulunca, bir grup kadının Aziz’in hanımını kınamaları üzerine, Aziz’in hanımı onları evine davet eder ve Yûsuf (a.s.)’a bu kadınların huzuruna çıkmasını emreder. Kadınlar Yûsuf (a.s.)’ın güzelliği karşısında şaşkınlıklarını ve hayretlerini gizleyemezler, Yûsuf

[225] Yûsuf 12/ 4.
[226] İbn ‘Âşûr, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr,* ed-Dâru Tûnusiyyeh li’n-Neşr, Tûnus, 1984, XII, 207.
[227] ez-Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Harizmî, *el-Keşşâf ‘an hakâikı gavâmidı’t-tenzîl ve ‘uyûni’l-ekâvîl fî vucûhi’t-te’vîl,* çev.: Muhammed Coşkun, ed.:Murat Sülün, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 528.
[228] Yûsuf 12/ 31.

(a.s.)'ın bir insan değil ancak melek olabileceğini zikrederler.[229] Dolayısıyla bu ayetin (إِنْ هٰذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ) 'Bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir' kısmı (مَا هٰذَا بَشَراً) 'Bu bir insan değil' kısmını teyit edici olarak gelmiştir. Çünkü Yûsuf (a.s.)' ın güzellik vasfı abartılı bir şekilde anlatılarak meleklerin cinsine benzetilerek te'kîd yapılmıştır.[230] Bir başka ifade ile cümleler arasında kemâl-i ittisâl söz konusudur. Bu sebeple de 'vâv' edatı kullanılmayarak fasl yapılmıştır.

Bedel içerikli kemâl-i ittisâlin yer aldığı ayetler:

Yûsuf sûresinde bedel kapsamında şu ayete rastlanmıştır.[231]

{إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ كَوْكَباً وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ}

"Hani Yûsuf babasına, "Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı" demişti."

Görüleceği üzere ayette yer alan (إِذْ قَالَ) 'Bir zamanlar şöyle demişti' ifadesi bedelu'l-iştimaldir. Yûsuf (a.s) zamanına ait çok fazla hikâye bulunmaktadır. Bunlardan 'Yûsuf'un babasına rüyasını anlattığı en güzel kıssayı hatırla diyerek' bedel yapılmıştır. Burada (إِذْ)'in takdiri (اُذْكُر) 'Hatırla'dır.[232] Bu sebeple bu ayette 'vâv' atıf edatı kullanılmayıp fasl yapıldığı görülmektedir.

Kemâl-i ittisâlde bedel olarak gelen bir başka ayette şudur.[233]

{وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍۚ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ}

"O'nu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona değer vermiyorlardı."

Ayette gelen (دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍۚ) 'Birkaç dirhem' kısmı (وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ) 'O'nu ucuz bir fiyata sattılar' cümlesinin bedeli olarak gelmiştir. Yûsuf (a.s)'ın çok ucuz bir fiyata satıldığının anlatıldığı bu ayette 'dirhem' para biriminin yani 'semen'in bir parçası olması hasebiyle bedelu'l-ba'd mine'l-kulldür. Şöyle ki 'birkaç dirhem' lafzı tartılmayıp sayı ile sayılan bir miktarı belirtmektedir. Araplar sadece bir okka ağırlığında (kırk dirhem) olacak dirhemi tartarlardı, bunun altındakileri ise sayarlardı.[234] Buradan da anlaşılmaktadır ki Yûsuf (a.s.) sayılabilecek miktarda çok az bir paraya satılmıştır. Cümleler arasında bulunan bedelu'l-ba'd mine'l-kull neticesinde 'vâv' edatı ile vasl yapılmayıp fasl yapılmıştır.

---

[229] ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf,* s. 582.
[230] İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr,* XII, 263.
[231] Yûsuf 12/ 4.
[232] İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr,* XII, 205.
[233] Yûsuf 12/ 20.
[234] ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf,* s. 556.

Kemâl-i ittisâl bedel kapsamında şu ayeti de göstermek uygundur.[235]

{وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ اٰوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ}

"Yûsuf'un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bünyamin'i yanına bağrına bastı ve (gizlice) "Haberin olsun ben senin kardeşinim, artık onların yaptıklarına üzülme" dedi."

Ayette geçen (اٰوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ) 'Bünyamin'i yanına bağrına bastı' cümlesinin (قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ) 'Ben senin kardeşinim' cümlesi bedelu'l-iştimalidir. Çünkü Bünyamin Yûsuf (a.s.)'ın yaşadığını bilmemektedir, abisini kurt yediğini sanmaktadır.[236] Ayette Yûsuf (a.s.) kardeşi Bünyamin'e gizlice kardeş olduklarını belirtip, onu bağrına basmaktadır. Bu sebeple kemâl-i ittisâl, bedelu'l-iştimal kapsamında bu ayette fasl yapıldığı gözlemlenmektedir.

Bedel formunda ki kemâl-i ittisâl şu ayette de söz konusudur.[237]

{فَلَمَّا اسْتَيْئَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقاً مِنَ اللّٰهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتّٰى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ لِيَّ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ}

"Ondan ümitlerini kesince, kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: "Babanızın Allah adına sizden söz aldığını, daha önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Artık babam bana izin verinceye veya Allah, hakkımda hükmedinceye kadar buradan asla ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.""

Ayeti kerîmede (قَالَ كَبِيرُهُمْ) 'Büyükleri dedi ki' cümlesi (خَلَصُوا نَجِيًّا) 'Kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler' cümlesinin bedelidir. Çünkü abilerinin bir kenara çekilip gizli konuşmalar yapması, fısıldaşarak kendi aralarında kararlar alması onların büyüklerinin sözlerini kapsamaktadır.[238] Bu sebeple ayetler arasında bedelu'l-iştimal bulunmaktadır ve cümleler arası fasl yapıldığı görülmektedir.

Atf-ı beyân içerikli kemâl-i ittisâlin yer aldığı ayet ise şudur:[239]

{فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ}

"Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yûsuf'a böyle bir plan öğrettik. Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah'ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır."

---

[235] Yûsuf 12/ 69.
[236] İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr,* XIII, 26.
[237] Yûsuf 12/ 80.
[238] İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr,* XIII, 39.
[239] Yûsuf 12/ 76.

Ayette yer alan (مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ) ‘Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah'ın dilemesi başka.’ cümlesi (كَيْد) ‘hile, tedbir, plan’ ifadesinin atf-ı beyânı olarak gelmiştir. Yûsuf (a.s) kardeşini himaye edebilmek için, kendi su kabını kardeşi Bünyamin’in yüküne koydurtmuştu. Kıpti (Mısır) kanunlarına göre hırsızlık yapana sopa vurulur ve çaldığı malın iki katı ödettirilirdi. Ya‘kub (a.s.)’ın şeriatına göre ise hırsız yakalanılarak çaldığı malın karşılığında mal sahibine hizmet ettirilirdi. Bu sebeple Hz.Yûsuf böyle bir plan hazırlayarak kardeşini yanında alıkoymuştur.[240] Ayette Allah (c.c) tarafından Hz.Yûsuf’a öğretilen plan açıklanarak atf-ı beyân olarak gelmiştir. Dolayısıyla vasl yapılmayıp fasl yapılmıştır.

Çalışmanın bu aşamasında Yûsuf sûresinde şibh-i kemâl-i ittisâlin yer aldığı ayetler işlenecektir. Yapılan taramada bu bağlamda yedi ayeti kerîmeye rastlanmıştır. Bu ayetlerden birisi de şudur.[241]

{قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْداً إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ}

“Babası, şöyle dedi: "Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa, sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır."”

Ayette geçen (إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ) ‘Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır’ cümlesi (قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْداً) ‘Babası, şöyle dedi: "Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa, sana tuzak kurarlar’ cümlesine cevap mahiyetinde gelmiştir.[242] Yûsuf (a.s) babasına görmüş olduğu rüyasını anlatınca babası Yûsuf (a.s.)’a kardeşlerine rüyasını anlatmamasını tembihler, anlattığı takdirde abilerinin kendisine tuzak kuracağını zikreder. Yûsuf (a.s.) babasına ‘Neden kardeşlerim bana tuzak kurarlar’ sorusunu sormuşçasına, Ya‘kup (a.s.) cevap mahiyetinde ‘Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır’ demektedir. Sorunun cevaplanması ile muhatabın zihninde oluşacak olan şüpheler giderilmektedir. Nitekim (إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ) cümlesi (قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْداً) cümlesine sanki arada soru sorulmuşçasına cevap mahiyetinde gelmesinden dolayı ayetler arası şibh-i kemâli ittisâl oluşmuş ve fasl yapılmıştır.

Ya‘kub (a.s.) ile, Yûsuf (a.s.)’ın abileri arasında geçen şu diyalogda da şibh-i kemâl-i ittisâl gözlemlenmektedir.[243]

---

[240] İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr,* XIII, 32.
[241] Yûsuf 12/ 5.
[242] İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr,* XII, 212.
[243] Yûsuf 12/ 12-14.

{أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَداً يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ. قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ . قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذاً لَخَاسِرُونَ}

“"Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz." Babaları "Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer diye korkuyorum." Onlar da, "Andolsun biz kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse (o takdirde) biz gerçekten hüsrana uğramış oluruz" dediler.”

Ayetlerden anlaşıldığı üzere, her ayet bir önceki ayeti açıklamak için gelmiştir. Yûsuf (a.s)’ın abilerinin Ya‘kub (a.s.)’a (أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَداً يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) ‘Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın’ cümlesi muhatabın zihninde Ya‘kub (a.s.) ‘Oğullarına ne cevap verdi?’ sorusunu oluşturması muhtemeldir. Hemen ardından gelen Ya‘kub (a.s.)’ın şu cümlesi (قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ) ‘Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer diye korkuyorum’ muhatabın zihninde oluşan soruya cevap mahiyetindedir. Yine bu cümleyi duyan muhatabın zihninde Yûsuf (a.s.)’ın abilerinin ‘Ya‘kup (a.s.)’a ne karşılık verdiler?’ şeklinde yeni bir soru oluşması ihtimaldir. Muhatabın zihnindeki şüphe içerikli bu soruya Yûsuf (a.s.)’ın abilerinin (قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذاً لَخَاسِرُونَ) ‘Andolsun biz kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse (o takdirde) biz gerçekten hüsrana uğramış oluruz’ cümlesi cevap niteliğinde gelmiştir. Açıkça müşahede edilmektedir ki ard arda gelen ayetlerin birbirlerine soru cevap mahiyetinde gelmeleri sebebiyle şibh-i kemâl-i ittisâl oluşmuş ve fasl yoluna başvurulmuştur.

Şibh-i kemâl-i ittisâl bağlamında Yûsuf sûresinde şu ayeti incelemek de uygun olacaktır.[244]

{وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي. إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ}

“Ben nefsimi temize çıkarmam. Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder.”

Ayette yer alan (إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ) ‘Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder’ cümlesi (وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي) ‘Ben nefsimi temize çıkarmam’ cümlesinin cevabı niteliğindedir. Şöyle ki ayette Yûsuf (a.s.) Mısır hükümdarının vezirine hainlik yapmadığını dile getirmekte[245] ve “(hal böyle olmakla birlikte) nefsimi temize çıkarmam” demektedir. Yûsuf (a.s)’dan “Ben nefsimi temize çıkarmam” ifadesini işiten muhatabın zihninde Yûsuf (a.s.)’ın bu ifade ile tam olarak neyi kastettiği bağlamında bir sorunun oluşması kuvvetle muhtemeldir. Böyle bir durumda muhatabın zihninde oluşacak kuşku içerikli soruyu

[244] Yûsuf 12/ 53.

[245] et-Taberî, Ebû Ca‘fer Muhammed b. Cerîr, *Tefsîru’t-Taberî, Câmi‘u’l-beyân,‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, thk.: Beşşâr ‘Avvâd Ma‘rûf vd., Muessesetu’r-Risâle, Beyrût, 1994, IV, 463.

cevaplamak gerekmektedir. Dolayısıyla (إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ) ‘Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder’ cümlesi muhatabın zihninde oluşan yukarıdaki soruya cevap niteliğindedir. Bu bakımdan cümleler arasında atıf yapılmamış aksine şibh-i kemâl-i ittisâl ilişkisi sebebiyle fasl üslûbu kullanılmıştır.

Yûsuf sûresinde şibh-i kemâl-i ittisâlin rastlandığı diğer ayetler şunlardır.[246]

{فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ . قَالُوا وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ . قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ . قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ . قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ . قَالُوا جَزَاؤُهُ مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ}

“Yûsuf onların yüklerini hazırlatırken su kabını kardeşinin yüküne koydurdu. Sonra da bir çağırıcı şöyle seslendi: "Ey kervancılar! Siz hırsızsınız." Yûsuf'un kardeşleri onlara dönerek, "Ne yitirdiniz?" dediler. Onlar, "Hükümdar'ın su kabını yitirdik. Onu getirene bir deve yükü ödül var. Ben buna kefilim" dediler. Dediler ki: "Allah'a andolsun, siz de biliyorsunuz ki biz bu ülkede fesat çıkarmaya gelmedik, hırsız da değiliz." Onlar, "Eğer yalancı iseniz, hırsızlığın cezası nedir?" dediler. Onlar da: "Cezası, su kabı kimin yükünde bulunursa o kimsenin kendisi(nin alıkonması) onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız" dediler.”

Yukarıdaki ayetlerde açıkladığımız gibi, bu ayetlerde de açıkça görülmektedir ki her bir ayet bir öncesinde gelen ayete cevap mahiyetinde gelmiştir. Bu karşılıklı konuşma Yûsuf (a.s.)’ın abileri ve Yûsuf (a.s)’ın yanında görevli olan kişiler arasında geçmektedir. Muhatap her bir ayeti işittiğinde ‘eee sonra ne olmuş’ tarzında merak oluşmaktadır. Ve her bir ayet ‘Onlara ne cevap verdiler?’ sorusu sorulmuşçasına cevap mahiyetindedir. Söz gelimi ayette Yûsuf (a.s.)’ın yanında görevli olan kişilerin, Yûsuf (a.s.)’ın abilerine ‘Ey kervancılar! Siz hırsızsınız’ diye seslenmeleri muhatap üzerinde, acaba Yûsuf (a.s.)’ın abileri bu hırsızlık iftirası karşısında ne dediler diye merak uyandırmaktadır. Nitekim Yûsuf (a.s.)’ın abilerinin ‘Ne yitirdiniz?’ diyerek cevap vermeleri muhatapta yeni bir merak oluşturmakta, görevlilerin ne dediğini bilmek istemektedir. Görevlilerin ‘Hükümdar'ın su kabını yitirdik’ cevabı ardından muhatapta yeni bir merak oluşmaktadır. İşte ard arda gelen bu ayetlerin soru-cevap şeklinde gelmeleri sebebiyle oluşan şibh-i kemâl-i ittisâl neticesinde, ayetler arası vasl terkedilerek fasl yapıldığı gözlemlenmektedir.

Bu bölümde fasl yapılan durumlardan kemâl-i inkıtâ‘ya yer verilecektir. Tarama sonucu Yûsuf sûresinde dokuz yerde kemâl-i inkıtâ’ya rastlanmıştır. Bunlardan ilki şu ayeti kerîmedir.[247]

[246] Yûsuf 12/ 70-75.
[247] Yûsuf 12/ 8-9.

{إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَى أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ اُقْتُلُوا يُوسُفَ أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضاً يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْماً صَالِحِينَ}

"Kardeşleri dediler ki: "Biz güçlü bir topluluk olduğumuz halde Yûsuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanılgı içindedir. Yûsuf'u öldürün veya onu bir yere atın ki babanız sadece size yönelsin. Ondan sonra (tövbe edip) salih kimseler olursunuz."

Ayette Yûsuf (a.s.)'ın abilerinin, babaları Ya'kub (a.s.) için söylemiş oldukları (إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ) 'Doğrusu babamız açık bir yanılgı içindedir' cümlesi, Yûsuf (a.s.)ın abilerinin düşüncesine göre Ya'kub (a.s.)'ın içinde bulunmuş olduğu durumu bildirmekte olan haberî yapıda cümledir. Hemen ardından gelen (اُقْتُلُوا يُوسُفَ أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضاً) 'Yûsuf'u öldürün veya onu bir yere atın' cümlesi ise mânasından da anlaşılacağı üzere emir cümlesidir ve emir cümlesi olması hasebiyle inşâîdir. Söz konusu cümlelerin haberî ve inşâî olarak birbirleriyle ihtilaf etmeleri nedeniyle cümleler arasında kemâl-i inkıtâ' oluşmuş ve fasl yapıldığı gözlemlenmiştir.

Yûsuf sûresinin şu ayetinde de kemâl-i inkıtâ' sebebiyle fasl yapılmıştır.[248]

{يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هٰذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ}

""Ey Yûsuf! Sen bundan sakın kimseye bahsetme. (Ey Kadın,) sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen günah işleyenlerdensin.""

Yûsuf (a.s.) ve Aziz'in hanımı arasında vuku bulan hadiseden sonra, Mısır Azizi hanımına (اسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ) '(Ey Kadın,) Sen de günahının bağışlanmasını dile' diyerek emir kalıbında cümle zikretmiştir. Bu cümle emir kipinde olması sebebiyle inşâî cümledir. Hemen ardından gelen (إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ) 'Çünkü sen günah işleyenlerdensin' cümlesi ise yine Aziz'in hanımı için söylemiş olduğu, sen bu fiili işlemekle günahkâr oldun bilgisini verdiği haberî cümledir. Haberî ve inşâî cümlelerin ard arda gelerek ihtilaf etmesi neticesinde kemâl-i inkıtâ' oluşmuş ve fasl yapıldığı görülmüştür.

Kemâl-i inkıtâ''nın görüldüğü bir diğer ayeti kerîme ise şudur:[249]

{وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ}

"Kral, "Onu bana getirin" dedi. Elçi Yûsuf'a gelince (Yûsuf) dedi ki: " Efendine dön de ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor. Şüphesiz Rabbim onların hilesini hakkıyla bilendir."

[248] Yûsuf 12/ 29.
[249] Yûsuf 12/ 50.

Mısır kralının görmüş olduğu rüyayı Yûsuf (a.s.)'ın en uygun şekilde tevil etmesi üzerine, kral Yûsuf (a.s.)'ı yanına çağırtır. Yûsuf (a.s.) ise haksız yere hapse girdiğini ispatlamak ve üzerindeki töhmetin kaldırılması için, hapisten çıkmadan önce (ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ) 'Efendine dön de ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor' cümlesini zikreder. Yûsuf (a.s.)'ın söz konusu cümlesi emir kalıbında gelen inşâî cümledir. Yûsuf (a.s.) bu cümlenin peşi sıra (إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ) 'Şüphesiz Rabbim onların hilesini hakkıyla bilendir' cümlesini zikrederek, Allah'u Teâla'nın herşeyden haberdar olduğunu belirtmektedir. Cümlenin yapısından ve mânasından haber cümlesi olduğu anlaşılmaktadır. Ard arda gelen bu cümlelerin inşâî ve haberî olarak birbirleri ile ihtilaf etmelerinden dolayı kemâl-i inkıtâ' olmuştur ve fasl yapılmıştır.

Yûsuf sûresinde şu ayette de kemâl-i inkıtâ' durumuna rastlanmıştır.[250]

{قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ}

"Yûsuf, " Beni ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendir. Çünkü ben iyi koruyucu ve bilgili bir kişiyim " dedi."

Bu ayeti kerîmede gelen (اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ) 'Beni ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendir' cümlesi, Yûsuf (a.s.)'ın kralın rüyasını tabir etmesi ve kralın bu rüya tevilini beğenmesi üzerine Yûsuf (a.s.)'ın söylemiş olduğu talebî înşâî cümlesidir. (إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ) 'Çünkü ben iyi koruyucu ve bilgili bir kişiyim' cümlesi ise yine Yûsuf (a.s.)'ın krala kendisinin bu görevi üstlenebileceği bilgisini verdiği, haberî cümledir. Yûsuf (a.s.)'a ait olan bu cümlelerin ard arda haberî ve inşâî yapıda gelmesi sebebiyle fasl yapıldığı açıkça görülmektedir.

Ya'kub (a.s) ile oğulları arasında geçen şu ayetlerde kemâl-i inkıtâ''ya rastlanmaktadır.[251]

{يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ}

""Ey oğullarım! Gidin Yûsuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez.""

Ayetin ilk kısmı olan (يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ) 'Ey oğullarım! Gidin Yûsuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin' cümleleri Ya'kub (a.s.)'ın oğullarına Yûsuf (a.s.)'ı ve kardeşi Bünyamin'i bulmaları için

[250] Yûsuf 12/ 55.
[251] Yûsuf 12/ 87.

söylemiş olduğu emir kalıbında gelen inşâî yapıdaki cümlelerdir. Ayetin ikinci kısımda (إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ) 'Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez' cümlesi ise yine Ya'kub (a.s.)'ın oğullarına söylediği 'Allah'ın rahmetinden ümit kesilmeyeceği' bilgisini verdiği haberî yapıda gelen bir cümledir. Söz konusu cümleler arasındaki inşâî ve haberî olarak birbirleri ile ihtilaf etmelerinden dolayı kemâl-i inkıtâ' olmuştur. Bu sebeple cümleler arasında 'vâv' edatı ile vasl yapılmayıp fasl yapıldığı gözlemlenmiştir.

Yûsuf sûresinde kemâl-i inkıta'' nın rastlandığı bir ayeti kerîmede şudur:[252]

{قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ}

"Oğulları, "Ey babamız! Allah'tan suçlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten suçlu idik" dediler."

Görüleceği üzere ayette yer alan (يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا) 'Ey babamız! Allah'tan suçlarımızın bağışlanmasını dile' kısmı Yûsuf (a.s.)'ın abilerinin, Yûsuf (a.s.)'a yapmış oldukları kötülük neticesinde babaları Ya'kub'a suçlarını itiraf ettikleri ve ondan günahlarının bağışlanması için Allah'tan af dilemesini istedikleri inşâî yapıdaki cümledir. Ayetin devamı olan (إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ) 'Biz gerçekten suçlu idik' cümlesi ise Yûsuf (a.s.)'ın abilerinin suçlarını teyit ettikleri ihbarî yapıdaki cümledir.[253] İnşâî ve haberî olarak birbirleri ile ihtilaf etmelerinden dolayı kemâl-i inkıtâ'nın oluştuğu bu ayeti kerîmede cümleler arasında 'vâv' edatı ile vasl yapılmayıp fasl yapıldığı müşahede edilmektedir.

Kemâl-i inkıtâ' bağlamında Yûsuf sûresinde şu ayeti de zikretmek mümkündür:[254]

{رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِماً وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ}

""Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada ve ahirette sen benim velimsin. Benim canımı müslüman olarak al ve beni iyilere kat.""

Bu ayeti kerîmede Yûsuf (a.s.) kendisine verilen üç nimetten bahsetmektedir. Bu nimetlerden ikisi dünyevi üçüncüsü ise uhrevidir. Dünyevi nimet olarak mülk nimetini ve ilim nimetini, uhrevi nimet olarak ise din nimetini zikretmektedir. Yûsuf (a.s)'ın (أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ) 'Dünyada ve ahirette sen benim velimsin' cümlesi lafzen haberî, anlam

[252] Yûsuf 12/ 97.
[253] İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr,* XIII, 54.
[254] Yûsuf 12/ 101.

bakımından ise ‘Ahirette ve dünyada benim velim ol’ mânasında[255] dua cümlesi olduğu için inşâîdir. (تَوَفَّنِي مُسْلِماً وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ) ‘Benim canımı müslüman olarak al ve beni iyilere kat’ cümlesi ise hem lafız hem de mâna açısından inşâî cümledir. Lafzi olarak haberî ve inşâî cümlelerin peş peşe gelmesi ile oluşan kemâl-i inkıtâ‘ sebebiyle cümleler arasında atıf terkedilerek fasl yapıldığı görülmektedir.

Yûsuf sûresinde kemâl-i inkıtâ‘’ya şu ayette de rastlanmaktadır.[256]

{وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالاً نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرٰىۗ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْۗ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْاۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ}

“Biz senden önce de, memleketler halkından ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik. Yeryüzünde dolaşıp da, kendilerinden önce gelenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı? Elbette ahiret yurdu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?”

Görüleceği üzere ayette yer alan (وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالاً نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرٰىۗ) ‘Biz senden önce de, memleketler halkından ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik’ kısmı muhatabına bilgi veren haber cümlesi, (أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْۗ) ‘Yeryüzünde dolaşıp da, kendilerinden önce gelenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı?’ kısmı ise muhataba soru soran inşâî cümledir. Ard arda ihbarî ve inşâî yapıda gelen cümlelerin ihtilafı sebebiyle bu iki cümle arasında kemâl-i inkıta‘ oluşmuş ve fasl yapılmıştır.

Aynı ayetin devamında (وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْاۗ) ‘Elbette ahiret yurdu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir’ kısmı muhataba ahiret yurdunun daha hayırlı olduğu bilgisini veren haber cümlesi, hemen peşinden (أَفَلَا تَعْقِلُونَ) ‘Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?’ kısmı ise muhataba soru cümlesi olarak gelen inşâî yapıda cümledir. Peşpeşe zikredilen bu iki cümlenin haberî ve inşâî ihtilafından dolayı ‘vâv’ edatı ile atıf yapılmayıp fasl yapıldığı görülmüştür.

3.1.2. Yûsuf Sûresi’nde Vasl Üslûbu

Çalışmanın bu bölümünde Yûsuf sûresinde vasl üslûbu incelenecektir. Ayetler üzerinde ilk önce irab hükmünde ortak olan cümlelerin vasl üslûbu, daha sonra ise haberî ve inşâî uyumdaki vasl değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

---

[255] İbn ‘Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr,* XIII, 58.
[256] Yûsuf 12/ 109.

Yapılan tarama sonucu irab hükmünde ortak olan cümlelerde vasl üslûbu iki yerde tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi şu ayeti kerîmedir.[257]

{لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ اٰيَاتٌ لِلسَّائِلِينَ}

"Andolsun, Yûsuf ve kardeşlerinde (hakîkati arayıp) soranlar için ibretler vardır."

Ayette geçen (لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ) 'Andolsun, Yûsuf'da vardır' cümlesi (إِخْوَتِهِ اٰيَاتٌ لِلسَّائِلِينَ) 'kardeşlerinde (hakîkati arayıp) soranlar için ibretler vardır' cümlesine (و) harfi ile atfedilmiştir. Yapılan bu atfın sebebi ise; Yûsuf ismi (فِي) harfi cerinin mecrurudur. Kardeşleri lafzıda (يُوسُفَ) ismine matûf olarak gelmiştir. Bu iki cümlenin irab hükmünde ortak olması sebebiyle fasl terkedilerek 'vâv' atıf edatı kullanılmış ve birbirlerine atfedilmişlerdir.

İrab hükmünde ortak olan cümlelerin vasl üslûbu ile birbirlerine atfedildiği bir diğer ayet ise şudur:[258]

{قَالُوا أَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهٰذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ}

"Kardeşleri, "Yoksa sen, sen Yûsuf musun?" dediler. O da, "Ben Yûsuf'um, bu da kardeşim. Allah bize iyilikte bulundu. Çünkü, kim kötülükten sakınır ve sabrederse şüphesiz Allah iyilik yapanların mükafatını zayi etmez" dedi."

Ayette yer alan (مَنْ) 'Kim' şart edatı olarak, (يَتَّقْ) 'Sakınır' ise şart cümlesi olarak gelmiştir. (يَصبِرْ) 'Sabreder' cümlesi ise (يَتَّقْ) 'Sakınır' cümlesine 'vâv' atıf harfi ile atfedildiğinden matûftur. İrab bakımından matûf, matûfun aleyhe tabi olduğundan her iki ifade de hüküm itibarıyla aynıdır. Bu bakımdan matûf ve matûfun aleyh arasına 'vâv' atıf harfi getirilmek suretiyle iki cümle vasl edilmiştir.

Çalışmanın bu aşamasında Yûsuf sûresi ayetlerinde haberî ve inşâî uyumdaki vasl üslûbu incelenecektir. Yapılan taramada bu bağlamda on ayeti kerîmeye rastlanmıştır. Bu ayetlerden ilki şudur:[259]

{وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلٰى اٰلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلٰى أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ إِبْرٰهِيمَ وَإِسْحٰقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ}

"'İşte Rabbin seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak'a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Ya'kub soyuna da tamamlayacaktır. Şüphesiz Rabbin hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.'"

[257] Yûsuf 12/ 7.
[258] Yûsuf 12/ 90.
[259] Yûsuf 12/ 6.

Ayeti kerîmede geçen (وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ) ‘Rabbin seni seçecek’ (يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ) ‘Sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek’ (وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَى اٰلِ يَعْقُوبَ) ‘Sana ve Ya‘kub soyuna verdiği nimetini tamamlayacak’ cümleleri, Yûsuf (a.s.)’ın babasına rüyasını anlatması üzerine; Ya‘kub (a.s.)’ın Yûsuf (a.s.)’ın rüyasını tevil ederek, ileride yaşanacak olaylardan haber verdiği lafızlardır. Söz konusu cümleler ard arda haberî yapıda gelmişlerdir ve aralarında bir uyum vardır. Bu sebeple cümleler arasında fasl yapılmayarak, ‘vâv’ edatı ile birbirlerine atfedildikleri gözlemlenmektedir.

Yûsuf sûresinde haberî ve inşâî uyumdaki vasl üslûbuna şu ayette de rastlanmaktadır.[260]

{وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءاً إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ}

“İkisi de kapıya koştular. Kadın Yûsuf'un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar. Kadın dedi ki: "Senin ailene kötülük yapmak isteyenin cezası, ancak zindana atılmak veya can yakıcı bir azaptır."”

Görüleceği üzere ayette yer alan (وَاسْتَبَقَا الْبَابَ) ‘İkisi de kapıya koştular’ ve (وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ) ‘Kadın Yûsuf'un gömleğini arkadan yırttı’ cümleleri, Yûsuf (a.s.) ile Aziz’in hanımı arasında geçen olayları aktaran cümlelerdir. Haberî yapıda gelen ve birbirleri arasında münasebet bulunan bu cümleler arasında ‘vâv’ atıf edatı ile vasl yapıldığı tespit edilmiştir.

Haberî ve inşâî uyum sebebiyle vasl üslûbu şu ayette de görülmektedir.[261]

{يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هٰذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ}

“"Ey Yûsuf! Sen bundan sakın kimseye bahsetme. (Ey Kadın,) sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen günah işleyenlerdensin."”

Bu ayeti kerîmede, Aziz’in hanımı ile Yûsuf (a.s.) arasında vuku bulan hâdiseden sonra Yûsuf (a.s) için zikredilen (أَعْرِضْ عَنْ هٰذَا) ‘Sen bundan sakın kimseye bahsetme’ cümlesi, Yûsuf (a.s.)’ın bu olayı birilerine anlatmaması için gelen emir kalıbındaki inşâî cümledir. Aziz’in hanımı için söylenen (وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ) ‘Sen de günahının bağışlanmasını dile’ cümlesi de yine aynı şekilde Aziz’in hanımı için emir mânasında inşâî cümledir. Açıkça görülmektedir ki aralarında münasebet olan inşâî cümlelerin ard arda gelmesinden dolayı ‘vâv’ edatı ile vasl yapılmıştır.

[260] Yûsuf 12/ 25.
[261] Yûsuf 12/ 29.

Yûsuf sûresinde haberî ve inşâî uyumdaki vaslın görüldüğü bir diğer ayeti kerîme şudur:[262]

{فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَئاً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّيناً وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَراً إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ}

"Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (Ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yûsuf'a, "Çık karşılarına" dedi. Kadınlar Yûsuf'u görünce onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. "Haşa! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir" dediler."

Yûsuf (a.s.) ile Aziz'in hanımı arasında vuku bulan olay Mısır halkı tarafından duyulunca, bir grup kadının Aziz'in hanımını kınamaları üzerine, Aziz'in hanımının onları evine davet ettiği kemâl-i ittisâl te'kîd bağlamında ayetler incelenirken belirtilmişti. Bu ayeti kerîmede gelen (أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَئاً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّيناً) 'Kadın haber gönderip onları çağırdı. (Ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi' kısmında Aziz'in hanımının yaptıklarından bahsedilmektedir. Açıkça görülmektedir ki cümleler arasında tam bir münasebet vardır. Peş peşe gelen bu cümleler birbirleri ile alakalı olaylar silsilesidir. Bu sebeple 'vâv' edatı ile vasl yapılmıştır.

Haberî ve inşâî uyumdaki vasl üslûbuna şu ayette de rastlamak mümkündür.[263]

{وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ}

"Sonra da, "Ey oğullarım! Bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramam. Hüküm ancak Allah'ındır. Ben ona tevekkül ettim. Tevekkül edenler de yalnız ona tevekkül etsinler" dedi."

Ya'kub (a.s.)'ın oğulları Mısır'a zahire almak için gittiklerinde, Ya'kub (a.s.) onlara (لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ) 'Bir kapıdan girmeyin' diyerek hepsinin aynı kapıdan Mısır'a girmelerini yasaklamıştır. Görülmektedir ki cümle nehy kalıbında gelen inşâî cümledir. Hemen ardından (وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ) 'Ayrı ayrı kapılardan girin' cümlesi ise yine Ya'kub (a.s.)'ın oğullarına söylemiş olduğu emir yapısında inşâî cümledir. Söz konusu bu cümleler arasında bulunan münasebetten ve inşâî uyumdan dolayı fasl terkedilerek vasl üslûbu uygulanmıştır.

Vasl bağlamında haberî ve inşâî uyumun bulunduğu bir başka ayet ise şudur:[264]

---

[262] Yûsuf 12/ 31.
[263] Yûsuf 12/ 67.

{قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ}

"Ya'kub, "Ben tasa ve üzüntümü ancak Allah'a arz ederim. Ben Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim" dedi."

Ayeti kerîmede yer alan (أَشْكُوا بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللهِ) 'Ben tasa ve üzüntümü Allah'a arz ederim' ve (وَأَعْلَمُ مِنَ اللهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ) 'Ben Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim' cümleleri Ya'kub (a.s.)'ın oğullarına bilgi mahiyetinde zikretmiş olduğu haberî yapıdaki cümlelerdir. Söz konusu cümlelerin aralarında bulunan münasebetten ve ard arda haberî yapıda uyum içerisinde olmalarından dolayı 'vâv' edatı ile vasl yapıldığı açıkça görülmektedir.

Haberî ve inşâî uyumdaki vasl üslûbuna şu ayette de rastlanmaktadır.[265]

{قَالُوا أَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهٰذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ}

"Kardeşleri, "Yoksa sen, sen Yûsuf musun?" dediler. O da, "Ben Yûsuf'um, bu da kardeşim. Allah bize iyilikte bulundu. Çünkü, kim kötülükten sakınır ve sabrederse şüphesiz Allah iyilik yapanların mükafatını zayi etmez" dedi."

Ayeti kerîmede Yûsuf (a.s)'ın kardeşlerine (أَنَا يُوسُفُ) 'Ben Yûsuf'um' (وَهٰذَا أَخِي) 'Bu da kardeşim' diyerek kendisini ve kardeşi Bünyamin'i diğer kardeşlerine tanıtmış olduğu bu cümleler görüleceği üzere bilgi veren haberî cümlelerdir. Nitekim cümlelerin birbiri arasındaki münasebetten dolayı 'vâv' atıf edatı kullanılarak vasl yapıldığı açıkça izlenmektedir.

Vasl üslûbunda haberî ve inşâî uyumun bulunduğu bir başka ayet ise şudur:[266]

{اِذْهَبُوا بِقَمِيصِي هٰذَا فَأَلْقُوهُ عَلٰى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيراً وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ}

"Bu gömleğimi götürün de babamın yüzüne koyun ki, gözleri açılsın ve bütün ailenizi bana getirin " dedi."

Ayette geçen (اِذْهَبُوا بِقَمِيصِي هٰذَا) 'Bu gömleğimi götürün' (وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ) 'Ve bütün ailenizi bana getirin' cümleleri, Yûsuf (a.s.)'ın babasının gözlerinde bulunan görme rahatsızlığını öğrenmesi üzerine kendi gömleğini abileri vasıtasıyla babası Ya'kub (a.s.)'a göndermesi ve bütün ailesini Mısır'a çağırması neticesinde Yûsuf (a.s.)'ın zikretmiş olduğu cümlelerdir. Söz konusu cümlelerin anlamlarından ve yapılarından da anlaşılacağı

---

[264] Yûsuf 12/ 86.
[265] Yûsuf 12/ 90.
[266] Yûsuf 12/ 93.

üzere emir kipinde inşâî cümlelerdir. Bahsi geçen cümleler arasındaki inşâî ve mâna uyumundan dolayı ‘vâv’ edatı kullanılarak vasl yapıldığı gözlemlenmektedir.

Yûsuf sûresinde haberî ve inşâî uyumdaki vaslın görüldüğü bir diğer ayeti kerîme ise şudur:[267]

{فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ اٰوَى إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ اٰمِنِينَ}

“(Mısır'a gidip) Yûsuf'un huzuruna girdiklerinde; Yûsuf ana babasını bağrına bastı ve "Allah'ın iradesi ile güven içinde Mısır'a girin dedi.”

Görüleceği üzere ayette yer alan (اٰوَى إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ) ‘Yûsuf ana babasını bağrına bastı’ ve (قَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ) ‘Mısır'a girin dedi’ cümleleri, Ya‘kub (a.s.)’ın ailesiyle birlikte kendi ülkesinden ayrılarak Mısır’a yani Yûsuf (a.s.)’ın yanına gitmesi ve orada Yûsuf (a.s.) ile ilk karşılaşmalarının konu edinildiği cümlelerdir. Nitekim bu cümlelerin haberî yapıda gelmelerinden ve aralarında bulunan münasebetten dolayı ‘vâv’ edatı ile vasl yapıldığı açıkça müşahede edilmektedir.

Haberî ve inşâî uyumdaki vaslın rastlandığı bir diğer ayeti kerîme şudur:[268]

{رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْأَخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِماً وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ}

“"Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada ve ahirette sen benim velimsin. Benim canımı müslüman olarak al ve beni iyilere kat."”

Ayette yer alan (اٰتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ) ‘Bana mülk verdin’ ve (عَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ) ‘Bana sözlerin yorumunu öğrettin’ cümleleri Yûsuf (a.s.)’ın Allah’a olan münâcâtında zikretmiş olduğu haberî yapıda gelen bilgi cümleleridir. Nitekim cümleler arasında ‘vâv’ atıf edatı kullanılarak vasl yapıldığı açıkça görülmektedir.

Aynı ayetin devamında gelen (تَوَفَّنِي مُسْلِماً) ‘Benim canımı müslüman olarak al’ ve (أَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ) ‘Beni iyilere kat’ cümleleri ise yine Yûsuf (a.s.)’ın Allah’u Teâla’ya dua nispetindeki cümleleridir. Söz konusu cümlelerin ard arda inşâî yapıda gelmeleri ve aralarındaki münasebetten dolayı bu ayetler arasında ‘vâv’ edatı ile birbirlerine atfedildikleri gözlemlenmiştir.

---

[267] Yûsuf 12/ 99.
[268] Yûsuf 12/ 101.

SONUÇ

Birçok yönüyle mucize olduğu kabul edilen Kur'ân-ı Kerîm, belâgat ve fesâhat incelikleri bağlamında önemli konuma haizdir. Nitekim Kur'ân ayetleri incelendiğinde eşsiz bir söz dizimine sahip olduğu ve çok sayıda belâgat ve fesâhat incelikleri içerdiği görülmektedir. Sözün doğru terkip edilmesi ve muhataba uygun bir üslûpla aktarılması anlamına gelen belâgat ilmi geçmişten bu yana Kur'ân mucizesini araştıran ulemanın ilgi odağı olmuştur. Nitekim ulema Kur'ân-ı Kerîm'in belâgat inceliklerini ortaya çıkarmak için gayret sarf etmişler ve bu bağlamda birçok eser kaleme almışlardır.

Belâgatta ma'ânî ilminin konusu olan fasl ve vasl üslûbu en az iki cümle arasında gerçekleşir. Vasl, cümlenin cümleye 'vâv' edatı kullanılmak suretiyle atfı anlamındadır. Diğer atıf edatlarının atıf mânasının yanısıra başka anlamlar da taşıması sebebiyle cümlenin cümleye atfı yapılırken sadece 'vâv' atıf harfi kullanılır. Mesela 'fe' harfi atıf mânasına ek olarak atfedilen öğelerin sırayla ve peş peşe yapılmasını ifade eder. 'Summe' harfi ise atıf mânasına ek olarak gecikmeli sıralama bildirir. 'Ev' harfiyle yapılan atıf ise şüphe ve tercih bildirir. Bu sebeple vasl üslûbunda atıf harflerinden sadece 'vâv' kullanılır.

İki cümlenin vasl yapılması için ya cümlelerin irab hükmü itibarıyla ortak veya haber ve inşâ bakımından uyumlu ya da fasl yapıldığında anlamda kayma olması gerekir. Fasl ise, vaslın zıttıdır. Bir başka ifade ile iki cümlenin atıfsız olarak ard arda gelme durumudur. İki cümle arasında şu durumlarda fasl üslûbu tesis edilir: Kemâl-i ittisâl, şibh-i kemâl-i ittisâl, kemâl-i inkıtâ' şibh-i kemâl-i inkıtâ' ve vasl yapıldığında faslın bozulması.

Çalışmada belâgat ve belâgatın tarihçesi hakkında sunulan bilgiler neticesinde; belâgat ilminin ilk dönemlerde nahiv, edebiyat, lügat, tenkit ve tefsir kitaplarında bölümler halinde ele alındığı daha sonra ise müstakil bir ilim olarak ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.

Yine çalışmada Kur'ân-ı Kerîm'in belâgatı ve üslûbu hakkında verilen ön bilgilerden sonra fasl ve vasl üslûbu genel anlamda Kur'ân-ı Kerîm'den ayetlerle ve Arap edebiyatındaki önemli şairlerin şiirlerinden mümkün olduğunca örnekler verilerek izah edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda fasl ve vasl üslûbuna Arap şiirinde ve Kur'ân-ı Kerîm'in genelinde sıkça rastlandığı tespit edilmiştir. Böylelikle fasl ve vasl üslûbunun Kur'ân ayetlerini doğru anlama yolundaki önemi de anlaşılmıştır.

Çalışmada Kur'ân-ı Kerîm'in Yûsuf sûresi taranmış, fasl ve vasl üslûbunun yer aldığı ayetler tespit edilmiştir. Akabinde ilgili ayetler fasl ve vasl içeren ayetler şeklinde sınıflandırılmıştır. Yapılan tarama sonucunda Yûsuf sûresi içerisinde fasl üslûbunun unsurlarından olan kemâl-i ittisâl, şibh-i kemâl-i ittisâl ve kemâl-i inkıtâ' türlerine rastlandığı halde şibhi kemâl-i inkıtâ' ve et-tevassut beyne'l-kemâleyn türlerine rastlanmamıştır. Yine yapılan tarama sonucunda vasl üslûbu ile ilgili olarak Yûsuf sûresinde irab hükmünde ortak olan vasıl içerikli ayetlerle haber ve inşâ uyumundan kaynaklanan vasl içerikli ayetler tespit edilmiştir. Ne var ki Yûsuf sûresinde faslın mânayı bozması sebebiyle vasl içerikli ayetlere rastlanmamıştır. Bazı ayetlerde hem fasl hem de vasl üslûbuna rastlanmış iken bazı ayetlerde ise sadece vasl veya fasl üslûbu görülmüştür.

Şunu da belirtmek gerekir ki bazı ayetlerde yer alan belâgat konularının fasl ve vasl üslûbu konusunda ulema arasında ihtilaf edildiği görülmüştür. Ulema tarafından her ne kadar bazı ayetler bedel olarak zikredilse de te'kîd veya atf-ı beyân olduğu da söylenmektedir.

Ayetlerde yapılan tarama sonucunda kemâl-i ittisâl bağlamında faslın geçtiği durumlardan iki te'kîd, dört bedel ve bir atf-ı beyân olmak üzere toplam yedi ayette kemâl-i ittisâlin yer aldığı tespit edilmiştir. Yine ayetlerde yapılan tarama sonucunda fasl içerikli yedi şibh-i kemâl-i ittisâle ve dokuz kemâl-i inkıtâ''ya rastlanmıştır. Vasl üslûbunun ele alındığı durumlardan, iki cümlenin irab hükmünde ortak olması durumunda iki, haberî ve inşâî uyum konusunda ise on ayete ulaşılmıştır.

Bu çalışmada fasl ve vasl üslûbunun Yûsuf sûresindeki incelikleri gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu araştırmanın fasl ve vasl üslûbu alanında bundan sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutması ve yol göstermesi umulmaktadır. Yine bu araştırmanın Yûsuf sûresinde yapılacak olan belâgat çalışmalarına katkı sağlaması hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

‘Abbâs, Fadl Hasen, *el-Belâga funûnuhâ ve efnânuhâ ilmu’l-ma‘ânî,* Dâru’l-Furkân, Ürdün, 2004.

_____ *Esâlîbü’l-beyân,* Dâru’n-Nefâis, Amman, 2009.

‘Abdulhamîd, Muhammed Muhyiddîn, *et-Tuhfetu’s-seniyye bi şerhi’l-mukaddimeti’l-Acurrumiyyeh,* Mektebetu’s-Sünne, Kâhire, 1989.

Ahmed Matlûb, *el-Kazvînî ve şürûhu’t-telhîs,* Mektebetu’n-Nahda, Bağdat, 1967.

Ahmed, Yûsuf el-Hâc, *Mevsû‘atu’l-i‘câz el-‘ilmî li’s-sığâr,* Mektebetu İbn Hacer, Dimaşk, 2004.

el-‘Alevî, Yahyâ, *et-Tırâz li-esrâri’l-belâga ve ulûmi hakaiki’l-i‘câz,* el-Mektebetu’l-Unsuriyye, Beyrût, 1923.

el-‘Askerî, el-Hasen b. Abdullah b. Sehl, *Kitâbu’s-sınâ‘ateyn el-kitâbe ve’ş-şi‘r*, thk.: Ali Muhammed el-Becâvî vd., Dâru İhyâi’l-Kutubi’l-‘Arabiyye, yy. 1952.

Aydemir, Halîs, *Simetrik Kitap; Kur’ân*, Kutsal Gizemler Yayınları, Ankara, ts.

el-Bâkıllânî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hatîb, *İ‘câzu’l-Kur’ân*, thk.: es-Seyyid Ahmed Sakr, Dâru’l-Ma‘ârif, Kâhire, 1954.

Bekrî Şeyh Emîn, *el-Belâgatu’l-‘Arabiyye fî sevbihâ’l-cedîd ‘ilmu’l-ma‘âni,* Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn, Beyrût, 2005.

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn, *Delâilu’n-nubuvve ve ma‘rifet-i ahvâli sâhibi’ş-şerî‘a,* thrc.: ‘Abdu’l-M‘utî Kal‘acî, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrût, 1988.

Bulut, Ali, *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî‘*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV), İstanbul, 2015.

el-Câhız, Ebû ‘Usmân ‘Amr b. el-Bahr *el-Beyân ve’t-tebyîn,* Mektebetu’l-Hâncî, Kâhire, 1997.

_____ *el-Beyân ve’t-tebyîn,* thk. Abdussellâm Muhammed Hârûn, Mektebetu’l-Hâncî, Kâhire, 1998.

el-Curcânî ‘Abdulkâhir b. ‘Abdirrahmân b. Muhammed, *Delâilul-i‘câz,* thk.: Mahmûd Muhammed Şâkir, Mektebetu’l-Hâncî, Kâhire, ts.

_____ *Esrâru'l-belâga,* thk.: Mahmûd Muhammed Şâkir, Matba'atu'l-Medenî, Kâhire ts.

Dayf, Şevkî, *el-Belâga tatavvur ve târîh*, Dâru'l-Ma'ârif, Kâhire, 1965.

_____ *el-'Asru'l-Câhilî,* Dâru'l-Ma'ârif, Kâhire, ts.

Dîdât, Ahmed, *el-Kur'ân mu'cizetu'l-mu'cizât*, trc: Ali 'Usmân, el-Muhtâru'l-İslâmî, yy, ts.

Durmuş, İsmail, "Fasıl", DİA, TDV, İstanbul, 1995.

ed-Dusûkî, Muhammed, *Tâhâ Huseyn yetehaddesu 'an a'lâmi 'asrih*, Dâru'l-Ma'ârif, Kâhire, ts.

Ebû Ali, Muhammed Berekât Hamdî, *Fî i'câzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, el-Mektebetu'd-Devliyye, Riyâd, 1983.

Elmalı, Hüseyin, *Tehzîbu'l belâgati'l vadıha,* M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları (İFAV), İstanbul, 2015.

el-Endelûsî, Ebû Hayyân, *İrtişâfu'd-darab min lisâni'l-'Arab,* thk. Receb 'Usmân Muhammed vd., Mektebetu'l-Hâncî, Kâhire, IV, 1958, 1959.

el-Ezherî, Hâlid b. Abdillâh, *Şerhu't-Tasrîh 'ala't-Tavdîh,* thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sûd, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût, 2000.

el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu'l-luga,* thk. Abdussellâm Muhammed Hârûn, el-Muessesetu'l-Mısrıyye el-'Âmme li't-Te'lîf, ts.

el-Ferâhîdî, el-Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn,* thk. Abdulhamîd Hindâvî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût, 2003.

el-Fîrûzâbâdî, Mecdu'd-Dîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-muhît*, thk.: Muhammed Na'îm el-'Araksûsî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 2005.

el-Galâyînî, Mustafa, *Câmi'u'd-durûsi'l-lugati'l-'Arabiyye,* mür. 'Abdulmun'im Hafâceh, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrût,1986.

Gümüş, Sadrettin, *Seyyid Şerif Curcânî,* y.y, İstanbul, 1984.

el-Hâdî, Salâhu'd-Dîn, *el-Edeb fî 'ahdi'n-nubuvve ve'r-râşidîn*, Mektebetu'l-Hancî, Kâhire,1987.

el-Hafâcî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Sa'îd b. Sinân, *Sırru'l-fesâha*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût, 1998.

el-Hâmid, 'Abdullah b. Hâmid vd., *el-Belâga ve'n-nakd,* Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Riyâd, 2004.

el-Hasen b. ‘Usman b. Huseyn el-Muftî, *Hulâsatu’l-me‘ânî,* nşr. ‘Abdulkâdir Huseyn, Dâru’l-İ‘tisâm, Kâhire, ts.

el-Hatîb el-Kazvînî, Ebu’l-Ma‘âlî Celâluddîn Muhammed b. el-Kâdî Sa‘diddîn Ebi’l-Kâsım Abdirrahmân b. İmâmiddîn ‘Umar, *el-Îdâh fî ‘ulûmi’l-belâga,* thk.: Muhammed ‘Abdulmun‘im el-Hafâcî, Dâru’l-Cîl, Beyrût, 1993.

Huseyn, Abdulkâdir, *el-Muhtasar fî târîhi’l-belâga*, y.y., Kâhire, 1982.

Huseyn, Tâhâ, *Min hadîsi‘ş-şi‘r ve’n-nesr*, Dâru’l-Ma‘ârif, Kâhire, 1936.

_____ *Mir’âtu’l-İslâm*, Dâru’l-Ma‘ârif, Kâhire, ts.

İbn ‘Âşûr, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr,* ed-Dâru Tûnusiyyeh li’n-Neşr, Tunus, 1984.

İbn Cinnî, Ebu’l-Feth, *el-Hasâis*, thk.: Muhammed Ali en-Neccâr, Dâru’l-Kutubi’l-Mısriyye, 1952.

İbnu’l-Esîr, Dıyâuddîn, *el-Meselu’s-sâir,* Dâru Nahdati Mısr, Kâhire, ts.

İbn Fâris, Ebu’l-Huseyin, *Mu‘cemu mekâyîsi’l-luga*, nşr. Abdusselâm M. Hârûn, Dâru’l-Fikr, Dimaşk, 1979.

İbn Kesîr el-Kureşî, Ebû’l-Fidâ İsmail ed-Dimaşkî, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Mektebetu’l-Ma‘ârif, Riyâd, 1984.

İbn Kuteybe, ‘Abdullah b. Muslim, *eş-Şi‘r ve’ş-şu‘arâ’,* Dâru’l-Hadis, Kâhire, 1423.

İbn Manzûr, Ebu’l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensâri, *Lisânu’l-‘Arab,* thk.: Abdullah Ali el-Kebîr vd., Dâru’l-Ma‘ârif, Kâhire, ts.

İbnu’l-Mu‘tez, ‘Abdullah, *Kitâbü’l bedî‘,* thk.: Ignatıus Kratchovsky, Dâru’l-Mesîra, Beyrût, 1982.

Kâtib Çelebî, Hâcî Halîfe, Mustafa b. Abdullah, *Keşfûz-Zunun,* thk.: Şerafettin Yaltkaya, Dâru İhyâi’ Turâsi’l-‘Arabî, Beyrût, 1941.

el-Kattân, Mennâ‘, *Mebâhis fî ‘ulûmi’l-Kur‘ân*, Mektebetu Vehbe, Kâhire, ts.

el-Kayravânî, Ebû Ali el-Hasen b.Raşîk, *el-‘Umde fî mahâsini’ş-şi‘r ve âdâbih ve nakdih,,* nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Dâru’l-Cîl, Kâhire, 1981.

el-Kazvînî, Celâluddîn Muhammed b.‘Abdirrahmân, *Telhîsu’l-miftâh,* nşr. Nevzat H.Yanık-Mustafa Kılıçlı-M.Sadi Çöğenli, Huzur Yayınları, İstanbul, ts.

Kehhâle, ‘Umar Rıdâ, *Mu‘cemu’l-muellifîn,* y.y., Beyrût, 1957.

el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi‘ li ahkâmi’l-Kur’ân*, thk.: Abdullah b. ‘Abdu’l-muhsin et-Turkî vd., Muessesetu’r-Risâle, Beyrût, 2006.

Kutub, Seyyid, *et-Tasvîru'l-fennî fi'l-Kurân*, Dâru'ş-Şurûk, Kâhire, 2002.

el-Merzubânî, Muhammed b. 'İmrân b. Mûsâ, *el-Muvaşşah fî ma'âhizi'l-'ulemâi 'ale'ş-şu'arâ* thk.: Muhammed Huseyn Şemseddîn, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1995.

el-Muberred, Ebu'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb,* thk.: Nu'aym Zerzûr vd., Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût, 1987.

Muhammed, Ebi 'Abdullah Bedreddin, *Şerhu elfiyyeti İbn Mâlik li ibn-Nâzım,* Dârul-Cîl, Beyrût, ts.

el-Murâdî b. Ummi Kâsim, *Tavdîhu'l-makâsıd ve'l-mesâlik bi şerhi Elfiyeti İbn Mâlik,* thk. Abdurrahman Ali Süleyman, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Kâhire, 2001.

en-Neccâr, Muhammed 'Abdulazîz, *Diyâu's-sâlik ilâ evdahi'l-mesâlik,* ts.

Nevfel, 'Abdu'r-Rezzâk, *Mu'cizetu'l-arkâm ve't-terkîm fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Kitâbi'l- 'Arabî, Beyrût, 1983.

Özdoğan, Mehmet Akif, "Arap Belâgatinde Fasl ve Vasl Olgusu" , KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19 (2012) .

er-Rûmî, Fahd b.Abdurrahmân b. Suleymân, *Hasâisu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Vuzâratu'l-İ'lâm, Riyâd, 1410.

es-Sa'îdî, 'Abdu'l-Mute'âl, *Bugyetu'l-îdâh li telhîsi'l-Miftâh*, Mektebetu'l-Âdâb, Kâhire, 1999.

Saîd, Afgânî, *Esvâku'l-'Arab fi'l-câhiliyye ve'l-islâm,* Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1960.

Saraç, M.A. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat,* Bilimevi, İstanbul, 2001.

es-Sekkâkî, Ebû Bekr, Muhammed b. 'Ali, *Miftâhu'l-'ulûm,* thk.: Nu'aym Zerzûr, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût, 1983.

_____ *Miftâhu'l-'Ulûm*, el-Mektebetu'l-'İlmiyyetu'l-Cedide, Beyrût, 2001.

Sellâm, Muhammed Zağlûl, *Eseru'l-Kur'ân fi tatavvuri'n-nakdi'l-'arabî*, Mektebetu'ş-Şebâb, Kâhire, ts.

Sîbeveyhî, Ebû Bişr 'Amr b. 'Usmân b. Kanber, *el-Kitâb,* nşr. Abdusselâm M. Hârun, Mektebetu'l-Hânci, Kâhire, 1988.

es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân,* Dâru'l İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Kâhire, 1967.

_____ *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, tkd: Muhammed Şerîf Sukker vd., Mektebetu'l-Ma'ârif, Riyâd, 1987.

et-Taberî, Ebû Ca‘fer Muhammed b. Cerîr, *Tefsîru’t-Taberî, Câmi‘u’l-beyân,‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, thk.: Beşşâr ‘Avvâd Ma‘rûf vd. Muessesetu’r-Risâle, Beyrût, 1994.

et-Taftazânî, Sa‘duddîn, *Şurûhu’t-Telhîs,* Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrût, ts.

_____, *Muhtasaru’l-ma‘ânî,* Dâru’l-Fikr, Kum, 1411.

Terhînî, Fâyiz, *el-İslâm ve’ş-şi‘r,* Dâru’l-Fikri’l-Lubnânî, Beyrût, 1990.

et-Tûfî, Suleymân b. ‘Abdilkavî b. Abdilkerîm es-Sarsarî, *el-İksîr fî ‘ilmi’t-tefsîr*, thk.: ‘Abdulkâdir Huseyn, Dâru’l-Evzâ‘î, Doha, 1989.

Usmân, Nebîh Abdurrahmân, *M‘ucizetu halki’l-İnsân beyne’t-tıbb ve’l-Kur’ân*, Râbitatu’l-‘Âlemi’l-İslâmî, Mekke, ts.

Uzun, Tacettin (Ed.) vd., *Anlatımlı Belâğat,* y.y., Konya, 2008.

el-Vâhidî, Ebu’l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî, *Esbâbu nuzûli’l-Kur’ân,* Dâru’l-Islâh, Demmâm, 1992.

Yaşar, Ahmet, *Arapçanın Temel Kuralları,* Anadolu Matbaacılık, y.y. 1996.

ez-Zemahşerî, Cârullah Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. ‘Umar, *Esâsu’l-belâga*, thk.: Muhammed Bâsil ‘Uyûnu’s-sûd, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrût, 1998.

_____ *el-Keşşaf ‘an hakâiki’t-tenzîl ve ‘uyûni’l-akâvîl fî vucûhi’t-te’vîl,* thr.: Halîl Me’mûn Şîhâ, Dâru’l-Ma‘rife, Beyrût, 2009.

_____ *el-Keşşâf ‘an hakaikı gavâmidı’t-tenzîl ve ‘uyûni’l-ekâvîl fî vucûhi’t-te’vîl,* çev.: Muhammed Coşkun, ed.:Murat Sülün, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : GÜNGÖR Hülya

Uyruğu : TC

Doğum Tarihi ve Yeri : 29/11/1979 Sivas

Eğitim

Derece	*Eğitim Birimi*	*Mezuniyet Tarihi*
Lisans	Uludağ Üniversitesi/ İ.İ.B.F. İktisat Bölümü	2005
Lise	Biga Mehmet Akif Ersoy Lisesi	1997

İş Deneyimi

Yıl	*Yer*	*Görev*
2006-2015	Ertay Limited Şirketi	Finans Müdürü
2005-2006	Huzur Diş Kliniği	Halkla İlişkiler Müdürü
2003-2004	Sem-Su	Satış Temsilcisi
1999-2001	Yunus Emre Hastanesi	Röntgen Teknikeri
1998-1999	Coats Türkiye	Satış Temsilcisi

Yabancı Dil

Arapça (Orta Düzey)

İngilizce (Orta Düzey)